

Identifisering van risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n informele nedersetting in Buffalo City

PS Nel
23290420

Verhandeling voorgelê vir die graad *Magister* in *Maatskaplike
Werk* aan die Potchefstroomkampus van die Noordwes-
Universiteit

Studieleier: Dr C van Wyk
Medestudieleier:

April 2013

VERKLARING

Hiermee verklaar ek dat *Identifisering van risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n informele nedersetting in Buffalo City* my eie, oorspronklike werk is, dat ek die alleenouteur daarvan is (behalwe in die mate uitdruklik anders aangedui), dat reproduksie en publikasie daarvan deur die Noordwes-Universiteit nie derdepartyregte sal skend nie, dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie en dat alle bronne wat ek gebruik of aangehaal het, aangedui en erken is by wyse van volledige bronverwysings.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'P.S. Nel', is shown on a light blue background.

HANDTEKENING

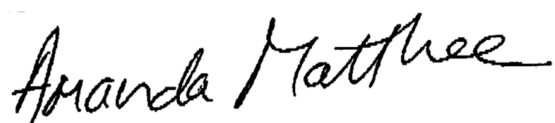
(P.S. Nel)

DATUM: 2013-04-29

VERKLARING VAN TAALVERSORGER

29 Oktober 2012

Hiermee verklaar ek, Amanda Matthee, dat ek die taal- en tegniese versorging van die verhandeling van PS Nel, getitel *Identifisering van risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n informele nedersetting in Buffalo City*, behartig het.

Amanda Matthee

BA, Nagraagde Diploma in Vertaalkunde, Honneurs (cum laude), MA (cum laude)
(Stellenbosch)

T 021 979 5050

M 082 570 3895

amandam@mweb.co.za

DANKBETUIGINGS

Ek dra graag my opregte dank oor aan die volgende persone en instansies:

- Dr. Carlien van Wyk, my studieleier, vir haar kundige leiding, motivering en ondersteuning wat bygedra het tot die voltooiing van hierdie studie
- Prof. Retha Bloem en al die personeel by die Sentrum vir Kinder-, Jeug- en Familiestudies aan die Fakulteit Gesondheidswetenskappe, Noordwes-Universiteit, vir die entoesiasme waarmee hulle Gestalt Speltherapie aan die studente oordra
- Die organisasie wat hulp verleen het tydens die uitvoer van die ondersoek
- My man, Gert, vir sy volgehoue ondersteuning, motivering en geloof in my. Ek waardeer dit ongelooflik baie. Sy hulp en standvastigheid het my gehelp om hierdie studie te voltooi.
- My kinders, Marloné en Richard, wat baie moes opoffer. Dankie aan Marloné vir haar aanmoediging om hierdie droom te verwesenlik. Dankie aan Richard, en jammer oor al die afskeep-tye en wegneemetes.
- My moeder, MC Lombard, vir haar ondersteuning en die voorbeeld wat sy gestel het deur op 'n laat ouderdom verder te gaan studeer
- My vriende vir al hul aanmoediging en ondersteuning
- Amanda Matthee wat die taalversorging van hierdie verhandeling behartig het
- Helena en Jeanette Crous vir die noukeurige en volledige transkribering van al die digitale klankopnames
- My Hemelse Vader wat my op hierdie reis geplaas het – alle eer en dank aan Hom!

OPSOMMING

Seksuele misbruik van kinders is 'n realiteit wat daagliks in gemeenskappe voorkom. In een spesifieke informele nedersetting in Buffalo City, waar die navorser voorheen as maatskaplike werker diens gelewer het, toon statistiek dat dit veral kleuters is wat die kwesbaarste is vir seksuele misbruik. Die sosio-ekonomiese omstandighede van die ouers lei daartoe dat daar nie voldoende beskerming vir hul kleuters is nie, wat uiteindelik die kinders kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Navorsing toon dat daar binne elke gemeenskap bydraende risiko- en bufferfaktore aanwesig is ten opsigte van die seksuele misbruik van kinders. Die doel van hierdie studie was om 'n beskrywende, kwalitatiewe ontwerp te gebruik om die risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te verken en te beskryf. Die navorsingsvraag vir die studie lui soos volg: *"Wat is die risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City?"*

Semi-gestruktureerde een-tot-een onderhoude is benut om met 16 deelnemers onderhoude te voer. 'n Doelgerigte, nie-waarskynlikheidsteekproeftrekking is gebruik om ouers of versorgers van kleuters wat seksueel misbruik is asook gemeenskapsleiers in die nedersetting te selekteer sodat onderhoude met hulle gevoer kon word. 'n Gedetailleerde beeld is van die deelnemers verkry ten opsigte van hul persepsie van wat bydraende risikofaktore is wat hul kleuters kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Die onderhoude is aan die hand van 'n onderhoudskedule gevoer, wat na aanleiding van 'n literatuurstudie saamgestel en daarna getoets is. Daar is van onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas gebruik gemaak as wyses van data-insameling. Al die data wat deur middel van bogenoemde metodes ingesamel is, is in ag geneem tydens die data-analise. Vir die doeleindes van data-analise is die onderhoude getranskribeer, waarna dit aan die hand van Creswell (2009) se stappe geanaliseer is.

Die ekologiese sisteemperspektief het gedien as die teoretiese raamwerk vir hierdie studie en vyf temas is in hierdie konteks geïdentifiseer. Die temas is in subtemas en kategorieë verdeel en aan die hand van toepaslike narratiewe bespreek, waarna die bevindinge ook met bestaande literatuur gekontroleer en geverifieer is. Die resultate kan soos volg saamgevat word:

- i. By die kleuter as individu is bevind dat wanneer die kleuter sonder voldoende toesig alleen tuis gelaat word en daar nie na behore in dié kind se basiese behoeftes voorsien word nie, dit as risikofaktore bydra tot die kwesbaarheid van die kleuter vir seksuele misbruik.

- ii. Op die mikrosistemiese vlak is ontoereikende ouerskap as 'n bydraende risikofaktor geïdentifiseer.
- iii. Die onbetrokkenheid van bure as gevolg van die afwesigheid van ubuntu is as bydraende risikofaktor op die mesovlak uitgewys.
- iv. Onvoldoende programme deur die sosiale diensleweringorganisasies aan kleuters is op die eksosistemiese vlak as bydraende risikofaktor geïdentifiseer.
- v. Armoede en onvoldoende infrastruktuur is as bydraende risikofaktore vanuit die gemeenskap as makrosisteem uitgewys.

Sleuteltermes: Seksuele misbruik, Kleuter, Risikofaktore, Bufferfaktore, Ekologiese sisteemperspektief, Voorkomingsgerigte dienslewering

SUMMARY

Sexual abuse of children is a reality that occurs in communities on a daily basis. In a specific informal settlement in Buffalo City, where the researcher has previously worked as social worker, statistics showed that children in their early childhood are the most vulnerable to sexual abuse. The parents' socio-economic circumstances lead to inadequate protection and security for their minor children, making them vulnerable to sexual abuse. Research shows that each community has specific risk and protection factors in respect of sexual abuse. The aim of this study was to explore and describe through a descriptive, qualitative design the risk factors that contribute to sexual abuse of children in a particular informal settlement in Buffalo City. The research question for the study reads as follows: *What are the risk factors that contribute to sexual abuse of children in a particular informal settlement in Buffalo City?*

Sixteen participants were interviewed by means of semi-structured one-on-one interviews. Purposeful, non-probability sampling was used to select parents or caregivers of children who were sexually abused as well as community leaders in the community to participate in the interviewing. Detailed reflections were obtained from participants of their perceptions of contributing risk factors that left the children vulnerable. These interviews were conducted with the use of an interview schedule that was compiled in accordance with a literature study and thereafter tested. The methods that were used to capture data were interviewing, observations, reflections and fieldnotes. The interviews were transcribed for the purposes of data analysis and were analysed according to the steps of Creswell (2009).

The ecological system perspective has served as the theoretical framework for this study, and five themes were identified in this context. These themes were divided into sub-themes and categories, and were discussed with relevant narratives. The narratives were obtained from the transcripts. Finally, the findings were checked and verified against existing literature. The results can be summarised as follows:

- i. According to the findings, risk factors that contribute to the preschool child as an individual being vulnerable to sexual abuse is leaving the child alone at home without adequate supervision or the inability of parents or caregivers to provide adequately for the child's basic needs.
- ii. Inadequate parenting was identified as a contributing risk factor on micro level.
- iii. Apathy among neighbours due to the absence of ubuntu was a contributing risk factor on meso level.
- iv. Inadequate programmes by social service organisations to preschool children were contributing risk factors on the eco systemic level.

- v. Finally, poverty and inadequate infrastructure were contributing risk factors within the community as macro system.

Keywords: Sexual abuse, Preschool child, Risk factors, Protection factors, Ecological system perspective, Prevention-oriented services

INHOUD

HOOFSTUK 1	1
ALGEMENE INLEIDING TOT STUDIE	1
1.1 INLEIDING	1
1.2 RASIONAAL VIR STUDIE EN PROBLEEMFORMULERING	1
1.2.1 Rasionaal	2
1.2.2 Probleemformulering	6
1.3 NAVORSINGSVRAAG	7
1.4 DOELSTELLING EN DOELWITTE VAN DIE STUDIE	8
1.4.1 Doelstelling	8
1.4.2 Doelwitte	8
1.5 NAVORSINGSMETODOLOGIE	8
1.5.1 Navorsingsbenadering en -ontwerp	9
1.5.2 Steekproefneming	10
1.5.2.1 Populasie	10
1.5.2.2 Steekproefnemingsmetode	10
1.5.2.3 Steekproefgrootte	11
1.5.3 Data-insameling	11
1.5.3.1 Metodes van data-insameling	11
1.5.4 Data-analise	13
1.6 ETIESE ASPEKTE	14
1.6.1 Ingeligte toestemming	15
1.6.2 Potensiële risiko en ongemaklikheid	16
1.6.3 Potensiële voordele van deelname	16
1.6.4 Vertroulikheid en privaatheid	16
1.6.5 Deelname en onttrekking van navorsingstudie	17
1.6.6 Bevoegdheid van navorsers	18
1.6.7 Stoor van data	18
1.7 DEFINISIES VAN VERNAAMSTE KONSEPTE	18

1.7.1	Ekologiese sisteemperspektief	18
1.7.2	Die kleuter	19
1.7.3	Seksuele misbruik van kinders	19
1.7.4	Risikofaktore	19
1.8	HOOFSTUKINDELING	20
1.9	SAMEVATTING	20

HOOFSTUK 2	22
LITERATUURSTUDIE OOR DIE RISIKO- EN BUFFERFAKTORE AANWESIG BY DIE SEKSUELE MISBRUIK VAN KLEUTERS VANUIT DIE EKOLOGIESE SISTEEMPERSPEKTIEF	22
2.1 INLEIDING	22
2.2 EKOLOGIESE SISTEEMPERSPEKTIEF	22
2.2.1 Mikrosisteem	23
2.2.2 Mesosisteem	24
2.2.3 Eksosisteem	24
2.2.4 Makrosisteem	24
2.3 ONTWIKKELINGSFASE VAN DIE KLEUTER	26
2.3.1 Die kleuter	26
2.3.2 Oorsig van die ontwikkelingsfase van 'n kleuter	26
2.3.2.1 Die fisiese ontwikkeling van die kleuter	28
2.3.2.2 Die kognitiewe ontwikkeling van die kleuter	28
2.3.2.3 Die psigososiale ontwikkeling van die kleuter	30
2.3.3 Redes waarom kleuters kwesbaar is vir seksuele misbruik	32
2.4 SEKSUELE MISBRUIK VAN KINDERS	32
2.4.1 Definiëring van seksuele misbruik van kinders	33
2.4.2 Voorkoms van seksuele misbruik	33
2.4.2.1 Gerapporteerde gevalle van seksuele misbruik van kinders	34
2.4.3 Tipes seksuele misbruik	35
2.4.3.1 Seksuele misbruik sonder fisiese kontak	36
2.4.3.2 Seksuele misbruik met fisiese kontak	36
2.4.3.3 Seksuele misbruik van 'n kind deur pornografie	36
2.4.3.4 Intrafamiliêre seksuele misbruik	36
2.4.3.5 Ekstrafamiliêre seksuele misbruik	37
2.4.4 Fases in die seksuele misbruik van die kind	37
2.4.5 Aanwysers van moontlike seksuele misbruik	39
2.4.5.1 Seksuele simptome	40
2.4.5.2 Onderliggende simptome	40
2.4.6 Langtermyngevolge van seksuele misbruik op die kind	40

2.5	RISIKO- EN BUFFERFAKTORE IN DIE GEMEENSKAP	41
2.5.1	Risikofaktore ten opsigte van seksuele misbruik van kinders	42
2.5.1.1	Risikofaktore op gesinsvlak	43
2.5.1.2	Risikofaktore op gemeenskapsvlak	44
2.5.1.3	Risiko- en bufferfaktore wat bydra tot die kwesbaarheid van die kind vir seksuele misbruik	45
2.6	VOORKOMINGSGERIGTE DIENSLEWERING	47
2.6.1	Benaderings ten opsigte van voorkomingsgerigte programme	50
2.6.1.1	Universele voorkomingsgerigte intervensie	50
2.6.1.2	Geselekteerde voorkomingsgerigte intervensie	51
2.6.1.3	Aangeduide voorkomingsgerigte intervensies	51
2.7	SAMEVATTING	51

HOOFSTUK 3	52
NAVORSINGSMETODOLOGIE	52
3.1 INLEIDING	52
3.2 NAVORSINGSPROSEDURE EN WERKWYSE	52
3.2.1 Fase 1: Seleksie van 'n navorsbare onderwerp	54
3.2.1.1 Stap 1: Identifiseer die navorsingsprobleem	54
3.2.2 Fase 2: Formele formulerings	55
3.2.2.1 Stap 2: Assesseer die toepaslikheid van die navorsingsbenadering	55
3.2.2.2 Stap 3: Formuleer die navorsingsprobleem, -vraag, doelstelling en doelwitte	57
3.2.2.3 Stap 4: Stel 'n navorsingsvoorstel op	58
3.2.2.4 Stap 5: Skenk oorweging aan etiese implikasies van die studie	59
3.2.3 Fase 3: Beplanning	59
3.2.3.1 Stap 6: Oorweeg die plek van 'n literatuurstudie in die navorsing	59
3.2.3.2 Stap 7: Selekteer 'n navorsingsontwerp	61
3.2.3.3 Stap 8: Selekteer metodes vir data-insameling en data-ontleding	61
3.2.3.4 Stap 9: Ontwikkel die steekproef	61
3.2.4 Fase 4: Implementering	65
3.2.4.1 Stap 10: Bepaal die toepaslikheid van die elemente van 'n loodsstudie	65
3.2.4.2 Stap 11: Samel data in en onderneem 'n literatuurstudie	66
3.2.5 Fase 5: Interpretasie en aanbieding	69
3.2.5.1 Stap 12: Verwerk en ontleed data en verifieer resultate	69
3.2.5.2 Stap 13: Beplan narratiewe en skryf die navorsingsverslag	74
3.3 SAMEVATTING	74

HOOFSTUK 4	76
RESULTATE VAN EMPIRIESE STUDIE	76
4.1 INLEIDING	76
4.2 BEVINDINGE VAN DIE STUDIE: TEMAS	76
4.3 TEMA 1: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE TEN OPSIGTE VAN DIE KLEUTER AS INDIVIDU	78
4.3.1 Tema 1: Subtema 1 – Onvoldoende supervisie vir die kleuter	78
4.3.1.1 Kategorie 1: Kleuters word sonder toesig gelaat	79
4.3.1.2 Kategorie 2: Kleuters word in die sorg van ander jeugdige gelaat	80
4.3.2 Tema 1: Subtema 2 – Onvoldoende voorsiening in basiese behoeftes van die kleuter	81
4.3.2.1 Kategorie 1: Voedingsnood	81
4.3.2.2 Kategorie 2: Persoonlike veiligheid	82
4.3.2.3 Kategorie 3: Emosionele behoeftes van die kind	83
4.4 TEMA 2: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE GESIN AS MIKROSISTEEM	84
4.4.1 Tema 2: Subtema 1 – Ontoereikende ouerskap	85
4.4.1.1 Kategorie 1: Onverantwoordelike gedrag van die ouers	85
4.4.1.2 Kategorie 2: Misbruik van kinderondersteuningstoelaag	86
4.4.1.3 Kategorie 3: Swak ouerskapvaardighede	87
4.4.1.4 Kategorie 4: Enkelouerskap	89
4.4.1.5 Kategorie 5: Afwesigheid van vaderfiguur	89
4.5 TEMA 3: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE WISSELWERKING TUSSEN DIE GESIN EN BURE AS MESOSISTEEM	90
4.5.1 Tema 3: Subtema 1 – Afwesigheid van ubuntu	91
4.5.1.1 Kategorie 1: Neem nie medeverantwoordelikheid vir mekaar nie	91
4.6 TEMA 4: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE SOSIALE DIENSTE AS EKSOSISTEEM	92
4.6.1 Tema 4: Subtema 1 – Onvoldoende programme vir kleuters in die gemeenskap	93
4.6.1.1 Kategorie 1: Geen toesig middag na skool	93
4.6.1.2 Kategorie 2: Voedingskema	94

4.7	TEMA 5: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE GEMEENSKAP AS MAKROSISTEEM	96
4.7.1	Tema 5: Subtema 1 – Armoede	96
4.7.1.1	Kategorie 1: Werkloosheid	97
4.7.1.2	Kategorie 2: Alkohol- en dwelmissbruik	98
4.7.2	Tema 5: Subtema 2 – Onvoldoende infrastruktuur	99
4.7.2.1	Kategorie 1: Tekort aan voldoende behuising	100
4.7.2.2	Kategorie 2: Tekort aan water- en sanitasiegeriewe	101
4.8	SAMEVATTING	102

HOOFSTUK 5	104
GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS	104
5.1 INLEIDING	104
5.2 BEREIKING VAN DOELSTELLING EN DOELWITTE IN DIE STUDIE	104
5.3 OORSIG VAN DIE NAVORSINGSPROSES	105
5.4 GEVOLGTREKKINGS TEN OPSIGTE VAN DIE STUDIE	106
5.4.1 Bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu	106
5.4.2 Bydraende risikofaktore in die gesin as mikrosisteem	107
5.4.3 Bydraende risikofaktore in die wisselwerking tussen die gesin en die bure as mesosisteem	108
5.4.4 Bydraende risikofaktore in sosiale dienste as eksosisteem	108
5.4.5 Bydraende risikofaktore in die gemeenskap as makrosisteem	109
5.5 AANBEVELINGS TEN OPSIGTE VAN DIE STUDIE	110
5.5.1 Aanbevelings ten opsigte van die praktyk	110
5.5.2 Aanbevelings ten opsigte van opleiding	111
5.5.3 Aanbevelings ten opsigte van verdere navorsing	112
5.6 BEPERKINGE VAN DIE STUDIE	112
5.7 SAMEVATTING	113
BRONNELYS	115

LYS VAN BYLAES	127
Bylae A: Toestemming van wyksraadslid	127
Bylae B: Toestemming van gesinnsorgorganisasie	128
Bylae C: Voorbeeld van toestemmingsvorm vir deelnemers	129
Bylae D: Semi-gestruktureerde onderhoudskedule vir die semi-gestruktureerde een-tot-een onderhoude	132
Bylae E: Voorbeeld van 'n transkripsie	133

LYS VAN TABELLE

Tabel 2.1: Kognitiewe begrippe wat deur kleuters ontwikkel word	29
Tabel 2.2: Fases in die verandering van die kleuter se self-definisie	31
Tabel 2.3: Gerapporteerde gevalle van misdaad teen kinders jonger as 18 jaar	34
Tabel 2.4: Risiko- en bufferfaktore wat bydra tot die seksuele misbruik van kinders	45
Tabel 3.1: Kenmerkende stappe in die kwalitatiewe navorsingsproses	53
Tabel 3.2: Verskille tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenaderings	56
Tabel 4.1: Resultate van empiriese studie	77

LYS VAN FIGURE

Figuur 2.1: Bronfenbrenner se Ekologiese Sisteemperspektief	25
Figuur 2.2: Gerapporteerde gevalle tot ouderdom 12 jaar in spesifieke informele nedersetting in Buffalo City	36
Figuur 3.1: Data-analise in kwalitatiewe navorsing volgens Creswell se stappe	70
Figuur 4.1: Bronfenbrenner se ekologiese sisteemperspektief soos toegepas en geïntegreer met die bevindinge van die studie	102

HOOFSTUK 1

ALGEMENE INLEIDING TOT STUDIE

1.1 INLEIDING

Pogings om aandag te skenk aan die seksuele misbruik van kinders en om gemeenskappe betrokke te kry by die beveiliging van jong kinders is nie 'n nuwe verskynsel nie. Dit is 'n probleem wat reeds vir dekades nagevors word. Tog is dit 'n probleem wat daaglik in gemeenskappe voorkom (De Koker, 2010:2; Neutze *et al.*, 2010:213; Richter *et al.*, 2004:2; Roos, 2005:11; Spies, 2006:44; Van Der Schyff, 2009:1; Van Wyk, 2010:7).

Ook in die Buffalo City-metropool (Oos-Londen, King William's Town en Bisho) word die onderskeie gemeenskappe met die probleem gekonfronteer. Uit statistiek wat verkry is van die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe (GKS) in die Buffalo City-metropool tesame met verskeie nuusberigte (Boya, 2012:6; Mukhuthu, 2012:2; Nkonkobe *et al.* 2012:1) wat in die plaaslike koerante verskyn het, was dit duidelik dat die groter gemeenskap van Buffalo City daaglik met die probleem van seksuele misbruik van kinders gekonfronteer word. Die statistiek ten opsigte van seksuele misbruik van kinders in die Buffalo City-metropool het veral getoon dat kinders in hul vroeë kinderjare die kwesbaarste in hierdie gemeenskap is.

Nader (2007:22), Plummer en Njuguna (2009:524), Ramírez *et al.* (2011:1022), Roux (2011:16) asook Van den Heever (2007:54) meld dat navorsing getoon het dat risiko- en bufferfaktore ten opsigte van seksuele misbruik binne elke gemeenskap voorkom. Ramírez *et al.* (2011:1022) beklemtoon die belangrikheid van die bestudering van die voorkoms van risikofaktore wat met die seksuele misbruik van kinders verband hou om sodoende programme daar te stel wat help om hierdie ernstige openbare gesondheidsprobleem te voorkom en te behandel. Volgens die outeurs bied die ekologiese sisteemperspektief 'n raamwerk om die voorkoms van seksuele misbruik van kinders te verstaan en die risiko- en bufferfaktore in die gemeenskap te identifiseer aangesien dit op al die verskillende vlakke aandag skenk aan die tendens. Na aanleiding van bogenoemde fokus hierdie studie dus om aan die hand van die ekologiese sisteemperspektief die risikofaktore bydraend tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke nedersetting in Buffalo City te identifiseer, te verken en te beskryf.

1.2 RASIONAAL VIR STUDIE EN PROBLEEMFORMULERING

Die rasionaal vir hierdie studie asook die probleemformulering word vervolgens breedvoerig aan die hand van gepaste literatuur bespreek.

1.2.1 Rasionaal

Volgens Maree en Van der Westhuizen (2007:28) het die rasionaal ten doel om aan te toon waarom die navorser die studie as belangrik ag en hoe die navorser belangstelling in die bepaalde onderwerp ontwikkel het. Hoewel navorsing toon dat die aantal slagoffers van seksuele misbruik jaarliks wêreldwyd toeneem, kan die werklike omvang van seksuele misbruik van kinders egter nie presies bepaal word nie omdat dit 'n privaat en verskuilde misdaad is (Pipe *et al.*, 2007:5; Pretorius *et al.*, 2011:1; Richter *et al.*, 2004:176; Smith, 2008:vii; UNICEF, 2010:4; Van Niekerk, 2006:101). Volgens statistiek van die United Nations Children's Fund het die geraamde aantal kinders wat jaarliks wêreldwyd seksueel misbruik word van 1.8 miljoen tot 223 miljoen vanaf die jaar 2000 tot 2009 toegeneem (UNICEF, 2010:4). Statistiek verkry uit die 2010/2011-jaarverslag van die Suid-Afrikaanse Polisiediens (2011:11) toon ook dat seksuele misdaad teen kinders onder die ouderdom van 18 jaar steeds met 2.6% toegeneem het vir die tydperk 2009/2010 tot 2010/2011. Volgens bogenoemde verslag van die Suid-Afrikaanse Polisiediens (SAPD) het die totale getal aanmeldings van seksuele misdaad teen kinders onder die ouderdom van 18 jaar vir die afgelope vyf jaar vanaf 25 428 tot 28 128 gestyg (SAPD, 2011:12). Statistiek wat verkry is by die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe (GKS) in die Buffalo City-metropool (Oos-Londen, King William's Town en Bisho) toon aan dat 657 gevalle van seksuele misdaad teen kinders van 2007 tot 2010 in die groter gebied van Buffalo City-metropool by die kantore van die GKS aangemeld is. Altesaam 52% van die aanmeldings hou verband met kinders tot en met die ouderdom van 12 jaar. In een bepaalde informele nedersetting in Buffalo City toon die statistiek verkry van die GKS dat die meeste slagoffers uit die groep kinders tussen die ouderdom van vier en ses jaar (36%) kom. Uit die navorser se eie ondervinding as maatskaplike werker wat in dié spesifieke informele nedersetting in Buffalo City diens gelewer het en uit gesprekke met Von Solms (2011) wat in dié spesifieke informele nedersetting diens lewer, het dit duidelik geblyk dat seksuele misbruik van kleuters in hierdie informele nedersetting wel 'n realiteit is. Dit is in hierdie bepaalde informele nedersetting waar die studie onderneem is.

Uit bogenoemde statistiek blyk dit dat kleuters of kinders in hul vroeë ontwikkelingsjare baie kwesbaar is vir seksuele misbruik. Newman en Newman (2009:25) klassifiseer kleuters as kinders tussen vier en ses jaar oud. Volgens Van Wyk (2010:66) teiken seksuele misdadigers juis kinders in bogenoemde ontwikkelingsfase aangesien dié kinders 'n beperkte kennis en begrip het van wat met hulle gebeur. Du Plooy (2007:37) dui ook aan dat vanuit Maslow se behoeftehiërargie 'n kleuter 'n behoefte aan bepaalde aspekte het, naamlik 'n behoefte aan veiligheid, liefde, aanvaarding en duidelike grense. Indien die ouers of versorgers nie in bogenoemde voorsien nie kan die leemte aan hierdie behoeftes die kleuter ook meer kwesbaar laat en 'n slagoffer van seksuele misbruik maak (Richter *et al.*, 2004:76). Wanneer Van Wyk

(2010:66) se standpunt met dié van Townsend en Dawes (2004:55) vergelyk word, blyk dit duidelik dat die meeste slagoffers hul eerste kontakmaking met seksuele misbruik op 'n jong ouderdom gehad het.

Uit die navorser se betrokkenheid by die spesifieke informele nedersetting is 'n tendens waargeneem wat deur die statistiek asook deur Von Solms (2011) bevestig is, naamlik dat die kinders in hul vroeë ontwikkelingsfases die kwesbaarste is vir seksuele misbruik. Volgens Von Solms (2011), hoof van 'n gesinsorgorganisasie wat diens lewer in bogenoemde informele nedersetting, blyk dit dat die meerderheid van kinders in die informele nedersetting wat seksueel misbruik word uit hul ouers se sorg verwyder word. Deur die identifisering van die risikofaktore wat bydra tot die seksuele misbruik van die kleuters in die spesifieke informele nedersetting kan die verwydering van hierdie kleuters uit hul ouers of versorgers se sorg derhalwe voorkom word.

Ontwikkelingsgerigte beleidsdokumente soos die Geïntegreerde Diensleweringmodel vir Verbeterde Maatskaplike Dienste (Department of Social Development, 2006:29) en die Witskrif vir Welsyn (Ministry for Welfare and Population Development, 1997:64) toon ook dat maatskaplikewerkdienste se belangrikste klem op voorkomende dienste moet val, waarna vroeë intervensie en laastens statutêre dienste gelewer behoort te word. Volgens Von Solms (2011) is hul fokus as gesinsorgorganisasie op die kind en die beskerming van die kind gerig. Wanneer seksuele misbruik van 'n kind dus by die organisasie aangemeld word, is dit die organisasie se eerste doelwit om deur middel van 'n risiko-assessering te bepaal of die kind uit die onmiddellike omgewing verwyder behoort te word al dan nie. Von Solms (2011) se standpunt word bevestig deur studies wat deur Arad en Wozner (2001:229), Connell (2007:573) asook Kimberlin *et al.* (2009:471) onderneem is en waar bevind is dat die belangrikste oogmerk van enige gesinsorgorganisasie die beskerming van die kind se welstand is. Volgens Kimberlin *et al.* (2009:471) en Matthias (2010:57) het gesinsorgorganisasies soos die Christelike Maatskaplike Raad (CMR), Afrikaanse Christelike Vrouevereniging (ACVV) en Kindersorg dit ten doel om tesame met die beskerming van die welstand van die kind ook te sorg dat die kind binne sy eie gesinsverband in 'n permanente plasing bly.

Uit studies wat deur Strydom (2008:228) ten opsigte van gesinsinstandhoudingsdienste onderneem is, blyk dit dat 70% van die kinders wat seksueel of andersins mishandel is uit hul ouers se sorg verwyder moes word ter beskerming van die kind. Uit bogenoemde blyk dit dus duidelik dat dit 'n realiteit is dat kinders wat seksueel misbruik word in die meerderheid van gevalle uit hul ouers of versorgers se sorg verwyder word ter beskerming van die kind. Dit is dus van kardinale belang dat daar aandag geskenk moet word aan die bydraende risikofaktore om beter voorkomingsgerigte dienste in die gemeenskappe te lewer wat sodoende kan

voorkom dat kleuters uit hul ouers of versorgers se sorg verwyder word as gevolg van seksuele misbruik.

Volgens Strydom (2008:228) is daar 'n sterk verband tussen 'n hoë vlak van armoede en die voorkoms van kindermishandeling, wat seksuele misbruik insluit. Die realiteit van die sosio-ekonomiese omstandighede van gesinne wat in informele nedersettings in Suid-Afrika woonagtig is, dwing die gesinsorgorganisasies om, wanneer seksuele misbruik van kinders aangemeld word, in die meeste gevalle die kinders in substituuksorg te plaas om hul veiligheid te beskerm. Weens die ouers se sosio-ekonomiese situasie is daar nie genoeg beskerming en veiligheid vir hul kleuters nie, en dit lei daartoe dat hul kinders kwesbaar is vir seksuele misbruik (Richter *et al.*, 2004:71). Die feit dat die kinders bedags meestal sonder ouerlike toesig by die huis is of in ander minderjarige kinders se sorg gelaat word, maak hulle slagoffers van seksuele misdadigers wat in die informele nedersettings rondgeweeg (Richter *et al.*, 2004:458). Uit gesprekvoering met Von Solms (2011) word die bevindings van Richards *et al.* (2007:380-383) bevestig, naamlik dat daar 'n agteruitgang in Buffalo City is en dat die inwoners se sosio-ekonomiese omstandighede verswak het wat werkloosheid, armoede en misdaad laat toeneem het. Laasgenoemde outeurs meld dat hulle die gehalte van lewe in informele nedersettings in Suid-Afrika nagevors het en bevind het dat tussen 80% en 90% van die inwoners in die gebiede van Buffalo City en Durban ervaar dat hul ekonomiese omstandighede verswak het.

Soos reeds genoem, bevind studies deur Roux (2011:16) en Van den Heever (2007:54) dat daar in elke gemeenskap bepaalde risiko- en bufferfaktore ten opsigte van seksuele misbruik aanwesig is. Volgens Maree (2008:56) is risikofaktore daardie eienskappe in die omgewing wat die moontlikheid van misdadige wangedrag verhoog. Daarteenoor is bufferfaktore die eienskappe wat die gevolg of uitwerking van risikofaktore buffer of bemiddel. In studies wat reeds gedoen is ten opsigte van risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kinders is bevind dat armoede, werkloosheid, geweld, onvoldoende behuising, sosiale isolasie, swak ouerskapstyle en afhanklikheidsvormende middels aspekte is wat kinders vir seksuele misbruik kwesbaar maak (Maree, 2008:57-62; Richter *et al.*, 2004:63; Van den Heever, 2007:37-43). Bufferfaktore ten opsigte van die seksuele misbruik van kleuters kan die volgende faktore insluit: die ouer of versorger se opvoedingsvlak, sterk gesinsbande met positiewe kommunikasiekanale asook gesinsisteme wat toeganklik vir buite-invloede en beheer van die kind is (Plummer & Njuguna, 2009:526).

Vir die doeleindes van hierdie studie het die navorser egter net gefokus op die identifisering van die risikofaktore wat bydra dat kleuters in die spesifieke informele nedersetting kwesbaar is vir seksuele misbruik. Die bevindings van die studie sal aan die gesinsorgorganisasies wat daar diens lewer bekend gemaak word sodat toekomstige programme in die nedersetting meer

voorkomingsgerig ontwikkel kan word om sodoende die kleuters beter te kan beskerm teen seksuele misbruik.

Richter *et al.* (2004:465) meld in hul studie dat daar weg beweeg moet word van reaktiewe dienslewering wat al die verantwoordelikheid vir die beskerming en beveiliging van die kind op die skouers van die polisie, howe en gesinsorgorganisasies plaas na 'n voorkomende wyse van dienslewering. Dié outeurs meld dat dienslewering, wetgewing en die ondersteuning van die gemeenskap voorkomingsgerig behoort te wees om sodoende die kind se veiligheid en welstand te beskerm en te bevorder. In 'n studie wat deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) onderneem is, toon Makoe *et al.* (2009:vi) dat die Suid-Afrikaanse regering hom ondubbelsinnig verbind het tot die beskerming en ontwikkeling van die kind se welstand deur wetgewing en dienste. Tog bevind die studie dat wetgewing en dienste in die verlede hoofsaaklik op die beskerming van die kind gefokus het, maar dat weining aandag gegee is aan die voorkoming van misdrywe teen die kind. In navorsing wat deur Strydom (2008:298) onderneem is, word ook tot die gevolgtrekking gekom dat die klem van dienslewering deur gesinsorgorganisasies steeds by statutêre dienslewering lê en dat voorkomende dienste nie voldoende aandag kry nie, soos deur die ontwikkelingsgerigte beleidsdokumente (Ministry for Welfare and Population Development, 1997:67; Department of Social Development, 2006:29) voorgestel word nie. O'Donnell *et al.* (2008:329) toon aan dat, indien daar 'n werklike verbintenis deur die regering is om die kind se welstand te beskerm, moet so 'n verbintenis begin deur die gesinne en kinders te ondersteun voor hulle die punt bereik waar die kinders misbruik word.

Soos reeds gemeld, het hierdie studie slegs gefokus op die identifisering van risikofaktore wat bydra tot die seksuele misbruik van kleuters. Dit ontken geensins die belangrikheid van die bufferfaktore nie aangesien voorkomingsgerigte dienslewering deur gesinsorgorganisasies slegs kan slaag indien die positiewe eienskappe van die gemeenskap, soos veerkragtigheid, benutting van hulpbronne en die opvoedingsvlak van die gemeenskapslede, benut word (Thomlinson, 2004:95). Dit is dan ook die doel van die Groenskrif wat in 2011 deur die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling (2011:5) uitgereik is om die gesin as eenheid te versterk in Suid-Afrika. Bogenoemde beleidsdokument plaas veral klem op al die bufferfaktore in die gesin en die gemeenskap wat kan bydra om die gesin as eenheid te versterk (Department of Social Development, 2011:9).

Die studie is aan die hand van die Ekologiese Sisteemperspektief ondersoek. Bronfenbrenner (1979:iv) en Visagie (2011:21) meld dat die ekologiese sisteemperspektief 'n verlenging van Lewin se veldteorie is. Volgens Bronfenbrenner (1979:3) asook Van Breda (2012:58) plaas die ekologiese sisteemperspektief egter meer klem op hoe die omgewing waarbinne die individu

woon die individu se ontwikkeling op 'n deurlopende basis beïnvloed. Fraser (2004:5) asook Kruger en Spies (2006:160) sluit by Bronfenbrenner (1979:3) aan en meld dat dié perspektief die ontwikkeling van die individu binne sy konteks bestudeer. Die ekologie van menslike ontwikkeling bestaan uit 'n voortdurende, gemeenskaplike akkommodering tussen die ontwikkelende mens en die veranderende strukture in die persoon se onmiddellike omgewing (Cattanach, 2007:431). Louw en Reyneke (2011:218) meld dat die verskillende strukture in die ekologiese omgewing in mekaar pas en met mekaar verband hou, net soos 'n stel Russiese poppe in mekaar pas en met mekaar verband hou. Die ekologiese omgewing bestaan uit 'n mikro-, meso-, ekso- en makrosisteem. Volgens die ekologiese sisteemperspektief kan menslike gedrag en interpersoonlike verhoudings slegs begryp en geanaliseer word vanuit 'n perspektief wat al vier bogenoemde vlakke insluit (Louw & Reyneke, 2011:218; Spies, 2006:160). Bronfenbrenner en Morris (2006:796) bevestig bogenoemde outeurs se standpunt deur te meld dat daar interaksie tussen al vier vlakke plaasvind. Duerden en Witt (2010:109) brei hierop uit en noem dat elkeen van hierdie lae of vlakke in die omgewing 'n impak op die individu se ontwikkeling het. In dié verband het die gesin as mikrosisteem, die wisselwerking tussen die gesin en die bure as mesosisteem, die beskikbaarheid van sosiale dienslewering as eksosisteem en die sosiale invloede in die gemeenskap op makrosistemiese vlak 'n definitiewe invloed op die ontwikkeling van die kleuter. Dit is om hierdie rede dat dit belangrik is om die verskillende bydraende risikofaktore binne elkeen van hierdie vier vlakke ten opsigte van die seksuele misbruik van die kleuter te identifiseer.

1.2.2 Probleemformulering

Babbie en Mouton (2001:79) asook Leedy en Ormrod (2010:44) meld dat 'n goed geformuleerde navorsingsprobleem dadelik vir die leser 'n aanduiding sal gee wat die doel of rede vir die studie is, asook wat spesifiek nagevors gaan word. Volgens Fouché en Delport (2011a:108) moet die navorser tydens die probleemformulering die spesifieke probleem afbaken en akademies interessant genoeg definieer sodat die leser presies sal verstaan wat die voorgestelde navorsing insluit en wat uitgelaat word. Daar moet dus 'n spesifieke fokus wees wat nagevors word. Met inagneming van bogenoemde kriteria asook die voorafgaande gedeelte as verduideliking van die rasionaal van die studie word die navorsingsprobleem soos volg geformuleer:

Navorsing toon dat seksuele misbruik van kinders steeds 'n probleem is wat daaglik in gemeenskappe voorkom en dat die aantal slagoffers van seksuele misbruik jaarliks wêreldwyd toeneem. Uit statistiek blyk dit dat die groter gemeenskap van Buffalo City ook daaglik met die probleem van seksuele misbruik van kinders gekonfronteer word en dat veral die kinders in die vroeë kinderjare (kleuters) die kwesbaarste in hierdie gemeenskap is. Uit die navorser se eie

ondervinding as maatskaplike werker wat in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City diens gelewer het en uit gesprekke met belanghebbendes blyk dit duidelik dat seksuele misbruik van kleuters in dié spesifieke informele nedersetting 'n realiteit is.

Kleuters is kwesbaar vir seksuele misbruik aangesien hul ouers soms nie voldoende beskerming en veiligheid vir hul kinders kan verseker nie as gevolg van die ouers se sosio-ekonomiese omstandighede. Studies het bevind dat daar binne elke gemeenskap faktore is wat die kwesbaarheid van kinders vir seksuele misbruik verhoog of verlaag. Indien die bydraende risikofaktore wat kleuters binne 'n bepaalde gemeenskap meer kwesbaar maak vir seksuele misbruik bekend is aan die organisasies wat binne daardie gemeenskap diens lewer, kan voorkomingsprogramme daarvolgens beplan en geïmplementeer word om sodoende die seksuele misbruik van kleuters teen te werk.

1.3 NAVORSINGSVRAAG

Volgens Fouché en De Vos (2011a:89) moet die navorsingsvraag die “wat” van die studie beantwoord, dus ‘Wat is dit aangaande hierdie onderwerp wat ek wil bepaal?’ Brink *et al.* (2012:54) meld dat die navorsingsvraag net soos in die geval van die navorsingsprobleem uit vele bronne mag ontstaan, naamlik deur die persoonlike ondervinding van die navorser, kwessies wat as belangrik geag word deur 'n gemeenskap of 'n organisasie, en kliniese situasies ten opsigte van die onderwerp in literatuur of teorieë. Volgens die outeurs beweeg die navorser normaalweg vanaf 'n wye onderwerpsveld na die ontwikkeling van 'n stel spesifieke vrae. Botma *et al.* (2010:92) en Whittaker (2009:5) sluit by bogenoemde outeurs aan deur te meld dat die navorsingsvraag binne die raamwerk en omvang van die navorsingsprobleem gestruktureer word. Leedy en Ormrod (2010:56) meld vervolgens dat die navorsingsvraag leiding verskaf oor die aard van data wat die navorser moet insamel asook hoe die data geanaliseer en geïnterpreteer moet word. Volgens die outeurs is 'n navorsingsvraag in wese dieselfde as 'n verwysingspunt vir 'n landmeter omdat dit aan die navorser 'n punt of posisie gee ten opsigte waarvan die navorser die navorsingsprobleem kan inisieer. Hierdie verwysingspunt dien ook as 'n kontrolepunt waarteen die bevindinge wat deur die data na vore gekom het, getoets kan word. Laastens, nadat die data ingesamel en geanaliseer is, moet die navorser uiteindelik die vraag kan vra: “Hoe beantwoord die bevindinge die navorsingsvraag?”

Die navorsingsvraag vir dié studie lui vervolgens soos volg:

Wat is die risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City?

1.4 DOELSTELLING EN DOELWITTE VAN DIE STUDIE

Wanneer Fouché en De Vos (2011a:94) se standpunt oor doelstellings en doelwitte met dié van Botma *et al.* (2010:185) vergelyk word, blyk dit dat die term *doelstelling* die breër en meer abstrakte voorstelling impliseer van die oogmerk wat die navorser deur die studie wil bereik. Creswell (2009:112) sluit by bogenoemde standpunt aan deur aan te dui dat die “doelstelling” die sentrale beherende idee van die studie vorm. Botma *et al.* (2010:185) brei hierop uit deur te meld dat die “doelstelling” van 'n studie beskrywend, verkennend en/of verklarend van aard kan wees. Volgens Fouché en De Vos (2011a:94) dui die “doelwitte” meer op die konkrete, meetbare en vinnig bereikbare stappe wat die navorser volg om die oogmerk van die studie te bereik. Volgens laasgenoemde outeurs moet hierdie stappe deur die navorser een vir een op grondvlak bereik word binne 'n bepaalde tydvlak.

Vir die doeleindes van hierdie studie word die volgende doelstelling en doelwitte voorgehou:

1.4.1 Doelstelling

Om deur die benutting van 'n beskrywende, kwalitatiewe ontwerp te verken en te beskryf wat die risikofaktore is wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City.

1.4.2 Doelwitte

Die doelwitte van die ondersoek is om:

- Die risikofaktore bydraend tot die seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City, te identifiseer.
- Die wyse waarop die risikofaktore bydra tot die seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te verken en te beskryf.

1.5 NAVORSINGSMETODOLOGIE

Die navorsingsmetodologie wat vir hierdie studie gevolg is, word vervolgens bespreek deurdat die navorsingsbenadering en -ontwerp wat vir hierdie studie gevolg is eers oorsigtelik verduidelik word. Daarna word 'n oorsig gegee van die steekproefnemingsmetode wat die navorser tydens die studie benut het. Laastens word 'n oorsig gegee van die werkwyse wat gevolg is om data in te samel en te analiseer. Al bogenoemde aspekte word oorsigtelik aan die hand van literatuur bespreek. Die volledige bespreking van die navorsingsmetodologie sal in Hoofstuk 3 geskied.

1.5.1 Navorsingsbenadering en -ontwerp

Fouché en Delport (2011b:63) meld dat daar twee bekende en erkende benaderings tot navorsing is wat tans benut word, naamlik 'n kwalitatiewe en 'n kwantitatiewe benadering. Die outeurs meld dat hierdie twee metodologiese paradigmas indringend van mekaar verskil en dat dit derhalwe elke voornemende navorser se plig is om te bepaal watter een van hierdie twee benaderings, of 'n gekombineerde kwalitatiewe/kwantitatiewe benadering, die toepaslikste vir die studie sal wees.

In hierdie studie is van 'n *kwalitatiewe benadering* gebruik gemaak aangesien die navorser, soos deur Botma *et al.* (2010:82) asook Leedy en Ormrod (2010:94) aangedui is, gepoog het om die verskynsel in sy geheel te verstaan. Die navorser maak ook van 'n kwalitatiewe benadering gebruik om, soos Creswell (2009:16) meld, 'n instrument in die navorsingsproses te wees wat intiem betrokke is by die insameling van data. Hierdeur kon die deelnemers se gedrag beter waargeneem word tydens die insameling van die data. Soos deur Botma *et al.* (2010:82) aangedui is, het die navorser in hierdie studie ook gebruik gemaak van ander instrumente wat in die kwalitatiewe benadering as metodes van data-insameling benut word – soos onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas. Babbie en Mouton (2001:270), Creswell (2009:232) asook Fouché en Schurink (2011:308) omskryf kwalitatiewe navorsing as navorsing wat ten doel het om individue en/of groepe se belewenis van hul eie omstandighede te verken en te bestudeer asook hoe hulle betekenis heg aan sekere vraagstukke in hul omgewing.

Vir die doeleindes van hierdie studie het die navorser van 'n *beskrywende kwalitatiewe navorsingsontwerp* gebruik gemaak. Die beskrywende kwalitatiewe ontwerp, soos beskryf deur Sandelowski (2010:78), verskaf beskrywende kwalitatiewe bevindinge wat nader aan die suiwer bewustheid is soos deur die deelnemers verskaf en minder staat maak op die navorser se eie interpretasies van die data. Botma *et al.* (2010:194) is, net soos Sandelowski (2010:78), ook van mening dat navorsers wat van 'n beskrywende kwalitatiewe studie gebruik maak, verkies om nie 'n interpreterende diepte aan hul data te verleen nie, maar om 'n omvattende opsomming van 'n verskynsel of gebeure in die alledaagse lewe te gee. Vir die doeleindes van hierdie studie het die navorser op dié ontwerp besluit om sodoende die bydraende risikofaktore soos geïdentifiseer deur die deelnemers te verken en te beskryf. Brink *et al.* (2012:127) sluit by bogenoemde outeurs aan deur te meld dat die egtheid van die bevindinge deur beskrywende kwalitatiewe studies vasgelê word deur die konteksryke en betekenisvolle of digte beskrywings wat hierdie ontwerp bied.

1.5.2 Steekproefneming

Vervolgens sal die populasies waaruit die steekproef vir hierdie studie geneem is tesame met die metode en grootte van die steekproef oorsigtelik bespreek word.

1.5.2.1 Populasie

Die populasie is volgens Botma *et al.* (2010:200), Brink *et al.* (2012:131), Durrheim en Painter (2006:133) asook Whittaker (2009:71) die totale moontlike groep mense waaruit die steekproef geneem kan word en wat oor die gedefinieerde eienskappe beskik wat noodsaaklik is vir die studie. Soos deur Creswell (2009:175) aangedui is, het die navorser in hierdie studie interaktief opgetree met persone in hul eie konteks om sodoende die kwessie of probleem wat ondersoek gaan word te identifiseer – soos deur hierdie persone ervaar. Vir die doel van hierdie navorsing was die populasie vir die studie dus die groep mense verteenwoordigend van die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City. Daar is gebruik gemaak van twee populasies vir die insameling van data, naamlik:

- Die *ouers of versorgers van kleuters* (tussen die ouderdom van vier tot ses jaar) in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City wie se kinders in die afgelope vyf jaar seksueel misbruik is, en
- Die *gemeenskapsleiers* in dieselfde informele nedersetting waar die navorsing onderneem is.

1.5.2.2 Steekproefnemingsmetode

Die navorser het, soos deur Brink *et al.* (2012:139) aangedui, van 'n *niewaarskynlikheidsteekproef* in die studie gebruik gemaak. Volgens die outeurs vereis dié vorm van steekproefneming dat die navorser op die korrekte keuse van deelnemers sal besluit. Dit is nodig aangesien individue wat die beste insig in die bepaalde fenomeen of probleem het en wat daartoe in staat sal wees om die nuanses die beste te verwoord en te verduidelik by die studie ingesluit behoort te word. In die lig van bogenoemde het die navorser besluit om die ouers of versorgers van kleuters wat die afgelope vyf jaar in die spesifieke informele nedersetting seksueel misbruik is tesame met die tweede populasie, wat uit gemeenskapsleiers in die nedersetting bestaan het, by die studie in te sluit. Brink *et al.* (2012:139) meld ook dat een van die metodes wat tydens 'n nie-waarskynlikheidsteekproef gebruik word die *doelgerigte steekproefneming* is. In doelgerigte steekproeftrekking word die deelnemers geselekteer op grond van spesifieke eienskappe waaraan hulle voldoen en wat vir die studie benodig word (Nieuwenhuis, 2007a:79).

1.5.2.3 Steekproefgrootte

Volgens Strydom en Delport (2011:391) asook Whittaker (2009:9) is daar nie in kwalitatiewe navorsing 'n duidelike gedefinieerde reël ten opsigte van die grootte van die steekproef nie. Tog moet daar gepoog word om data in te samel tot dataversadiging bereik is. Kelly (2006a:372) omskryf dataversadiging as die punt tydens die data-insameling wanneer geen nuwe inligting meer geïdentifiseer kan word nie. 'n Spesifieke steekproefgrootte vir die twee populasies kon nie by aanvang van die navorsingstudie bepaal word nie. Die aantal deelnemers wat by albei populasies ingesluit was, het af gehang van wanneer die inligting wat ingesamel is die versadigingspunt bereik het. Daar is met agt ouers of versorgers en agt gemeenskapsleiers onderhoude gevoer tot dataversadiging bereik is.

1.5.3 Data-insameling

Leedy en Ormrod (2010:145) verklaar dat die navorser in kwalitatiewe navorsing alle vorme van data-insameling – soos onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas – moet gebruik in 'n poging om die navorsingsvraag te beantwoord. Vervolgens sal die metodes wat tydens hierdie studie in die data-insamelingsproses benut is oorsigtelik bespreek word terwyl dit in Hoofstuk 3 breedvoerig beskryf sal word.

1.5.3.1. Metodes van data-insameling

Onderhoude

Volgens Greeff (2011:342) en Kelly (2006b:297) is *onderhoudvoering* die algemeenste wyse van data-insameling in kwalitatiewe navorsing aangesien die navorser deur onderhoudvoering die geleentheid kry om betekenis aan die inligting te gee soos vanuit die respondente se belewenis van hul leefwêreld verkry. Die navorser het deur middel van onderhoudvoering betekenis aan die inligting geheg soos vanuit die ouers of versorgers en gemeenskapsleiers se belewenis van wat risikofaktore binne die nedersetting is wat die kleuters kwesbaar maak vir seksuele misbruik. Semi-gestruktureerde een-tot-een onderhoude is met 16 deelnemers gevoer.

Waarneming

Volgens Brink *et al.* (2012:150) en Creswell (2009:181) is waarneming 'n data-insamelingstegniek wat benut word om data ten opsigte van gedrag en gebeurlikhede in te samel. Volgens die outeurs moet daar presies rekord gehou word van wat die navorser

waarneem. Vir die doel van hierdie studie is nie-verbale gedrag van die deelnemers waargeneem en aangeteken soos dit tydens die onderhoudvoering sigbaar geword het.

Refleksies

Die navorser moet ook volgens Schurink *et al.* (2011:406) rekord hou van sy/haar persoonlike spekulasies of aannames ten opsigte van die navorsingsproses. In hierdie studie het die navorser derhalwe aantekeninge gemaak van moontlike temas wat tydens die onderhoudvoering na vore getree het asook probleme wat ondervind is tydens die insameling van die data.

Veldnotas

Brink *et al.* (2012:158) noem dat veldnotas gereeld gebruik word as die wyse van rekordhouding wanneer waarneming en refleksies as metodes van data-insameling gebruik word. Schurink *et al.* (2011:406) sluit by bogenoemde aan en meld dat die navorser veldnotas moet maak van temas wat tydens die onderhoudvoering gereeld na vore tree en ook van knelpunte wat die navorser ervaar het tydens die data-insameling. Tydens en ná die onderhoudvoering met die deelnemers het die navorser *veldnotas* gemaak van wat alles waargeneem is – soos die deelnemers se nie-verbale gedrag en situasies of gebeurlikhede wat daar plaasgevind het. Veldnotas het volgens Creswell (2009:181) ten doel om beskrywend van aard te wees, die demografiese inligting weer te gee asook om refleksief te wees deur die navorser se denke en gevoelens weer te gee.

Hulpmiddels

Volgens Niewenhuis (2007a:92) word klank- of video-opnames dikwels gebruik om aanvullend tot die onderhoude te dien om data wat dalk tydens die onderhoudvoering verlore kon gaan vas te vang. In dié navorsing het die navorser met die toestemming van die deelnemers van *digitale klankopnames* gebruik gemaak wat, soos Kelly (2006b:302) aandui, getranskribeer is om meer volledig bestudeer te kon word na afloop van die onderhoudvoering.

Kristallisasie

Om die vertrouenswaardigheid van die data wat ingesamel is te verhoog, is daar van *kristallisasie* gebruik gemaak soos beskryf word deur Shagoury (2011:297). Maree en Van der Westhuizen (2007:40) bevestig Shagoury (2011:297) se siening dat die gebruik van kristallisasie die resultate van die navorsing meer geloofwaardig en betroubaar maak omdat

daar van 'n verskeidenheid metodes van data-insameling gebruik gemaak word wat help dat die navorser die data ryker kan beskryf en betroubaarder bevindinge kan maak. Die navorser het in hierdie studie van onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas gebruik gemaak om die rykste moontlike databasis te kon opbou wat die betroubaarste bevindinge tot gevolg kon hê.

1.5.4 Data-analise

Brink *et al.* (2012:193) meld dat die data in kwalitatiewe navorsing nie-numeries is en gewoonlik in die vorm van geskrewe woorde of klank- en beeldmateriaal weergegee word. Volgens die outeurs het die bestudering van teks en nie nommers nie tot gevolg dat massiewe hoeveelhede data ontleed moet word. Soos deur Leedy en Ormrod (2010:152) gemeld het die navorser ook in die studie begin met 'n groot databasis van inligting wat deur middel van induktiewe redenering, sortering en kategorisering geleidelik afgewerk is tot 'n klein stel abstrakte en onderliggende temas.

Vir die doeleindes van hierdie studie is daar besluit om Creswell (2009:185-190) se stappe vir die ontleding van die data te benut. Die model het ten doel om die navorser te help om sin en betekenis te heg aan die data wat ingesamel is (Creswell, 2009:185).

Stap 1: Onverwerkte data word georganiseer en vir analise voorberei.

Stap 2: Al die ingesamelde inligting word deurgelees en daar word gepoog om 'n algemene mening te vorm.

Stap 3: Die ingesamelde data word breedvoerig ontleed deur van kodering gebruik te maak.

Stap 4: Kategorieë en temas word geïdentifiseer.

Stap 5: 'n Beskrywing word gegee van die temas wat ook die subtemas en kategorieë insluit.

Stap 6: Die data word geïnterpreteer. Dit sluit in 'n uiteensetting van al die lesse wat in die uitvoering van die studie geleer is.

Tydens die analisering van die kwalitatiewe data deur middel van 'n proses van sifting van betekenisvol teenoor onbeduidend word betekenisvolle patrone/kategorieë geïdentifiseer. Dit het tot gevolg gehad dat 'n raamwerk gekonstrueer kon word om die essensie te kommunikeer van dit wat die data gelewer het (Schurink *et al.*, 2011:397).

'n Literatuurkontrolle is ná afhandeling van die data-analise uitgevoer, soos deur Creswell (2009:27) uiteengesit is, om bestaande literatuur te vergelyk met die temas en kategorieë wat in die studie ontwikkel is.

Creswell (2009:190) meld dat die geldigheid en akkuraatheid van die data deurlopend getoets moet word tydens die insameling van die data.

Vertrouenswaardigheid

Die vertrouenswaardigheidstrategie wat in die studie gebruik is, berus op Lincoln en Guba (in Schurink *et al.*, 2011:415) se vier konstrakte wat vertrouenswaardigheid verseker, naamlik die *geloofwaardigheid*, *oordraagbaarheid*, *vertroubaarheid* en *bevestigbaarheid* van die data. Hierdie vier konstrakte word breedvoerig in Hoofstuk 3 bespreek. Botma *et al.* (2010:231) meld dat die geloofwaardigheid en bevestigbaarheid van die navorsing gekontroleer word deur die akkuraatheid van die bevindinge te toets deur die gebruik van prosedures soos kristallisasie. Nieuwenhuis (2007a:79) dui aan dat saturasie of dataversadiging tot oordraagbaarheid bydra terwyl die stapsgewyse replisering en kodering, soos deur Creswell (2009:189) beskryf, die vertroubaarheid van die studie verseker.

1.6 ETIESE ASPEKTE

Volgens Strydom (2011:114) bestaan daar twee basiese kategorieë van etiese verantwoordelikheid, naamlik verantwoordelikheid teenoor mense wat aan die navorsing deelneem en verantwoordelikheid teenoor die wetenskap om die inligting bekom uit die navorsing so akkuraat en eerlik as moontlik weer te gee. Volgens Botma *et al.* (2010:56) moet die navorser goed vertrou wees met die etiese beginsels van die uitvoer van navorsing met betrekking tot die mens. Die outeurs meld ook dat die navorser die versekering moet kan gee dat die navorsing wat onderneem word nie skadelik sal wees vir die deelnemers nie en dat ongevoelige en indringende vrae vermy sal word wat die deelnemers se outonomie ondermyn. Die navorser het in hierdie studie gepoog om die riglyne ten opsigte van die etiese aspekte deurgaans na te kom, soos beskryf deur Babbie en Mouton (2001:520), Creswell (2009:89) asook Strydom (2011:115). Hierdie nakoming het ingesluit dat etiese toestemming by die Noordwes-Universiteit verkry moes word alvorens daar met die navorsing begin kon word. 'n Etieknommer is toegeken, naamlik NWU_00060-12-A1. Die Sentrum vir Kinder-, Jeug- en Familiestudies, Fakulteit Gesondheidswetenskappe, Noordwes-Universiteit, waar die navorser/student geregistreer is, het spesifieke fokusareas vir navorsing. Hierdie studie val onder Subprojek 2: Die ontwikkeling van ondersteuningstrategieë om die kwaliteit van lewe en

welsyn van kinders, die jeug en gesinne te verbeter. Die tema waaronder die studie val is Tema 2.2: Ondersteuning in konteks van trauma en lewensstres.

1.6.1 Ingeligte toestemming

Die navorser moes eerstens toestemming van die wyksraadslid in die spesifieke informele nedersetting verkry voordat toegang tot die inwoners van die nedersetting bekom kon word. 'n Onderhoud is met die wyksraadslid gereël waartydens die rasionaal, doelstelling en doelwitte vir die studie asook werkwyse verduidelik is. Nadat die beoogde navorsing deur die wyksraadslid aan die wyksraad tydens 'n vergadering voorgelê is, is toestemming verleen vir die studie om voortgesit te word (sien Bylae A).

Vervolgens moes die navorser die plaaslike gesinsorgorganisasie wat diens lewer in die nedersetting nader om die organisasie se ondersteuning te verkry vir die uitvoering van die ondersoek. Die samewerking van organisasie was om verskeie redes belangrik vir die uitvoering van die studie. Samewerking met die organisasie was eerstens noodsaaklik om 'n naamlys te kon opstel met kontakbesonderhede van ouers of versorgers wat aan die kriteria voldoen het. Dit was ook belangrik aangesien die navorser een van die organisasie se personeellede wat in die nedersetting woonagtig was, wou nader om as tolk op te tree in gevalle waar die deelnemers nie Engels of Afrikaans magtig was nie. Die wyksraadslid asook die gesinsorgorganisasie het dié personeellid wat as tolk gebruik sou word aangewys as die geskikste persoon om as tussenganger tussen die navorser en die voornemende deelnemers op te tree. Toestemming moes derhalwe ook daarvoor van die organisasie verkry word. Laastens het die navorser 'n sentrale perseel benodig waar die onderhoud gevoer kon word. Die organisasie se kantore was sentraal geleë en geskik vir die onderhoudvoering aangesien dit die vertroulikheid van die deelnemers sou verhoog. Ingeligte toestemming is van die organisasie ontvang (sien Bylae B).

Nadat die voornemende deelnemende ouers of versorgers met die hulp van die tussenganger gemotiveer is om aan die studie deel te neem, is ingeligte toestemming van die ouers of versorgers ontvang. Die navorser het voor die aanvang van elke onderhoud eers die rasionaal, doelstelling en doelwitte van die studie asook die werkwyse breedvoerig aan elke ouer of versorger verduidelik tesame met die etiese implikasies van die studie. Die navorser het ook toestemming verkry om 'n digitale klankopnemer tydens die onderhoudvoering te gebruik. Deelnemers het voldoende inligting oor die studie ontvang wat hulle in staat gestel het om te besluit of hulle vrywillig aan die studie wil deelneem (sien Bylae C).

1.6.2 Potensiële risiko en ongemaklikheid

Botma *et al.* (2010:277) asook Leedy en Ormrod (2010:101) meld dat die navorser daarteen moet waak om die deelnemers aan onnodige fisiese en psigologiese ongemak bloot te stel. Brink *et al.* (2012:68) brei hierop uit en meld dat navorsing nooit mag geskied ten die koste van die individuele mens nie. Aangesien die ouers of versorgers van die kinders moontlik reeds aan trauma blootgestel gestel is in die verlede as gevolg van die seksuele misbruik van hul kleuter kon die onderhoude met die navorser weer tot sekondêre trauma lei. Die ouers of versorgers moes dus bewus gemaak word van hierdie moontlikheid en van die hulp wat beskikbaar was indien dit wel sou gebeur. Hoewel die deelnemers geen finansiële vergoeding ontvang het vir deelname aan die navorsing nie was ondersteuning tog beskikbaar indien die vrae tot moontlike ongemak kon lei deurdat hulle na die plaaslike maatskaplike werker in die spesifieke informele nedersetting verwys kon word. Een deelnemer is vir verdere ondersteuning na die plaaslike organisasie verwys.

1.6.3 Potensiële voordele van deelname

Botma *et al.* (2010:294) en Brink *et al.* (2012:43) meld dat die voordele van deelname aan 'n navorsingstudie verbeterde dienslewering aan die gemeenskap as geheel kan inhou as gevolg van die navorsing. Hoewel die deelnemers geen finansiële voordeel uit hul deelname aan die navorsing kon ontvang nie, het die navorser gehoop dat die bevindinge van die studie in ag geneem sal word in toekomstige voorkomingsgerigte dienste wat deur die gesinsorgorganisasies in die informele nedersetting gelewer sal word. Bogenoemde insluiting van inligting is moontlik aangesien die navorser die inligting verkry uit die navorsing aan die plaaslike gesinsorgorganisasies deur gegee het.

1.6.4 Vertroulikheid en privaatheid

Botma *et al.* (2010:17), Creswell (2009:91) asook Whittaker (2009:111) meld dat die sleutelbegrip in die navorser se bevindinge moet wees om die vertroulikheid en identiteit van die deelnemers te beskerm. Die navorser het tydens die navorsing vertroulikheid verseker deur alle identifiserende inligting ten opsigte van die deelnemers as vertroulik te hanteer. In die navorsingsverslag is daar net oor die algemeen na die deelnemers verwys sonder om die identiteit van enige deelnemer spesifiek bekend te maak.

Aangesien daar ook van die dienste van 'n tussenganger, tolk, onafhanklike koördineerder en transkribeerder gebruik gemaak is, is daar ook van hierdie persone verwag om die inhoud van die onderhoude as vertroulik te hanteer. Elkeen sal vervolgens bespreek word.

Volgens Kelly (2006b:292) is die gebruik van 'n tussenganger belangrik vir die deelnemers om 'n positiewe ingesteldheid teenoor die studie te kan vorm. Soos reeds in 1.6.1 gemeld, is 'n geskikte tussenganger uitgewys deur die organisasie wat in die spesifieke informele nedersetting diens lewer en deur die wyksraadslid. Hierdie persoon is tydens 'n onderhoud breedvoerig oor die doel van die studie ingelig. Aangesien die persoon vooraf met elkeen van die ouers of versorgers kontak moes maak om hulle te motiveer om aan die studie deel te neem, was dit nodig dat die persoon 'n verklaring moes onderteken dat die deelnemers se inligting as vertroulik gehanteer sou word.

Daar is van die dienste van 'n tolk gebruik gemaak wat voor die aanvang van die empiriese studie geïdentifiseer is. Die gebruik van 'n tolk was nodig aangesien die deelnemers meestal isiXhosa gepraat het en nie Afrikaans of Engels magtig was nie. Die navorser wou nie hierdie deelnemers uitsluit by die studie nie. 'n Geskikte tolk is verkry van die plaaslike gesinsorgorganisasie in die spesifieke informele nedersetting wat reeds van 'n isiXhosa-sprekende maatskaplike hulpwerker gebruik maak. Die persoon staan die maatskaplike werker by tydens onderhoudvoering met die gemeenskapslede. Die tolk is voor die aanvang van die onderhoudvoering by 'n opleidingssessie oor die navorsing betrek en het 'n onderneming van vertroulikheid onderteken.

Om die vertrouenswaardigheid van die studie te verhoog, is die transkripsies ook aan 'n onafhanklike kodeerder verskaf om die temas, subtemas en kategorieë te verifieer. Die persoon het 'n verklaring onderteken om die inhoud as vertroulik te hanteer.

Laastens is die dienste van twee transkribeerders gebruik om al die klankopnames te transkribeer wat van die onderhoude gemaak is. Hierdie transkripsies is tydens data-analise in die koderingsproses gebruik. Hierdie twee persone het dus verklarings onderteken om die inligting oor die onderhoude as konfidensieel te hanteer.

1.6.5 Deelname en onttrekking van navorsingstudie

Volgens Botma *et al.* (2010:6) en Creswell (2009:89) moet deelnemers die geleentheid gebied word om uit vrye wil self te besluit om aan navorsing deel te neem en moet hulle die geleentheid gebied word om te eniger tyd te onttrek indien hulle dit so verlang. Die deelnemers wat aan die navorsing deelgeneem het, het dit uit vrye wil gedoen en kon te eniger tyd onttrek sonder enige nadelige gevolge. Indien hulle ongemak ervaar het om 'n vraag te beantwoord, kon hulle die vraag onbeantwoord laat. Geen deelnemer het egter tydens die empiriese studie versoek om van die onderhoudvoering te onttrek nie. Die navorser kon te eniger tyd tydens die navorsing die deelnemers van die navorsing onttrek indien dit geblyk het noodsaaklik te wees.

1.6.6 Bevoegdheid van navorsers

Die navorser wat hierdie studie uitgevoer het, is 'n gekwalifiseerde maatskaplike werker wat self aan 'n etiese kode van die beroep onderworpe is. Die studie is onder leiding van 'n studieleier uitgevoer en, soos Creswell (2009:89) meld, is die kontakbesonderhede van die navorser aan die deelnemers bekend gemaak sodat daar met die navorser in verbinding getree kon word indien verlang. Indien die deelnemers enige vrae ten opsigte van die navorsing gehad het, kon die navorser of die studieleier gekontak word. Die kantoor se telefoonnommer is verskaf.

1.6.7 Stoor van data

Die digitale klankopnames is slegs deur die navorser gebruik en sal vir 'n tydperk van drie jaar op 'n digitale kompakskyf by die Noordwes-Universiteit gestoor word voordat dit vernietig word.

1.7 DEFINISIES VAN VERNAAMSTE KONSEPTE

Aangesien konsepte soos die ekologiese sisteemperspektief, die ontwikkeling van die kleuter, seksuele misbruik van die kind en risikofaktore in hierdie studie van toepassing is, word hierdie konsepte vervolgens oorsigtelik bespreek.

1.7.1 Ekologiese sisteemperspektief

Volgens die ekologiese sisteemperspektief wat deur Bronfenbrenner ontwikkel is, is die ekologie van die menslike ontwikkeling 'n progressiewe, gemeenskaplike akkommodering tussen die ontwikkelende individu en die veranderende strukture in die individu se onmiddellike omgewing waar die individu woon (Cattanach, 2007:431). Die ekologiese sisteemperspektief plaas volgens Bronfenbrenner en Morris (2006:796) klem op hoe die omgewing waarin die individu woon op 'n deurlopende basis die individu se ontwikkeling beïnvloed. Volgens Kruger en Spies (2006:160) is hierdie akkommoderende ingesteldheid die gevolg van die interaksie wat tussen die individu en die omgewing plaasvind. Die verhoudings tussen die mens en die verskillende instellings in die persoon se onmiddellike omgewing beïnvloed die ontwikkeling van die individu, maar die individu se ontwikkeling word ook beïnvloed deur die groter konteks waarbinne hierdie instellings funksioneer en waarvan die instellings deel vorm (Cattanach, 2007:431). Vir hierdie studie word die ekologiese sisteemperspektief dus voorgehou as die progressiewe gemeenskaplike interaksie wat daar tussen die ontwikkelende individu en die omgewing plaasvind en deurlopend 'n uitwerking op die ontwikkeling van die individu uitoefen vanuit al die verskillende instellings in die omgewing.

1.7.2 Die kleuter

Newman en Newman (2009:25) se definisie van 'n kleuter is vir hierdie studie gebruik. Volgens Newman en Newman (2009:25) staan kinders tussen die ouderdom van vier en ses jaar as kleuters of kinders in hul vroeë ontwikkelingsjare bekend. Volgens Papalia en Feldman (2011:242) ontwikkel die kleuter in hierdie ontwikkelingsfase baie vinnig ten opsigte van kognitiewe en fisiese ontwikkeling, en word hierdie ontwikkeling veral deur die gesin, sosiale opset en kultuur beïnvloed. Die kleuter word derhalwe in die studie gedefinieer as 'n kind tussen die ouderdom van vier en ses jaar.

1.7.3 Seksuele misbruik van kinders

Navorsing toon dat daar geen universele definisie vir die term *seksuele misbruik van die kind* bestaan nie as gevolg van die komplekse, emosionele en verskuilde aard van die misdaad (Makoae *et al.*, 2009:8; Pipe *et al.*, 2007:5; Spies, 2006:268; Van den Heever, 2007:30; Wurtele, 2009:2). Vir die doeleindes van hierdie navorsing word die volgende definisie vir seksuele misbruik van die kind benut: Seksuele misbruik van die kind word deur Cattanach (2008:25) en Munro (2008:49) gedefinieer as die gedwonge deelname of aanlok van 'n kind of jong mens, om mee te doen aan seksuele aktiwiteite, met of sonder die kind se bewustheid van wat besig is om plaas te vind. Die aktiwiteite kan fisiese kontak insluit met of sonder dat penetrasie plaasvind. Dit mag ook sonder kontak plaasvind deur die aanskouing van seksuele aktiwiteite soos pornografie of deur die kind aan te moedig om op seksuele onweloweglike wyse op te tree.

Kruger en Spies (2006:172) meld dat daar in Suid-Afrika bepaalde wetgewing bestaan om kinders teen seksuele misbruik te beskerm. In die verband meld die outeure dat die Wet op Seksuele Misdrywe en Artikel 28(1)(d) van die Handves van Menseregte van Suid-Afrika elke kind die reg tot die beskerming teen mishandeling, verwaarlosing, misbruik of vernedering, gee.

1.7.4 Risikofaktore

Fraser *et al.* (2004:14) definieer risikofaktore as enige invloede wat die waarskynlikheid van skade kan verhoog óf 'n probleemtoestand in stand kan hou. Volgens Nash en Randolph (2004:70) verwys 'n risikofaktor na 'n kenmerk van 'n individu, gesin, omgewing, gemeenskap of samelewing wat geassosieer word met 'n uitkoms wat potensieel 'n ongewenste uitslag sal hê. Vir hierdie studie word risikofaktore dus gedefinieer as enige faktore wat binne die individu, gesin, omgewing en gemeenskap 'n negatiewe of ongewenste uitkoms tot gevolg het en dus die moontlikheid van skade óf kan verhoog óf in stand kan hou.

Vervolgens sal daar 'n uiteensetting gegee word van die hoofstukke van hierdie studie.

1.8 HOOFSTUKINDELING

Die indeling van die onderskeie hoofstukke word vervolgens uiteengesit:

Hoofstuk 1: Hierdie hoofstuk bied 'n oorsig van die studiegebied en 'n bespreking van die rasionaal en probleemstelling. Daar is oorsigtelik verwys na die metodologie van die studie, naamlik die navorsingsvraag, die doelstelling en doelwitte van die studie, die navorsingsbenadering en -ontwerp wat gevolg is, die steekproefneming, die data-insameling en data-analise van die studie asook die etiese aspekte van die studie.

Hoofstuk 2: Hierdie hoofstuk bied 'n literatuurstudie van al die hoofkonsepte, naamlik die ekologiese sisteemperspektief, die ontwikkelingsfase van die kleuter, die seksuele misbruik van die kind, risiko- en bufferfaktore in die gemeenskap en voorkomingsgerigte dienslewering.

Hoofstuk 3: Hierdie hoofstuk bied 'n breedvoerige bespreking van die navorsingsmetodologie wat in hierdie navorsing gebruik is.

Hoofstuk 4: In hierdie hoofstuk word die bevindinge van die empiriese studie volledig bespreek tesame met 'n literatuurkontrole.

Hoofstuk 5: Hierdie hoofstuk gee 'n opsomming van die gevolgtrekkings en aanbevelings van die studie.

1.9 SAMEVATTING

Hierdie hoofstuk het gedien as inleiding tot die studie. Die rasionaal en probleemstelling is breedvoerig bespreek waarna die navorsingsbenadering en -ontwerp, die steekproefneming, die data-insameling en data-analise van die studie oorsigtelik bespreek is. Hoofstuk 1 het ook aandag geskenk aan die etiese aspekte van hierdie studie waarna 'n uiteensetting van die hoofstukindeling verskaf is.

In die volgende hoofstuk word die hoofkonsepte wat in hierdie studie van toepassing is aan die hand van bestaande literatuur bespreek. Dit behels 'n breedvoerige bespreking van die ekologiese sisteemperspektief wat as teoretiese raamwerk vir hierdie studie dien asook die ontwikkelingsfase van die kleuter. Bogenoemde konsepte sal vervolgens in verband gebring word met die seksuele misbruik van die kind en die bydraende risiko- en bufferfaktore wat daar

in die verskillende vlakke van die gemeenskap aanwesig is en 'n rol ten opsigte van die kwesbaarheid van die kleuter kan speel. Hoofstuk 2 skenk vanuit die ekologiese sisteemperspektief aandag aan die begrip voorkomingsgerigte dienslewering op die makrovlak in die gemeenskap.

HOOFSTUK 2

LITERATUURSTUDIE OOR DIE RISIKO- EN BUFFERFAKTORE AANWESIG BY DIE SEKSUELE MISBRUIK VAN KLEUTERS VANUIT DIE EKOLOGIESE SISTEEMPERSPEKTIEF

2.1 INLEIDING

In die vorige hoofstuk is 'n oorsig gegee van die rasionaal en probleemstelling van hierdie studie. Die navorsingsvraag, doelstelling en doelwitte is oorsigtelik tesame met die navorsingsmetodologie bespreek. Daar is ook aandag geskenk aan die etiese aspekte van hierdie studie. In hierdie hoofstuk is 'n literatuurstudie onderneem om die verskillende hoofkonsepte wat van belang is in hierdie ondersoek breedvoeriger te beskryf aan die hand van literatuur. Daar word eerstens op die ekologiese sisteemperspektief gefokus wat as teoretiese raamwerk vir die studie dien waarna die ontwikkelingsfase van die kleuter bespreek word. Daarna word die term *seksuele misbruik van kinders* breedvoerig bespreek. Vervolgens word die risiko- en bufferfaktore vanuit die ekologiese sisteemperspektief bespreek. Laastens word voorkomingsgerigte dienslewering bespreek as wyse om hierdie tendens van seksuele misbruik van kleuters op makrovlak in die gemeenskap aan te spreek.

Vervolgens word daar eerstens aandag geskenk aan die ekologiese sisteemperspektief wat as die teoretiese raamwerk vir hierdie studie gedien het.

2.2 EKOLOGIESE SISTEEMPERSPEKTIEF

Die ekologiese sisteemperspektief is deur Bronfenbrenner ontwikkel en dit plaas klem op die ontwikkeling van die kind binne sy konteks (Fraser, 2004:5; Kruger & Spies, 2006:160). Bronfenbrenner en Morris (2006:793) verklaar dat ontwikkeling in die ekologiese sisteemperspektief as die verskynsel van kontinuïteit gedefinieer word. Volgens die outeurs bring die kontinuïteit verandering mee in die psigologiese eienskappe van die mens as individu en as groepe. Volgens Cattanaach (2007:431) is die ekologie van die menslike ontwikkeling 'n progressiewe, gemeenskaplike akkommodering tussen die ontwikkelende individu en die veranderende strukture in die onmiddellike omgewing waar die individu woon. Hierdie akkommoderende ingesteldheid vind volgens Fraser (2004:6) asook Kruger en Spies (2006:160) plaas as gevolg van die interaksie wat daar tussen die individu en die omgewing is. Die ontwikkeling van die individu word beïnvloed deur die verhoudings tussen die mens en die verskillende instellings in die persoon se onmiddellike omgewing, maar ook deur die groter konteks waarbinne hierdie instellings funksioneer en waarvan hierdie instellings deel vorm.

(Cattanach, 2007:431). Hierdie siening word ondersteun deur Duerden en Witt (2010:109) wat aandui dat die individu en die omgewing voortdurend 'n invloed op mekaar uitoefen terwyl albei in die proses voortdurend bedag is op hoe hulle mekaar voorheen beïnvloed het. Kruger en Spies (2006:160) dui verder aan dat die omgewing 'n komplekse stel sisteme binne ander sisteme is. Fraser (2004:6) ondersteun hierdie stelling deur aan te dui dat die sisteme as 'n geheel beskou kan word waar al die verskillende dele in 'n onmiddellike verhouding tot mekaar staan en op mekaar reageer. Die mens is onlosmaaklik deel van sy omgewing en kan nie afsonderlik daarvan bestudeer word nie (Galloway, 2006:49; Joyce & Sills, 2001:24).

Volgens Bronfenbrenner en Morris (2006:796) plaas die ekologiese sisteemperspektief klem op hoe die omgewing waarbinne die individu woon die individu se ontwikkeling op 'n deurlopende basis beïnvloed. Bronfenbrenner (1979:3) asook Louw en Reyneke (2011:218) meld dat die verskillende strukture in die ekologiese omgewing in mekaar pas en met mekaar verband hou. Volgens die outeurs bestaan die ekologiese omgewing uit mikro-, meso-, ekso- en makrosisteme.

Bronfenbrenner en Morris (2006:796) dui aan dat daar wisselwerking tussen al vier hierdie sisteme plaasvind van die klein mikrosisteme tot die meer globale makrosisteme. Elkeen van hierdie vier sisteme word vervolgens bespreek.

2.2.1 Mikrosisteem

Bronfenbrenner en Morris (2006:796) meld dat die mikrosisteem 'n patroon van daaglikse aktiwiteite, rolle en interpersoonlike verhoudings is wat direk deur die ontwikkelende individu ervaar word. Richman *et al.* (2004:146) meld voorts dat alle verhoudings op die mikrosistemiese vlak mekaar wedersyds beïnvloed. Kruger en Spies (2006:161) dui aan dat voorbeelde van die mikrosisteem die huis (met ouers en sibbe), die skool (met onderwysers en portuurgroep) en die werkplek (met kollegas) is. Dit is in hierdie vlak dat daar volgens Van Wyk (2011:107) kommunikasie tussen die verskillende gesinslede plaasvind. Die outeur dui ook aan dat die individu alle gebeure in hierdie vlak vanuit die individu se eie verwysingsraamwerk interpreteer, naamlik wat die invloed op die individu is en ook hoe dit met die individu verband hou – soos die individu se behoefte aan kos en veiligheid. Kruger en Spies (2006:161) meld egter ook dat dit noodsaaklik is om te verstaan dat daar verskeie mikrosisteme vir elke individu is en dat hierdie sisteme vermeerder soos die individu ontwikkel. Van Wyk (2011:107) meld dat voorbeelde van die uitbreiding van hierdie sisteme die huwelik, geboortes, egskeidings en ook die dood is. In hierdie studie vorm die gesin van die kleuter, asook die crèches en preprimêre skool waar sommige kleuters soggens versorg word deel van die mikrosisteem.

2.2.2 Mesosisteem

Volgens Kruger en Spies (2006:161) is die mesosisteem die wisselwerking tussen twee of meer mikrosisteme waarbinne die ontwikkelende individu aktief deelneem (vir die kind sal dit byvoorbeeld die verhoudings by die huis, skool of met die bure wees; vir volwassenes sal dit verhoudings by die huis, werk en sosiale instellings wees). Richman *et al.* (2004:146) brei hierop uit en meld dat die mesosisteem beskryf kan word as 'n sisteem van mikrosisteme en verwys na die interaksie tussen die individu met die verskillende mikrosisteme waaraan die individu deelneem. Die kwaliteit van gesinslewe wat die kind byvoorbeeld tuis ervaar het 'n invloed op die kind se prestasie by die skool en hoe die kind met selfvertroue in die portuurgroep op tree. In die spesifieke informele nedersetting waar die studie onderneem is, is daar veral gelet op die verhouding tussen die kleuter se gesin met die bure in die onmiddellike omgewing en hoe dit 'n uitwerking op die kleuter se ontwikkeling gehad het.

2.2.3 Eksosisteem

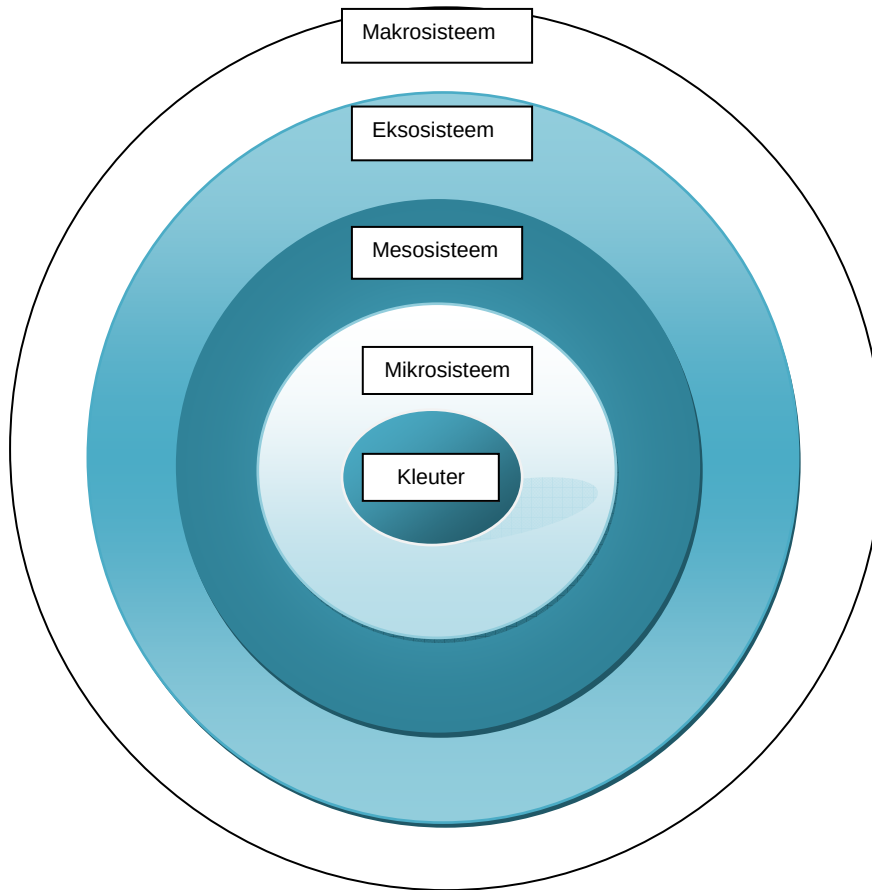
Bronfenbrenner (1979:25) definieer die eksosisteem as die buite-sisteem. Dit bestaan uit een of meer instellings waarby die ontwikkelende individu nie direk as 'n aktiewe deelnemer betrokke is nie. 'n Voorbeeld hiervan is 'n ouer se werksomstandighede wat die ouer se gedrag by die huis kan beïnvloed en dus ook 'n invloed op die kwaliteit van die individu se ouerlike vaardighede kan beïnvloed (Cattanach, 2007:431; Kruger & Spies, 2006:162). Bronfenbrenner (1979:25) asook Richman *et al.* (2004:146) verklaar verder dat die eksosisteem persone insluit wat belangrike rolspelers in die individu se ontwikkeling kan wees. Bronfenbrenner (1979:25) meld ook dat die velde van die rolspelers, hoewel hulle nie direk by die individu betrokke nie, tog 'n invloed op die individu kan uitoefen. In hierdie studie het die organisasies wat diens lewer aan die kleuter en die gesin in die spesifieke informele nedersetting deel van die eksosisteem uitgemaak.

2.2.4 Makrosisteem

Cattanach (2007:431) meld dat die makrosisteem die kultuur en samelewing verteenwoordig waarbinne die individu gebore is. Volgens Bronfenbrenner en Morris (2006:796) kan die makrosisteem aangedui word as die samelewingsbloudruk vir 'n bepaalde kultuur of subkultuur en verteenwoordig dit instellings soos die regering, media en ekonomie. Dit verwys na die sosiale instellings in die samelewing of subkultuur waarbinne die individu funksioneer (Kruger & Spies, 2006:162). Volgens Cattanach (2007:431) vorm die makrosisteem die kenmerkende patroon van die mikro-, meso- en eksosisteme – soos die betrokke kultuur se geloofsingesteldheid, gewoontes en lewenstyl. Kruger en Spies (2006:162) meld dat dit in die

makrosisteesvlak is waar kinders waardes en norme ten opsigte van geslag, ras en seksuele oriëntasie internaliseer.

In **Figuur 2.1** word die ekologiese sisteemperspektief grafies voorgestel.

Figuur 2.1: Bronfenbrenner se ekologiese sisteemperspektief

Bron: Aangepas uit Louw en Kail (2007:28).

Volgens Kruger en Spies (2006:160) is die omgewing self 'n komplekse stel sisteme binne-in sisteme soos deur Figuur 2.1 uitgebeeld word. In die middelpunt van die figuur is die individu, met fisiese en persoonlike eienskappe (Duerden & Witt, 2010:109). Die omgewing omring die individu. In die grafiese voorstelling (Figuur 2.1) word dit as 'n reeks konsentriese lae uitgebeeld wat onderling met mekaar verband hou. Elkeen van hierdie lae in die omgewing het 'n impak op die ontwikkeling van die individu. Volgens Fraser (2004:6) ontstaan daar bepaalde patrone uit wederkerige kousaliteit. Gedrag word dus vanuit die ekologiese sisteemperspektief beskou as 'n funksie van dinamiese interaksies tussen elemente vanuit die hele sisteem en die sisteem se transaksies met die omliggende ekologie.

In hierdie studie het die navorser gepoog om te bepaal watter patrone in die verlede uit die wederkerige kousaliteit ontstaan het tydens die transaksies wat tussen die kleuter as individu en al die ander sisteme op mikro-, meso-, ekso- en makrovlak plaasgevind het. Die laag wat die naaste aan die individu geleë is, het die grootste direkte impak op die individu se ontwikkeling terwyl die invloed van die verste laag 'n meer indirekte impak op die individu se ontwikkeling het (Visagie, 2011:22).

Aangesien daar in hierdie studie gefokus word op die kwesbaarheid van kleuters ten opsigte van seksuele misbruik, word daar vervolgens aandag geskenk aan die ontwikkelingsfase van die kleuter.

2.3 ONTWIKKELINGSFASE VAN DIE KLEUTER

Aangesien die ontwikkelingsfase van kleuters as 'n moontlike bydraende faktor beskou word waarom hierdie groep kinders in die spesifieke informele nedersetting so kwesbaar is vir seksuele misbruik sal die kleuter se ontwikkelingsfase met spesifieke klem op die fisiese, kognitiewe en psigososiale ontwikkeling vervolgens breedvoerig bespreek word.

2.3.1 Die kleuter

Volgens Hershkowitz *et al.* (2007:67) het 'n studie wat tussen 1998 en 2002 in Israel onderneem is, getoon dat kinders tussen die ouderdom van drie en ses jaar die groep kinders is wat die minste sal bekend maak dat hulle seksueel misbruik is. Uit statistiek ontvang van die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe (GKS) in die Buffalo City-metropool is dit hierdie ouderdomsgroep wat die grootste aantal slagoffers ingesluit het, naamlik 36%. Uit bogenoemde statistiek wil dit voorkom of kleuters of kinders in hul vroeë ontwikkelingsjare kwesbaar is vir seksuele misbruik. Barnett *et al.* (2005:95) en Van Wyk (2010:66) bevestig die navorser se vermoede deur aan te dui dat seksuele misdadigers reeds kinders in bogenoemde ontwikkelingsfase teiken aangesien dié kinders 'n beperkte kennis en begrip het van wat met hulle gebeur.

2.3.2 Oorsig van die ontwikkelingsfase van 'n kleuter

Newman en Newman (2009:25) spesifiseer kleuters as kinders in die voorskoolse jare tussen die ouderdom van vier tot ses jaar. Hoewel Newman en Newman (2009:25) kinders tussen die ouderdom van vier en ses jaar as kleuters of kinders in hul vroeë ontwikkelingsjare groepeer en hierdie navorsing op hierdie ouderdomsgroep gerig is, verwys ander navorsers na kleuters of kinders in hul vroeë ontwikkelingsjare as kinders tussen die ouderdom drie tot ses jaar (Kruger

& Spies, 2006:159; Papalia & Feldman, 2011:235). Vir die doeleindes van hierdie studie is daar egter net gekonsentreer op kinders van vier tot ses jaar.

Ontwikkelingsgerigte wetenskaplikes bestudeer volgens Papalia en Feldman (2011:8) drie aspekte van die sferes van die self, naamlik die fisiese, kognitiewe en psigososiale sferes van die self. Die outeurs meld dat die biologiese of fisiese ontwikkeling van die mens die groei van die liggaam en brein, sensoriese vermoëns en motoriese vaardighede insluit. Voorts meld die outeurs dat leer, aandag skenk, geheue, taal, denke, redenering en kreatiwiteit met die kognitiewe ontwikkeling te make het. Laastens dui die outeurs aan dat emosies, persoonlikheid en sosiale verhoudingsaspekte deel uitmaak van die psigososiale ontwikkeling van die mens. Kruger en Spies (2006:164) verdeel egter in hul literatuur die psigososiale sfeer in die sosiale sfeer en die emosionele sfeer. Hoewel die fisiese, kognitiewe en psigososiale (sosiale en emosionele) ontwikkeling dus afsonderlik bespreek word, is hierdie sferes interafhanklik van mekaar en het hulle 'n invloed op mekaar (De Witt, 2009:4; Kruger & Spies, 2006:159; Papalia & Feldman, 2011:8). De Witt (2009:4) brei hierop uit deur aan te dui dat ontwikkeling die geleidelike waarneembare veranderinge in die ontplooiing van die kind-in-totaliteit is wat op pad is na behoorlike volwassenheid.

Ferrara (2002:171) asook Kruger en Spies (2006:159) meld in hul studies dat die fases in menslike ontwikkeling die beste verstaan kan word ten opsigte van die ontwikkelingsake wat mense nodig het om te bemeester sodat hulle na die volgende ontwikkelingsfase kan aanbeweeg. Volgens Louw en Louw (2007:159) kan hierdie ontwikkelingsake gedefinieer word as die probleme wat ontstaan tydens sekere vlakke van die ontwikkeling in 'n kind se lewe en wat eers suksesvol opgelos moet word om tot 'n groter waarskynlikheid van sukses ten opsigte van toekomstige take te lei. Die outeurs meld dat die suksesvolle bemeestering van die take belangrik is vir die kind aangesien die mislukking van die take tot latere agterstand op meer gevorderde ontwikkelingsvlakke kan lei. Kruger en Spies (2006:159) is van mening dat daar 'n verband is tussen hierdie take en die verskillende behoeftes van kinders en dat indien hierdie behoeftes nie na behore bevredig word nie, die normale sosiale, emosionele en kognitiewe ontwikkelingsprosesse in gevaar gestel word. Henderson en Thompson (2011:28) asook Weems en Overstreet (2008:491) meld dat daar 'n lys van behoeftes is waaraan voldoen moet word in die ontwikkeling van baba tot adolessent. Volgens die outeurs het die ontwikkelende kind 'n behoefte aan basiese fisiese versorging en ook om sekuriteit, leiding, ondersteuning en beheer van die ouers te ontvang. Die outeurs meld ook dat die kind 'n behoefte aan liefde, toegeneentheid en respek het, tesame met stimulasie om te leer en toegang tot opvoeding. Laastens meld die outeurs dat kinders tydens hul ontwikkeling ook 'n behoefte openbaar tot selfstandigheid/onafhanklikheid en verantwoordelikheid.

Voorts word daar aandag geskenk aan elkeen van bogenoemde sferes van die self van 'n kleuter soos deur De Witt (2009:4), Kruger en Spies (2006:159) asook Papalia en Feldman (2011:8) beskryf is. Daar word eerstens op die fisiese ontwikkeling van die kleuter gefokus.

2.3.2.1 Die fisiese ontwikkeling van die kleuter

Volgens De Witt (2009:12), Louw en Louw (2007:149) asook Papalia en Feldman (2011:238) neem die snelle groei wat tydens die peuterfase plaasgevind het af in die kleuterfase. Volgens die outeurs verbeter kleuters se fisiese beweging wel aangesien hulle verbetering toon in loop, spring, huppel en die gooi van balle. Volgens Louw en Louw (2007:150) verbeter dié ouderdomsgroep se kinders vaardighede ten opsigte van die vasmaak van skoenveters en om met kryte te teken. Dit is ook in hierdie fase dat hulle 'n voorkeur vir die gebruik van die regterhand of linkerhand toon. In hierdie fase bereik die brein 90% van die volle grootte en vind ontwikkeling veral in die frontale areas plaas wat beplanning en die organisasie van aksies beheer (Louw & Louw, 2007:149). Volgens Papalia en Feldman (2011:241) is dit eers vanaf ses tot elf jaar dat daar snelle ontwikkeling in die areas van denke, taal en ruimtelike verhoudings plaasvind. Volgens Louw en Louw (2007:150) ontwikkel motoriese vaardighede nie in isolasie nie. Die outeurs meld dat dit 'n voortbouing is op die suksesvolle bemeestering van vaardighede wat reeds in die baba- en peuterfases aangeleer is. De Witt (2009:90) meld dat soos kinders se liggame ontwikkel en hulle toegelaat word om meer groot en fyn motoriese vaardighede toe te pas, hulle nuwe en vooraf verworwe vaardighede in sisteme van aksie integreer wat lei tot die ontwikkeling van meer komplekse vermoëns. Teen die ouderdom van drie jaar teken kinders vorms soos sirkels, vierkante, reghoeke, driehoeke en kruise waarna hulle begin om kombinasies van die vorms in meer komplekse ontwerpe te skep (Papalia & Feldman, 2011:243). Volgens Papalia en Feldman (2011:243) begin die simboliese fase gewoonlik tussen die ouderdomme van vier en vyf jaar. Die oorskakeling van abstrakte vorm en ontwerp na die uitbeelding van werklike voorwerpe dui op 'n fundamentele verandering in die doel van die kinders se tekeninge (Papalia & Feldman 2011:243).

2.3.2.2 Die kognitiewe ontwikkeling van die kleuter

Volgens De Witt (2009:13) asook Henderson en Thompson (2011:28) verwys Piaget na die kleuter of kind in die vroeë ontwikkelingsjare as die pre-operasionele fase van die kind se kognitiewe ontwikkeling. Volgens die outeurs is kleuters in hierdie fase nog nie gereed om in logiese en verstandelike redenasies betrokke te raak nie aangesien hulle nog in die konkrete operasionele fase is. Papalia en Feldman (2011:257) meld dat vordering in simboliese denke met groeiende begrippe van oorsaaklikheid, identiteit, kategorisering en numering gepaard gaan. De Witt (2009:15) brei hierop uit en meld dat sommige van bogenoemde begrippe hul

oorsprong in die baba- en peuterjare het. Ander begrippe word egter eers ontwikkel in die kleuterjare of vroeë kinderjare, maar bereik nie hul volle ontwikkeling voor die middelkinderjare nie. Van Wyk (2010:65) sluit hierby aan en meld dat die kleuter in hierdie ontwikkelings stadium nog nie tussen realiteit en fantasie kan onderskei nie. Volgens die outeur dink kleuters in hierdie fase nog konkreet oor die oplossings van probleme.

Tydens die kleuter- of vroeë kinderjare verbeter die kinders se aandag en die spoed en doeltreffendheid waarmee hulle inligting verwerk. Hulle begin ook om langdurige herinneringe te vorm (Papalia & Feldman, 2011:265). Volgens De Witt (2009:17) onthou jong kinders nie so goed as ouer kinders nie omdat kleuters geneig is om te fokus op die presiese besonderhede van 'n gebeurtenis wat maklik vergeet kan word, terwyl ouer kinders en volwassenes in die algemeen konsentreer op die kern van wat gebeur het. Volgens die outeurs kan belangrike aspekte van 'n situasie in gebreke bly by die kleuters of kinders in hul vroeë ontwikkelingsjare omdat hulle minder kennis van die wêreld het en hul aspekte soos wanneer en waar iets plaasgevind het, vergeet.

Die kognitiewe ontwikkeling van die kleuter word vervolgens in **Tabel 2.1** geïllustreer tesame met voorbeelde om elke vlak van ontwikkeling te verduidelik.

Tabel 2.1: Kognitiewe begrippe wat deur kleuters ontwikkel word

Gebruik van simbole	Die kleuter hoef nie in sensoriese kontak met 'n voorwerp of persoon te wees om aan die voorwerp of persoon te dink nie. Die kleuter kan deur verbeelding ander eienskappe aan voorwerpe of persone toedien as wat hulle werklik is.
Begrip van identiteite	Die kleuter ontwikkel die vermoë om te weet dat oppervlakkige veranderinge nie die aard van voorwerpe of persone verander nie.
Begrip van oorsaak en gevolg	Die kleuter ontwikkel die vermoë om te beseft dat gebeure oorsake en gevolge het.
Vermoë om te klassifiseer	Die kleuter begin voorwerpe, persone en gebeure in betekenisvolle kategorieë organiseer.
Begrip vir getalle	Die kleuter ontwikkel die vermoë om te begin tel en met hoeveelhede te kan werk.
Empatie	Die kleuter begin om ander se gevoelens in ag te neem.

Teorie van gedagte	Die kleuter word meer bewus van verstandelike aktiwiteite en die brein se funksies.
--------------------	---

Bron: Papalia en Feldman (2011:256).

Tydens die pre-operasionele fase van die kind is daar soos in Tabel 2.1 geïllustreer word 'n vooruitgang in die kind se simboliese gedagtegang wat vergesel word deur 'n groeiende begrip vir kousaliteit, identiteite, kategorisering en numering. Die kleuter begin in hierdie fase ook om ander se gevoelens in ag te neem en ander se gedrag te voorspel.

Die volgende aspek van die kleuter se ontwikkeling wat bespreek word, is die psigososiale ontwikkeling van die kleuter.

2.3.2.3 Die psigososiale ontwikkeling van die kleuter

Die self-konsep van kleuters of kinders in die vroeë ontwikkelingsjare is hul totale prentjie van hul vermoëns en eienskappe (Papalia & Feldman, 2011:282). Volgens Louw en Louw (2007:174) bepaal kleuters se kognitiewe konstruksie van hulself hoe hulle oor hulself voel en dit beïnvloed ook hul optrede. Volgens die outeurs het kleuters se bewustheid van hulself ook 'n sosiale aspek, naamlik dat kleuters in hul selfbeeld ook 'n groeiende begrip vorm van hoe ander hulle sien. Selfbeeld begin in die peuterfase vorm soos die kind 'n besef van die self begin ontwikkel (Papalia & Feldman, 2011:282). Volgens die outeurs begin hierdie definisie van die self egter tussen die ouderdom van vyf en sewe jaar te verander. De Witt (2009:26) meld dat kinders se selfbeeld gebaseer is op hul groeiende kognitiewe vermoë om hulself te beskryf en te definieer. Van Wyk (2010:64) sluit hierby aan en meld dat kinders in hierdie stadium van ontwikkeling egosentriek is en dat hulle die wêreld net vanuit hul eie perspektief kan sien. Volgens die outeur vind kinders in hierdie ontwikkelingsfase dit moeilik om menings en gevoelens van ander in te sien. Die outeur meld egter dat soos kleuters kognitief ontwikkel en besef dat hulle nie fisiek deel is van hul ouers nie maar afsonderlike persone is, begin hulle ook die vaardigheid ontwikkel om ander se opinies en gevoelens in te sien.

Emosies wat gerig is op die self – soos skuldgevoelens, skaamte en trots – ontwikkel teen die einde van kinders se derde jaar nadat die kinders die konsep van selfwaarde aangeleer het en die standaard van gedrag, soos deur hul ouers gestel is, aanvaar het (Papalia & Feldman, 2011:285). Kruger en Spies (2006:178) meld dat indien daar onvoldoende interaksie tussen die versorger en die baba plaasvind die kind in latere jare 'n gebrek sal toon om emosies te identifiseer, te verstaan en te verbaliseer. Louw en Louw (2007:181) meld verder dat kinders wat verwaarloos en mishandel is dikwels dit moeilik vind om hul emosies uit te druk. Hierdie

kinders toon ook baie minder negatiewe emosies. Volgens die outeurs is hierdie egter vals positiewe emosies wat die kinders geleer het om te gebruik om hulle te beskerm teen persone wie hulle nie vertrou nie. Volgens Van Wyk (2010:64) groei die kind in hierdie fase van totale afhanklikheid na 'n groter onafhanklikheid wat daartoe lei dat hulle aktief besig is om hul omgewing, wat ook die omgewing van hul liggame insluit, te verken en te poog om dit te bemeester.

Om te verduidelik hoe die kleuter se definisie van die self ontwikkel, word elke fase vervolgens in **Tabel 2.2** aan die hand van 'n beskrywing en 'n voorbeeld verduidelik.

Tabel 2.2: Fases in die verandering van die kleuter se self-definisie

Fases in die verandering van die self-definisie (Neo-Piaget perspektief)	Beskrywing	Voorbeeld
Fase 1: Enkel verteenwoordiging	• Ouderdom 4 jaar • Stellings oor die self is eendimensioneel • Die kind se stellings beweeg van een spesifieke stelling na die volgende sonder dat daar 'n logiese verband is.	Ek hardloop vinnig. Ek hou van roomys.
Fase 2: Verteenwoordigende afbeeldings	• Ouderdom 5 tot 6 jaar • Die kind begin om logiese verbindings tussen die verskillende aspekte van die self te maak. • Uitdrukking van die self is nog steeds in totale positiewe konsep, dit wil sê in alles of niks terme.	Ek kan vinnig hardloop en ver spring en ek is ook sterk.
Fase 3: Verteenwoordigende stelsels	• Vind plaas in die middel kinderjare • Die kind begin om spesifieke kenmerke van die self te integreer in 'n algemene multidimensionele konsep. • Soos die kind se "alles of niks" denke verminder, word die kind se beskrywing van die self meer gebalanseerd en realisties.	Ek hardloop vinnig maar is nie goed met wegspring nie.

Bron: Aangepas uit Papalia en Feldman (2011:283).

Soos in Tabel 2.2 geïllustreer, kan die kind op vierjarige ouderdom nog nie 'n logiese verband tussen die verskillende eienskappe van die self toon nie. Soos hierdie begrip tussen die ouderdom van vyf en ses jaar ontwikkel, begin die kleuter om die verband tussen die eienskappe te verstaan. Hierdie eienskappe is egter óf positief óf negatief. Dit is eers in die

middelkinderjare dat die kind se beskrywing van die self meer realisties en geïntegreerd word met positiewe en negatiewe eienskappe.

2.3.3 Redes waarom kleuters kwesbaar is vir seksuele misbruik

Volgens Barnett (2005:95) en De Witt (2009:332) is een van die redes hoekom kleuters so maklik slagoffers van seksuele misbruik word die feit dat hulle dit nog moeilik vind om hulself te verbaliseer. Volgens die outeurs verhoog die onvermoë van die kleuters om hulself uit te druk hul belewenis van die ervaring en druk hulle hul emosie in die vorm van hul gedrag uit. Ferrara (2002:175) en Van Wyk (2010:65) sluit hierby aan deur aan te dui dat kleuters se verbale vermoëns nog beperk is, wat veroorsaak dat hulle net oor onderwerpe kan praat wat vir hulle bekend is en waaroor hulle die nodige woordeskat het. Volgens Bezuidenhout (2008:57) is dit die rede waarom kinders in hierdie ontwikkelingsfase in die meeste gevalle net per toeval melding sal maak van seksuele misbruik aangesien hulle nie bekend is met konsepte soos seksualiteit en die nodige woordeskat het om oor hul liggame te praat nie. Louw en Louw (2007:161) asook Van Wyk (2010:64) meld dat kinders in hierdie ontwikkelingsfase van mening is dat hul versorger of ouer alles weet wat hulle weet. Dit het tot gevolg dat die kinders in hierdie ontwikkelingsfase aanneem dat die versorger of ouer bewus is van alles wat met hulle gebeur.

Aangesien kinders in hierdie ontwikkelingsfase nog net konkreet kan dink oor probleemoplossing en nie kan veralgemeen nie, moet reëls eenvoudig en algemeen gehou word (Louw & Louw, 2007:159; Van Wyk, 2010:65). Volgens die outeurs kan 'n kleuter net reëls volg wat duidelik en ondubbelsinnig is. Van Wyk (2010:66) meld dat kleuters dikwels die prooi van misdadigers word omdat die kleuters 'n beperkte kennis en begrip het van dit wat met hulle gebeur. Volgens die outeur is sommige ouers en versorgers van mening dat kinders in hierdie ontwikkelingsfase nog te jonk is om oor persoonlike veiligheid te leer wat veroorsaak dat kleuters nie die nodige kennis of begrip toon wat nodig is om hulself te beskerm nie.

Daar word vervolgens aandag geskenk aan seksuele misbruik van kinders. Dit sluit in 'n definisie van seksuele misbruik, die voorkoms van seksuele misbruik, tipes seksuele misbruik, fases verbonde aan die misbruik van die kind, aanwysers van moontlike misbruik en laastens die langtermyngevolge van misbruik op die kind.

2.4 SEKSUELE MISBRUIK VAN KINDERS

Aangesien die fokus van die studie op die seksuele misbruik van die kleuter val, word die begrip *seksuele misbruik van kinders* eers beskryf. Daar sal deurlopend net na die begrip *seksuele misbruik* verwys word, maar dit sal deurlopend na die seksuele misbruik van die kind verwys.

2.4.1 Definiëring van seksuele misbruik van kinders

Volgens Makoe *et al.* (2009:8), Pipe *et al.* (2007:5), Spies (2006:268), Van den Heever (2007:30) asook Wurtele (2009:2) bestaan daar geen universele definisie vir die begrip *seksuele misbruik van die kind* nie. Volgens die outeurs veroorsaak die kenmerke van seksuele misbruik – soos geheimhouding, die ontroerendheid van die aksie en die ingewikkeldheid om die daad te beskryf – dat dit moeilik is om die begrip te definieer. Vir hierdie studie word Cattanaach (2008:25), Munro (2008:49) asook Pretorius en Pistorius (2012:11) se definisie van die begrip *seksuele misbruik* gebruik. Hierdie outeurs definieer seksuele misbruik van die kind as die geforseerde deelname of verleiding van 'n kind of jong mens om aan seksuele aktiwiteite deel te neem. Die outeurs dui aan dat dit met of sonder die kind se toestemming gebeur. Die outeurs meld ook dat die aktiwiteite fisiese kontak kan insluit wat met of sonder penetrasie kan plaasvind. Laastens dui die outeurs aan dat dit ook sonder kontak kan plaasvind deurdat die kind aangemoedig word om seksuele aktiwiteite soos pornografie te aanskou of deurdat die kind gemotiveer word om self op 'n onweloweglike wyse seksueel op te tree.

Om die omvang van hierdie tendens te verduidelik, word die voorkoms van seksuele misbruik vervolgens bespreek.

2.4.2 Voorkoms van seksuele misbruik

Volgens Barnett (2005:88), Berliner (2011:216), Roos (2005:11) asook Spies (2006:267) is die voorkoms van seksuele misbruik van kinders 'n sosiale probleem wat verspreid oor die wêreld voorkom. Pipe *et al.* (2007:11) meld verder dat hoewel seksuele misbruik van kinders 'n groot maatskaplike kommer is, is die werklike omvang van die probleem in Suid-Afrika nie bekend nie omdat die huidige beraamde aantal gevalle, soos aangemeld by die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe, nie die sake insluit wat nie aangemeld word nie en ook nie die sake wat by ander kinderbeskermingsorganisasies aangemeld word nie. Verder meld die outeurs dat die assessering van seksuele misbruik van kinders dikwels moeilik is omdat definitiewe mediese en fisiese bewyse dikwels ontbreek en daar nie afdoende bewyse is nie.

Volgens Pipe *et al.* (2007:11), Richter en Dawes (2008:82), Van Wyk (2011:59) en Wurtele (2009:3) is die verwarring oor die statistiek die gevolg van teenstrydighede ten opsigte van die regs- en kliniese beskrywing en definisies van seksuele misbruik van kinders asook die gebrek aan gesentraliseerde rekordhouding en rapportering van seksuele misbruik van kinders.

Spies (2006:267) is egter van mening dat daar in die afgelope jare 'n verbetering in die bewustheid en begrip van seksuele misbruik ontwikkel het en dat hulpverlenende professies 'n

groter bewustheid van die waarskuwingstekens van seksuele misbruik het. Volgens die outeur is daar 'n geneigdheid om minder die bewerings van seksuele misbruik af te maak as fantasiestories soos deur kinders aan hulle vertel. De Witt (2009:331) bevestig Spies (2006:267) se siening deur aan te dui dat daar die afgelope paar jaar 'n groter bewustheid van die seksuele misbruik van kinders ontwikkel het soos die regte van vroue en kinders groter erkenning in die samelewing kry.

2.4.2.1 Gerapporteerde gevalle van seksuele misbruik van kinders

Uit die literatuurstudie blyk dit dat sommige navorsers van mening is dat die aantal kinderslagoffers van seksuele misbruik wat jaarliks aangemeld word, afneem (Collins, 2007:60; Finkelhor, 2009:171; Laaksonen *et al.*, 2011:481; Smothers & Smothers, 2011:709; Wurtele, 2009:2). Dit is egter nie die geval in die Suid-Afrikaanse konteks nie. Uit statistiek wat van die Suid-Afrikaanse Polisie diens (2011:11) verkry is, blyk dit dat seksuele misdade teen kinders onder die ouderdom van 18 jaar vir die tydperk 2009/2010 tot 2010/2011 met 2.6% toegeneem het (sien Tabel 2.3). Verdere statistiek verkry van die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe (GKS) in die Buffalo City-metropool (Oos-Londen, King William's Town en Bisho) het getoon dat in een bepaalde informele nedersetting in Buffalo City die meeste slagoffers uit die groep kinders tussen die ouderdom van vier en ses jaar (36%) gekom het (Van Dyk 2012).

Die statistiek verkry vanaf die Suid-Afrikaanse Polisie diens vir die tydperk 2009/2010 tot 2010/2011 word vervolgens in **Tabel 2.3** geïllustreer.

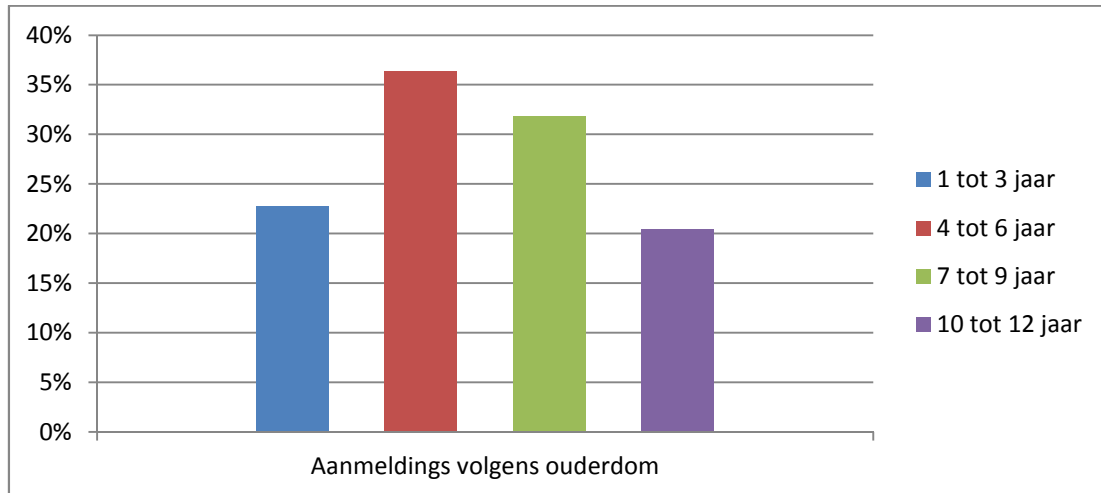
Tabel 2.3: Gerapporteerde gevalle van misdade teen kinders jonger as 18 jaar

Misdade-kategorieë	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	Verskil 2010/2011 vs 2009/2010	% Toename/ afname
Alle seksuele misdrywe	25428	22124	20141	27417	28128	711	2.6%

Bron: Aangepas uit SAPD (2011:12).

Volgens die statistiek verkry van die SAPD (2011:12), soos geïllustreer in Tabel 2.3, is daar 'n toename van 2.6% vanaf die boekjaar 2009/2010 tot 2010/2011 vir gerapporteerde gevalle van seksuele misdrywe teen kinders jonger as 18 jaar. Dit is dus duidelik dat hoewel daar in ander dele van die wêreld 'n afname in die aangemelde gevalle van seksuele misbruik van kinders is, dit nie die geval in Suid-Afrika is nie aangesien die gevalle steeds 'n toename getoon het.

Aangesien hierdie studie op die populasie van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City fokus, word die statistieke, soos verkry van die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe (GKS) in Oos-Londen, in **Figuur 2.2** gebruik om te illustreer dat kleuters die kwesbaarste is vir seksuele misbruik.

Figuur 2.2: Gerapporteerde gevalle tot die ouderdom van 12 jaar in spesifieke informele nedersetting in Buffalo City

Bron: Van Dyk (2012).

Uit die bogenoemde figuur kan afgelei word dat die seksuele misbruik van kinders in verskillende kritieke ouderdomsgroepe plaasvind en dat dit verspreid voorkom van die ouderdom nul tot 18 jaar (Bezuidenhout, 2008:56; Pistorius *et al.*, 2012:37; Van Wyk, 2010:63). Na aanleiding van die data verkry van die GKS in Oos-Londen blyk dit dat kinders in die ouderdomsgroep vier tot ses jaar die kwesbaarste is (Van Dyk, 2012), en daarom val die klem van hierdie studie derhalwe op die voorskoolse kind.

Aangesien daar verskillende tipes seksuele misbruik is waarby kinders betrek kan word, word daar vervolgens aandag geskenk aan die verskillende tipes seksuele misbruik.

2.4.3 Tipes sekuele misbruik

Volgens De Witt (2009:331), Van den Heever (2007:31) en Wurtele (2009:2) kom die volgende tipes seksuele misbruik van kinders voor:

2.4.3.1 Seksuele misbruik sonder fisiese kontak

Volgens Bezuidenhout (2008:55) kan seksuele misbruik sonder fisiese kontak plaasvind deur seksuele suggestiewe verklarings aan die kind te maak, of deur die tentoonstelling of onbehoorlike blootstelling van die kind aan die misdadiger se geslagsdele en voyeurism. Louw *et al.* (2007:363) asook Pretorius en Pistorius (2012:12) meld verder dat seksuele misbruik sonder fisiese kontak ook kan plaasvind deur die kind te dwing om seksuele omgang tussen ander te aanskou óf deur die misdadiger wat die kind forseer om na die misdadiger te kyk ter wille van die misdadiger se eie bevrediging. Die kleuter in die informele nedersetting kan dus op die mikrovlak geforseer word om in die oorbevolkte plakkershutte te aanskou hoe die ouers of ander volwassenes seksueel verkeer sonder dat daar fisiese kontak plaasvind.

2.4.3.2 Seksuele misbruik met fisiese kontak

Thomlinson (2004:89) meld dat stimulasie en penetrasie van orale liggaamsdele, geslagsdele of anale liggaamsdele as vorms van fisiese kontak tydens seksuele misbruik beskou word. Barnett *et al.* (2005:100) brei hierop uit en verklaar dat gewelddadige, kragtige misdrywe soos verkragting en fisiese beserings as deel van seksuele misbruik met fisiese kontak bestempel moet word. Volgens Bezuidenhout (2008:55) is dit egter steeds seksuele misbruik wanneer vertroeteling te ver geneem word – soos die aanraking van die liggaamsdele en geslagsdele wat seksuele stimulasie by die misdadiger wek.

2.4.3.3 Seksuele misbruik van 'n kind deur pornografie

Crosson-Tower (2004:199) asook Pretorius en Pistorius (2012:12) dui aan dat enige pornografiese materiaal van 'n kind onder die ouderdom van 18 jaar as seksuele misbruik bestempel word.

2.4.3.4 Intrafamiliêre seksuele misbruik

Dit sluit seksuele misbruik binne familieverband in en verwys na seksuele misbruik deur 'n familielid wat saam met die kind op mikrovlak woon. Dit kan ook iemand in die familie insluit wat nie saam met die kind woon nie. Volgens Crosson-Tower (2004:199), Spies (2006:5) en Van den Heever (2007:32) staan hierdie vorm van seksuele misbruik ook as bloedskaande bekend en sluit dit sibbe, die biologiese ouers van die kind, stiefouers, uitgebreide familieleden asook aangenome ouers in.

2.4.3.5 Ekstrafamiliêre seksuele misbruik

Volgens Crosson-Tower (2004:200) word ekstrafamiliêre seksuele misbruik gepleeg deur persone wat nie deel van die kind se familie uitmaak nie – soos 'n onderwyser, vriend of enige ander persoon wat as 'n vertroueling van die kind gesien kan word. Volgens die ekologiese sisteemperspektief sal dit persone op die mesovlak binne die gemeenskap insluit met wie die kind 'n verhouding opgebou het. Barnett *et al.* (2005:101) en Berliner (2011:218) meld dat die toegang tot die internet ekstrafamiliêre seksuele misbruik laat toeneem aangesien die misdadiger toegang tot slagoffers het wat oënskynlik onder die toesig en beskerming van hul ouers is.

Daar sal voorts aandag geskenk word aan die fases wat betrokke is by die seksuele misbruik van die kind.

2.4.4 Fases in die seksuele misbruik van die kind

Spies (2006:45) meld dat seksuele misbruik van kinders net so uniek in die definisie van die daad is as wat die traumatiese ervaring van die daad is deurdat dit dikwels 'n subtiele proses is wat nie noodwendig gewelddadige dwang insluit nie. Barnett *et al.* (2005:100) brei hierop uit en meld dat die interaksie tussen die volwassene en die kind aanvanklik onskuldig mag wees met weinig kontak. Sodra die misdadiger egter daarin geslaag het om 'n vertrouwensverhouding met die kind op te bou, kan die gebeure 'n seksuele aard aanneem en uiteindelik op omgang uitloop. Berliner (2011:220) verklaar dat hierdie proses die kind verwar aangesien baie kinderslagoffers nie die verhouding met die misdadiger aanvanklik as traumaties en mishandelend ervaar het nie en dus nie die gebeurtenis altyd as traumaties kan beskryf nie. Barnett *et al.* (2005:107) vind dus dat die slagoffers die hulpverlening tydens bekendmaking soms as sekondêre trauma beleef aangesien die hulpverleners tydens die bekendmaking soms die kind traumatiseer of belas met hul eie persoonlike menings of emosies. Spies (2006:46) meld dat vyf fases verloop in die proses van seksuele misbruik van kinders. Hierdie fases sal vervolgens bespreek word aangesien dit belangrik blyk te wees in hierdie studie om te verstaan op watter wyse die misdadiger die kleuter aanlok om uiteindelik die kleuter seksueel te misbruik in die spesifieke informele nedersetting waar die studie onderneem is.

2.4.4.1 Fase van betrokkenheid

Hierdie stadium vind plaas by die aanvang van die misbruik waar die misdadiger toegang verkry tot die kind. Die misdadigers speel op kinders se behoefte aan menslike kontak en liefde, hul behoefte aan volwasse goedkeuring, hul genot van spel en hul belangstelling in materiële

beloning (Spies, 2006:46; Van Wyk, 2010:28). Kruger en Spies (2006:159) meld dat veral kleuters in hul bepaalde ontwikkelingsfase 'n groot behoefte aan aandag en kontak het, en dus meer vatbaar is vir die aandag van die misdadiger wat in hierdie behoefte voorsien. Barnett *et al.* (2005:100), Berliner (2011:220) asook Pretorius en Pistorius (2012:12) brei hierop uit en meld dat die vermeende misdadiger se doel in hierdie fase is om 'n emosionele band met die kind te vorm wat sal poog om die kind se inhibisies te verlaag ter voorbereiding op die seksuele misbruik.

2.4.4.2 Fase van seksuele interaksie

Die misdadiger betrek in hierdie stadium die kind by seksuele kontak wat ontoepaslik vir die kind se ouderdom is. Hierdie misbruik kan wissel van die besigtiging en betasting van 'n kind tot uiteindelik seksuele omgang met die kind (Barnett *et al.*, 2005:100; Spies, 2006:47). Aangesien die kleuter eers in die bepaalde ontwikkelingsfase konsepte soos skuldgevoel, skaamte en trots begin ontwikkel, toon die kleuter nie die nodige begrip om te verstaan dat die betasting en seksuele omgang onvanpaste gedrag deur die misdadiger is nie (Papalia & Feldman, 2011:285).

2.4.4.3 Fase van geheimhouding

Die misdadiger se doelwit in hierdie stadium is om voortgesette toegang tot die kind te verseker om sodoende seksuele kontak te behou. Misdadigers sal dus hul mag oor die kind probeer behou deur te koop, te dreig of die kind emosioneel af te pers (Berliner, 2011:220). Barnett *et al.* (2005:101) sluit hierby aan en meld dat die slagoffers ook vrees kan ervaar aangesien hulle besef dat hulle nie die seksuele misbruik openbaar kan maak sonder dat daar verliese op verskillende vlakke in hul lewe sal plaasvind nie. Roos (2005:75) meld vervolgens dat die slagoffers, wat lief kan wees vir die misdadigers, soms bang is hulle verloor die toegeneentheid van die misdadigers as hulle die misbruik sou bekend maak of kontak met die misdadigers sou weier. Volgens Spies (2006:47) ervaar die slagoffers dikwels dat hulle gefouteer het, en hulle vrees verwerping deur hul families en die verwydering van hulself of die misdadiger uit die gesin. Die outeur meld dat hierdie vrees wat by die slagoffer ingeskerp is ten doel het om die slagoffer onder die beheer van die misbruiker te hou. Geldard en Geldard (2008:263) beklemtoon dat geheimhouding die dinamiek in seksuele misbruik is wat die slagoffers in vrees en stilte hou en wat daartoe lei dat die pyn en onaangenaamheid van die seksuele misbruik voortgebou word.

2.4.4.4 Fase van openbaarmaking

Pretorius (2012:98) meld dat openbaarmaking nie 'n vinnige proses is nie, maar iets is wat oor 'n tydperk plaasvind. Volgens die outeur gebeur dit soms dat die slagoffer nog te jonk is en nie oor die nodige woordeskat beskik om te kan vertel wat gebeur nie. Ferrara (2002:175) en Van Wyk (2010:65) sluit hierby aan en meld dat die kleuter seksuele misbruik alleenlik kan openbaar en aanmeld indien die kleuter oor die nodige woordeskat beskik, maar aangesien talle kleuters nog nie oor die nodige woordeskat beskik nie gaan die misbruik ongesiens verby. Spies (2006:47) brei hierop uit en meld dat openbaarmaking in sommige gevalle per toeval kan plaasvind omdat 'n derde party dit waargeneem het. In ander gevalle is dit die kinders self wat die seksuele misbruik bekend maak omdat hulle 'n ontwikkelingsfase betree waarin hulle begin besef dat die gedrag van die misdadiger onvanpas is. Volgens Pretorius (2012:99) kan dit ook gebeur dat die kind dit net eenmalig openbaar en daarna nie weer nie omdat die kind skuldgevoelens en gevoelens van skaamte mag ervaar om deel van die aksie te kon wees. Geldard en Geldard (2008:128) sluit hierby aan en meld dat die kinders soms medepligtig voel en daarom hierdie gevoelens van skuld en skaamte ervaar. Barnett *et al.* (2005:101) meld egter dat dit presies die reaksie is wat die misdadiger poog om by die kind te ontlok in 'n poging om die kind te weerhou om die misbruik bekend te maak.

2.4.4.5 Fase van onderdrukking

Die finale of onderdrukkingsfase vind plaas wanneer mense na aan die slagoffer die slagoffer aanmoedig of verplig om die bewerings te herroep of te vergeet as gevolg van hul eie afkeer van die kwessie, uit vrees vir die skandaal of stigma wat met die misbruik geassosieer word of uit vrees vir die gevolge van die bekendmaking (Pretorius, 2012:97; Spies, 2006:49). Volgens Spies (2006:49) ervaar die slagoffer dieselfde vorm van magteloosheid tydens hierdie fase as wat die slagoffer tydens die misbruik proses ervaar het.

Vervolgens word die verskillende indikatore bespreek wat 'n aanduiding is dat moontlike seksuele misbruik plaasvind.

2.4.5 Aanwysers van moontlike seksuele misbruik

Volgens Crosson-Tower (2004:201), De Witt (2009:333), Faller (2003:36) asook Wurtele (2009:3) is daar indikatore wat vir die hulpverlener of ouer daarop kan dui dat die kind dalk 'n slagoffer van seksuele misbruik is. Hierdie aanwysers sluit die volgende in:

2.4.5.1 Seksuele simptome

Berliner (2011:225) meld dat sommige kinders wat seksueel misbruik is self ook seksuele wangedrag sal openbaar ná die misbruik. Hierdie seksuele wangedrag kan die volgende insluit: uitermatige masturbering, seksuele aggressie teenoor jonger kinders of kinders op 'n laer ontwikkelingsvlak en opmerkings van 'n seksuele aard. Die outeur meld ook dat dié kinders verleidelike gedrag en promiskuïteit kan openbaar. Pretorius *et al.* (2012:71) sluit hierby aan en meld dat sommige kinders wat 'n gevorderde seksuele kennis het wat nie by hul kognitiewe ontwikkelingsvlak pas nie 'n verdere indikator is.

2.4.5.2 Onderliggende simptome

Pretorius *et al.* (2012:71) verklaar dat daar onderliggende indikatore is wat seksuele misbruik kan aandui. Berliner (2011:224) sluit hierby aan en meld dat simptome soos slaap- en eetversteurings, selfbeserings soos selftoegediende snywonde en selfmoordpogings soms aanwesig is by kinders wat seksueel misbruik word. Verder meld die outeur dat emosionele probleme soos buierigheid, depressie, huilerigheid en woede-uitbarstings ook gereeld voorkom. Barnett *et al.* (2005:105) en Ferrara (2002:177) brei hierop uit en meld dat gedragsprobleme soos onttrekking van sosiale aktiwiteite, geheimhouding en vrees vir persoonlike veiligheid kan voorkom. Die outeurs meld ook dat skolastiese probleme soos skielike afname in skoolprestasie kan voorkom óf hulle kan skool as 'n veilige hawe sien en uitblink in skoolaktiwiteite.

2.4.6 Langtermyngevolge van seksuele misbruik op die kind

Volgens Van Wyk (2010:18) verander seksuele misbruik nie net kinders se persepsies oor hoe hulle die wêreld en die mense rondom hulle sien nie, maar dit verander ook hul siening van hul eie liggaam en hul eie belewenis van hul ontwakende, ontwikkelende seksualiteit. Die outeur meld vervolgens dat selfs babas en baie jong kinders wat seksueel misbruik is en nog nie kan praat of die vermoë het om te kan onthou nie, wel nagevolge van die daad kan oorhou. Die volwassene wat die kind misbruik se seksuele stimulasie is te veel vir die kind om te hanteer en is skadelik vir die kind se emosionele, kognitiewe en fisieke ontwikkeling (Spies, 2006:44; Van Wyk, 2010:19). Bogenoemde siening word ook deur Barnett *et al.* (2005:105) ondersteun deurdat die outeurs meld dat kinders wat seksueel misbruik is 'n verskeidenheid van sielkundige en gedragsprobleme kan openbaar wat op kort sowel as lang termyn van gering tot ernstig kan wissel. Spies (2006:269) meld dat die langtermyngevolge van die misbruik moontlik nie altyd sigbaar is nie aangesien die slagoffers geleer het om hul gevoelens te verbloem en te onderdruk in 'n poging om dit te kan hanteer. Spies (2006:49) en Visagie (2011:30) meld dat

daar 'n verskeidenheid veranderlikes is wat die kind se reaksie op die seksuele misbruik beïnvloed. Volgens die outeurs kan die konteks en tipe misbruik waarbinne die misdaad teen die kind plaasgevind het tesame met die frekwensie en tydsduur daarvan die kind se reaksie daarop beïnvloed. Verder meld die outeurs dat die ouderdom, ontwikkelingsfase, ego-sterkte en fisiese gesondheid van die kind wat seksueel misbruik is ook 'n invloed kan uitoefen oor hoe die kind op die misbruik sal reageer. Berliner (2011:224) sluit hierby aan en meld dat die graad van die dreigemente deur die misdadiger aan die slagoffer die kind se reaksie sal beïnvloed. Volgens die outeur sal hierdie dreigemente angs en vrees by die slagoffer tot gevolg hê wat aanleiding kan gee dat die slagoffer verskillende soorte gedrag kan openbaar om die situasie te hanteer, naamlik ontkenning, aggressie, depressie en akkommoderende optrede. Volgens Ferrara (2002:184) sal die kind se fenomenologiese raamwerk en sy/haar hanteringsmeganismes tesame met die ouer of versorger se belewenis van die misbruik en hanteringsmeganismes 'n bepaalde reaksie by die kind tot gevolg hê. Berliner (2011:223) meld dat die kenmerkendste langtermyngevolge van seksuele misbruik by die kind die volgende insluit: 'n lae selfbeeld, verlies aan persoonlike beheer of krag waar die kind emosies, gevoelens en intimiteit probeer vermy, en ander destruktiewe gedragspatrone soos selfbesering.

Wurtele (2009:4) bevestig bogenoemde bevindinge en dui aan dat sielkundige probleme meer algemeen is onder diegene wat in die verlede seksueel misbruik is as onder mense wat nie seksueel misbruik is nie. Die outeur meld dat probleme die volgende kan insluit: depressie, angs, woede, 'n gefragmenteerde sin van die self, probleme met seksualiteit en kognitiewe versteurings soos swak konsentrasie, onoplettendheid en dissosiasie wat tot gedragsprobleme en akademiese probleme by die skool kan lei. Die outeur dui ook aan dat fisiese probleme soos seksueel oordraagbare siektes, urienweginfeksies en interpersoonlike versteurnings soos verswakte sosiale bevoegdheid, groter aggressie, minder vertroue en toenemende sosiale onttrekking kan voorkom.

Die begrip *risiko- en bufferfaktore in die gemeenskap*, wat tot die seksuele misbruik van die kleuter kan bydra, word vervolgens bespreek.

2.5 RISIKO- EN BUFFERFAKTORE IN DIE GEMEENSAP

Die begrip *risiko- en bufferfaktore* word eers volledig omskryf waarna dit met die seksuele misbruik van 'n kind binne die mikro-, meso-, ekso- en makrosisteem in verband gebring word.

Volgens Plummer en Njuguna (2009:526) verwys die risiko- en bufferfaktore na die oortuigings of praktyke ten opsigte van 'n bepaalde tendens wat die uitkoms daarvan sal verminder of

verhoog. Die outeurs meld vervolgens dat dit belangrik is om risikofaktore nie as oorsaaklike faktore te identifiseer nie, maar as bydraende faktore. Volgens Fraser (2004:4) beteken die begrip *risikofaktor* enige invloed wat die waarskynlikheid van skade verhoog en wat van die begin af kan bydra tot 'n ernstiger toestand óf die probleem in stand kan hou. Pistorius *et al.* (2012:25) meld dat risikofaktore die gevolg van individuele gedrag, familie-interaksies, die eienskappe van die gemeenskap en kulturele waardes is wat die waarskynlikheid van afwykende gedrag verhoog. Daarteenoor is die veerkragtigheid in die kind, familie en omgewing wat spruit uit die kragte wat gewoonlik in die sisteme gevestig is die bufferfaktore wat die kind teen negatiewe elemente soos seksuele misbruik in die omgewing buffer (Fraser, 2004:5). Hierdie elemente word konseptueel beskermingsfaktore of bufferfaktore genoem (Fraser, 2004:5). Volgens Fraser (2004:5) is hierdie faktore die interne en eksterne hulpbronne wat positiewe ontwikkelingsuitkomst bevorder en kinders help om die oorhand oor teenspoed te kry. Soos reeds gemeld is bufferfaktore daardie faktore in die verskillende sisteme wat daartoe bydra dat die kind minder kwesbaar vir seksueel misbruik is (Plummer & Njuguna, 2009:526). Die outeurs meld ook dat die bufferfaktore (volgens die ekologiese sisteemperspektief) op die individuele vlak aspekte soos die kognitiewe ontwikkeling en persoonlikheidseienskappe van die kind asook die opvoedingsvlak van die moeder insluit. Volgens die outeurs is bufferfaktore op die gesinsvlak aspekte soos sterk gesinsverhoudings, positiewe kommunikasienetwerke tussen gesinslede, 'n gesinsisteem wat toeganklik is vir beïnvloeding van buite asook toesig en beheer van die kind in die gesin.

In die konteks van die ekologiese sisteemperspektief (wat in 2.2 bespreek is) is daar in hierdie studie gefokus op die bydraende risikofaktore wat 'n rol by die kleuter speel. Daar is aandag geskenk aan die identifisering van bydraende risikofaktore op elke vlak van die kleuter se ekologie wat die kleuter kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Vervolgens word die bydraende risikofaktore wat 'n rol speel ten opsigte van die kwesbaarheid van die kleuter vir seksuele misbruik vanuit die ekologiese sisteemperspektief bespreek.

2.5.1 Risikofaktore ten opsigte van seksuele misbruik van kinders

Fraser (2004:4) en Nader (2007:22) meld dat daar uiteenlopende menings is oor kinders se belewenis van wat hulle as traumatiese gebeurlikhede beleef en watter faktore aanleiding daartoe gegee het. Die outeurs meld ook dat daar veelvoudige faktore betrokke is wat 'n invloed uitoefen op die kind se reaksie en belewenis van die gebeurtenis. Pistorius *et al.* (2012:25) brei verder hierop uit deur te verklaar dat risikofaktore afhanklik van mekaar is en nie in isolasie voorkom nie. Volgens die outeurs wys die aanwesigheid van 'n groot verskeidenheid van risikofaktore in 'n gemeenskap op 'n groter waarskynlikheid dat die kinders in daardie

gemeenskap meer kwesbaar is vir misbruik. Volgens Nader (2007:22) toon risiko- en bufferfaktore soos die ouer-kindverhouding, persoonlikheidstrekke, omgewingstoestande en persoonlike agtergronde ook op die kind se kwesbaarheid en wat die kind se reaksie op die traumatiese gebeure sal wees.

In dié verband beklemtoon Ramírez *et al.* (2011:1022) die belangrikheid van die bestudering van die voorkoms van risikofaktore wat met die seksuele misbruik van kinders verband hou om sodoende programme ter voorkoming en behandeling van hierdie ernstige openbare gesondheidsprobleem daar te stel. Volgens die outeurs bied die ekologiese sisteemperspektief 'n perspektief om die voorkoms van seksuele misbruik van kinders te verstaan en die risiko- en bufferfaktore in die gemeenskap te identifiseer. Fraser (2004:5) asook Kruger en Spies (2006:160) meld dat die ekologiese sisteemperspektief op al die verskillende vlakke aandag skenk aan die probleem van seksuele misbruik van kinders omdat dit op die kind en op die konteks fokus. Ramírez *et al.* (2011:1023) meld vervolgens dat 'n kombinasie van faktore uit die verskillende kontekste/sisteme 'n verduideliking kan bied van watter faktore aanleiding kan gee tot die seksuele misbruik van die kind. Plummer en Njuguna (2009:524) sowel as Ramírez *et al.* (2011:1023) beklemtoon dat hierdie kombinasies die moontlikheid van bepaalde faktore wat aanwesig kan wees by die seksuele misbruik van kinders kan versterk, maar nie die enigste bepalende oorsake daarvan is nie.

Vervolgens word daar gefokus op die risikofaktore wat op gesinsvlak aanwesig is en wat die kleuter meer kwesbaar vir seksuele misbruik kan laat.

2.5.1.1 Risikofaktore op gesinsvlak

Volgens Ramírez *et al.* (2011:1023) was die risikofaktore op die individuele vlak van die slagoffer en die misdadiger die fokuspunt van navorsing in die verlede. Volgens die outeurs het die risikofaktore op gesinsvlak, soos gesinsverhoudinge en die gesinsdinamika, weinig aandag ontvang. Barnett *et al.* (2005:113) en Pistorius *et al.* (2012:28) dui aan dat daar moontlike bydraende risikofaktore op die gesinsvlak geïdentifiseer kan word. Volgens die outeurs is daar in dié verband 'n korrelasie tussen die ouer se beperkte vermoë om die ouerlike rol te vertolk en die kwesbaarheid van die kind tot seksuele misbruik. Berliner (2011:222) en Laaksonen *et al.* (2011:488) meld ook dat waar daar 'n gebrek aan ouerlike toesig en ouerlike ondersteuning is en waar 'n gees van wanorde en ontevredenheid in die gesin tussen die ouers asook tussen die ander gesinslede heers, verhoog dit die kanse van 'n kind om 'n slagoffer van seksuele misbruik te word. Volgens Barnett *et al.* (2005:113) en Laaksonen *et al.* (2011:488) toon navorsing dat die beperkte vermoë van die ouers om die nodige toesig en ondersteuning aan hul kinders te verleen die kinders meer kwesbaar maak vir seksuele misbruik aangesien emosioneel

verwaarloosde kinders meer geneig is om slagoffers te word van misdadigers wat aan die kinders die nodige ondersteuning en erkenning verskaf tydens die vroeë fases van seksuele misbruik.

Studies deur Finkelhor (2009:171), Laaksonen *et al.* (2011:488), Louw *et al.* (2007:352) asook Thomlinson (2004:96) toon verder dat die afwesigheid van die biologiese vaderfiguur die kind in groter gevaar laat om deur ander mansfigure seksueel misbruik te word aangesien die vader nie aanwesig is om die kind teen seksuele misbruik te beskerm nie. Navorsing deur Barnett *et al.* (2005:111), Laaksonen *et al.* (2011:488) en Pistorius *et al.* (2012:29) bevestig dat waar ouers afhanklikheidsvormende middels misbruik en waar daar 'n hoë vlak van huweliksonmin tussen die ouers is, die kinders meer geneig is om tyd buite die gesinsverband te spandeer wat hulle gevolglik meer kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Aangesien daar ook bydraende risikofaktore op gemeenskapsvlak aanwesig is, word daar vervolgens aandag geskenk aan dié faktore op die gemeenskapsvlak.

2.5.1.2 Risikofaktore op gemeenskapsvlak

Ramírez *et al.* (2011:1029) meld dat risikofaktore op gemeenskapsvlak wat seksuele misbruik van kinders kan verhoog die gebrek aan toegang tot gesondheidsorg en onderwys in die gemeenskap insluit. Ramírez *et al.* (2011:1029) vind, in ooreenstemming met die ekologiese sisteemperspektief, dat 'n meer gewelddadige omgewing of gemeenskap die voorkoming, identifisering en beheer van kindermishandeling, insluitend seksuele misbruik van die kind, bemoeilik. Volgens Plummer en Njuguna (2009:527) kan kulturele praktyke op die samelewingsvlak as buffer- of risikofaktore gesien word aangesien die wyse waarop die samelewing die kinders van daardie samelewing in woorde en in daad waardeur en koester bepaal hoe kwesbaar die kinders op samelewingsvlak vir seksuele misbruik is. Louw *et al.* (2007:384) en Pistorius *et al.* (2012:30) brei hierop uit en noem dat daar in sekere kulture 'n miskiening van kinderregte is, veral in kulture waar daar sterk strukture van outoritêre en patriargale ingesteldheid heers. Volgens die outeurs is dit veral in hierdie kulture waar seksuele misbruik aan die orde van die dag is. Pistorius *et al.* (2012:30) verklaar verder dat navorsing bevind het dat geweld in baie gevalle verband hou met seksuele geweld en dat die kinders in Suid-Afrika daagliks aan hierdie tipe van geweld tuis en in hul gemeenskappe blootgestel word.

2.5.1.3 Risiko- en bufferfaktore wat bydra tot die kwesbaarheid van die kind vir seksuele misbruik

Daar is bepaalde risiko- en bufferfaktore wat bydra tot die kwesbaarheid van die kind vir seksuele misbruik op elkeen van die sistemiese vlakke. Thomlinson (2004:95) meld dat risiko- en bufferfaktore blywend of tydelik van aard kan wees. Volgens die outeur is dit noodsaaklik om die sferes van invloed van die omgewing in ag te neem wanneer kinders se funksionering en hul kanse op negatiewe teenoor die normale ontwikkelingsuitkomst bestudeer word.

Tabel 2.4 gee 'n uiteensetting van al die bydraende risiko- en bufferfaktore vanuit die ekologiese sisteemperspektief wat bydra tot kinders se kwesbaarheid vir seksuele misbruik.

Tabel 2.4: Risiko- en bufferfaktore wat bydra tot die seksuele misbruik van kinders

Sisteem	Beskrywing	Risikofaktore	Bufferfaktore
Individuele vlak	Die kind se psigososiale en biologiese omstandighede	• Kognitiewe inkortinge en ontwikkelingsprobleme • 'n Moeilik temperament, gedrags- en gemoedstoestand • Premature geboorte met komplikasies • Swak gesondheid en mediese afwyking • Swak binding tussen baba en moederfiguur	• Uitgaande en maklike temperament wat aktief en waaksaam is • Liefdevolle, positiewe binding met moederfiguur • Goeie voeding en gesondheidsorg met deurlopende kindersorg van gehalte • Lae vlak van nood en gevorderde selfhelpvaardighede
Gesinsvlak/ mikrovlak	Gesin en omgewingsomstandighede	• Onvoldoende behuising en materiële hulpbronne • Langdurige ekonomiese spanning • Werkstres en werkloosheid • Vinnige lewensveranderinge • Enkelouer-huishouding • Dreigemente van eg skeiding • Groot aantal kinders in die huishouding	• Supervisie, roetine en familie- en gesinsharmonie • 'n Gevoel van samehorigheid waar daar 'n positiewe vlak van omgee en interaksie tussen die lede is • Ekonomiese sekuriteit en werksekerheid • 'n Geskiedenis van goeie ouerskap wat in tye van nood beskikbaar is

		• Ouer met psigiese afwyking, depressie en/of antisosiale gedragsversteuringe • Swak redenerings- en probleemoplossingsvaardighede • Onrealistiese verwagtinge • Swak emosionele beheer en gebrekkige nabyheid aan kind • Lae vlak van toegeneentheid en warmte • Ouer met dwelm-afhanklikheid • Gesin is oordrewe afhanklik van mekaar sonder ondersteuning van ander • Beperkte positiewe gesinskommunikasie	• Die psigologiese welstand van die ouers • Bevoedheid en bevrediging in vertolking van ouerskap-rol en die verantwoordelike uitleef daarvan • Verskaf positiewe volwasse rolmodelle met positiewe selfbeeld • Emosionele nabyheid tussen gesinslede • Goeie sosiale vaardighede en netwerking met familie • Positiewe huweliksondersteuning deur egpaar
Wisselwerking tussen mikrosisteme/ mesovlak	Verhoudinge tussen gesin en gemeenskap	• Gesin leef in isolasie van gemeenskap • Geen ondersteuning van gemeenskap • Verlaagde of negatiewe interaksie in die gemeenskap	• Sosiale vaardighede en netwerk met vriende en bure in gemeenskap • Emosionele nabyheid met vriende • Sterk informele netwerke en sosiale ondersteuning
Sosiale dienslewering op eksovlak	Indirekte betrokkenheid van dienste in gemeenskap op die individu se ontwikkeling	• Ontoeganklik of onbekostigbare gesondheid- en kindersorg	• Toegang tot gesondheidsorg, onderwys en ondersteuningsdienste
Gemeenskapsvlak/ makrovlak	Gemeenskaps-omgewings-omstandighede	• Hoë vlakke van misdaad en geweld in die gemeenskap • Sosiale disintegrasie of disorganisasie • Sosiale	• Baie positiewe volwasse en groepsrolmodelle • Stabiele en samehorige gemeenskap • Veilige gemeenskap • Goeie skole en

		onverdraagsaamheid of diskriminasie • Sosiaal verarmde gemeenskap	onderwysers
--	--	--	-------------

Bron: Aangepas uit Thomlinson (2004:96-97).

Risiko- en bufferfaktore kan op elkeen van die sistemiese vlakke volgens die ekologiese sisteemperspektief van blywende of tydelike aard wees, soos uitgebeeld is in Tabel 2.4. Blywende invloede sluit in psigologiese, omgewings-, kulturele of biologiese faktore wat die moontlikheid van mishandeling (wat ook misbruik insluit) verhoog. Blywende bufferfaktore sluit in 'n geskiedenis van goeie ouerskap, positiewe huweliksondersteuning, humor, 'n hoë intelligensie en vaste beroep. Verbygaande/tydelike risikofaktore is faktore soos die uitwerking van 'n siektestoestand op die persoon en die gesin, 'n besering, huweliksonmin, werkloosheid, of ander lewenstressors wat die kwesbare ouer beïnvloed en die kans op mishandeling of misbruik van die kind kan verhoog (Thomlinson 2004:95).

Volgens Ramírez *et al.* (2011:1023) het navorsing oor die risikofaktore aanwesig by die seksuele misbruik van die kind in die verlede in retrospeksie op 'n aantal aangemelde gevalle gefokus. Dit is egter volgens die outeurs nodig om toekomstige navorsing in hierdie verband te verdiep sodat voorkomingsprogramme versterk kan word.

In die volgende gedeelte van die literatuurstudie word daar derhalwe aandag aan voorkomingsgerigte dienslewering gegee.

2.6 VOORKOMINGSGERIGTE DIENSLEWERING

Volgens Williams *et al.* (2004:229) moet die doeltreffendste voorkomings- en behandelingsintervensies op 'n omvattende benadering gerig wees wat programme sal ontwikkel wat risikofaktore op die individuele, gesins-, skool-, portuur- en gemeenskapsvlak sal vermindering en terselfdertyd klem op die bevordering van geïdentifiseerde bufferfaktore sal plaas. Voorkomingsgerigte dienslewering beteken volgens Makoe *et al.* (2009:11) dat die frekwensie van nuwe kindermishandelingsgevalle (wat ook seksuele misbruik van kinders insluit) verminder word deur middel van direkte pogings om die onderliggende oorsake en bydraende risikofaktore te verwyder of te verminder. Die benutting van beleidsprogramme soos uiteengesit in die Kinderwet, Wet 38 van 2005 (SA:2005), wat voorkoming en vroeë-intervensie programme insluit, kan direk en indirek bydra tot die vermindering van die blootstelling aan risikofaktore en onderliggende oorsake van kindermishandeling. Volgens Makoe *et al.* (2009:11) is dit dus noodsaaklik om die faktore te identifiseer wat bydra tot die verhoging van

die kwesbaarheid van kinders vir mishandeling op al die verskillende vlakke volgens die ekologiese sisteemperspektief. Die outeurs meld ook dat programme geïmplementeer moet word wat daarop gemik is om die oorsake van die kindermishandeling in die gemeenskappe aan te spreek.

Soos vroeër vermeld, het hierdie studie ten doel om die bydraende risikofaktore in 'n spesifieke informele nedersetting te identifiseer ten einde die plaaslike gesinsorgorganisasies te help om meer voorkomingsgerigte dienste te kan lewer en die kinders beter te kan beskerm teen seksuele misbruik. In die verlede was dienslewering meer reaktief gerig wat tot gevolg gehad het dat die polisie, hoewel gesinsorgorganisasies al die verantwoordelikheid vir die beskerming en beveiliging van die kind gedra het (Richter *et al.*, 2004:465). Richter *et al.* (2004:465) tesame met O'Donnell (2008:329), MacMillan *et al.* (2009:250) en Makoe *et al.* (2009:11) is van mening dat dienslewering, wetgewing en die ondersteuning van die gemeenskap voorkomingsgerig behoort te wees om sodoende die kind se veiligheid en welstand te beskerm en te bevorder. Makoe *et al.* (2009:vi) noem in 'n studie wat deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) onderneem is dat die Suid-Afrikaanse regering deur wetgewing en dienste tot die beskerming en ontwikkeling van die kind se welstand verbind is. Tog kom Strydom (2008:298) tot die gevolgtrekking dat die klem van dienslewering deur gesinsorgorganisasies in Suid-Afrika steeds by statutêre dienslewering lê en dat voorkomingsgerigte dienslewering nie soos deur die ontwikkelingsgerigte beleidsdokumente (Ministry for Welfare and Population Development, 1997:67; Department of Social Development, 2006:29) voorgestel word, voldoende aandag kry nie. Die ontwikkelingsgerigte beleidsdokumente soos die Geïntegreerde Diensleweringmodel vir Verbeterde Maatskaplike Dienste (Department of Social Development, 2006:29) en die Witskrif vir Welsyn (Ministry for Welfare and Population Development, 1997:64) stipuleer dat voorkomingsgerigte dienslewering in maatskaplikewerkdienste die belangrikste komponent van dienslewering moet wees, waarna vroeë intervensie en laastens statutêre dienste gelewer behoort te word.

In studies wat deur Topping en Barron (2009:433) in Skotland onderneem is ten opsigte van voorkomingsprogramme vir seksuele misbruik van kinders is daar bevind dat skoolgebaseerde voorkomingsprogramme die mees waarskynlike vorm van voorkomingsgerigte dienslewering is wat die meeste gevolg word. Volgens die outeurs speel onderwysers 'n belangrike rol om die voorkomingsprogramme te implementeer. Studies deur Baginsky en Macpherson (2005:329) getoon egter dat onderwysers in Engeland en Wallis van mening was dat hulle nie in hul aanvanklike opleiding die nodige voorbereiding ontvang het om aandag te skenk aan onderwerpe soos seksuele misbruik van die kind nie. Bogenoemde bevindinge van voorkeur van voorkomingsprogramme word ook deur Wurtele (2009:4) bevestig, wat aandui dat daar in die laat 1970's 'n verskeidenheid voorkomingsprogramme in Amerika ontwikkel is om aandag te

skenk aan seksuele misbruik van kinders. Volgens die outeur is daar veral klem geplaas om deur middel van die onderwysstelsel die nodige kennis en vaardighede ten opsigte van seksuele misbruik aan die kinders oor te dra. Die outeur meld egter dat hierdie programme in die laat 1990's verminder het soos ander sosiale vraagstukke op die voorgrond begin beweeg het – soos dwelmmisbruik, geweld by skole en afknouery deur medeskoliere. Volgens Wurtele (2009:5) is daar tans meer druk op die onderwysstelsel om aanspreeklikheid te aanvaar vir beter prestasies deur die studente. Opvoeders lê dus groter klem op die verbetering van die studente se lees- en wiskundevaardighede wat weinig tyd toelaat om sosiale programme in die skole te implementeer. Studies deur MacMillan *et al.* (2009:250) het egter bevind dat skoolgebaseerde opvoedkundige programme bydra tot 'n verbetering van kennis ten opsigte van seksuele misbruik asook 'n verbetering van beskermende gedragspatrone deur kinders ten opsigte van seksuele gedrag.

Volgens Dawes en Ward (2011:3) is voorkomingsgerigte dienslewering ook in Suid-Afrika 'n prioriteit wat deur wetgewing onderskryf word. Die outeurs meld dat daar reeds suksesvolle voorkomingsprogramme aan gesinne in Suid-Afrika gelewer word. Volgens die outeurs is The Parent Centre 'n voorbeeld van 'n voorkomingsprogram wat in die Wes-Kaap aangebied word en wat opleiding, werkwinkels, tuisbesoeke, ondersteuningsgroepe en ouerlike berading aan gesinne in verskeie gemeenskappe bied om ouers/versorgers in staat te stel om goed gebalanseerde kinders groot te maak wat hul volle potensiaal kan ontwikkel en hulself teen misbruik kan beskerm. 'n Verdere voorkomingsgerigte diensleweringprogram wat volgens die outeurs suksesvol bestuur word, is die Empilweni Place of Healing in Khayelitsha wat gemeenskapsgebaseer is en wat ondersteuningsdienste en berading ten opsigte van geestesgesondheid aan kinders, adolessente en hul gesinne lewer om sodoende hulself te help en 'n grondslag vir 'n sterk en onafhanklike gemeenskap daar te stel. Die suksesvlakke van voorkomingsgerigte programme wat ten opsigte van seksuele misbruik by skole in Suid-Afrika gelewer word, is egter volgens die outeurs nie so hoog nie aangesien die programme nie voldoende geïmplementeer word nie.

Aangesien die studie egter vanuit 'n ekologiese sisteemperspektief geskied, is dit ook belangrik om te kyk hoe voorkomingsgerigte programme op ander vlakke in die kind se ekologiese omgewing kan geskied. In dié verband meld Van Wyk (2010:68) dat dit belangrik is dat voorkomingsgerigte programme ook tuis geïmplementeer moet word om kleuters die woordeskat aan te leer sodat hulle oor hul eie liggame kan kommunikeer en die konsep van privaatheid kan verstaan. Volgens die outeur kan die gebruik van die korrekte terme vir hul liggame 'n potensiële misbruiker afskrik aangesien dit kan impliseer dat die gemaklikheid waarmee die kleuter oor seksuele terme praat vir die misbruiker 'n waarskuwing kan wees dat die kind ingelig is. Van Wyk (2010:69) meld dat kinders wat met hul ouers op 'n positiewe wyse

oor hul geslagsdele kan praat sonder om daaroor skaam te voel die nodige woordeskat en ingesteldheid het om negatiewe insidente met vermeende misdadigers met hul ouers te bespreek. Kleuters se kennis van en taalgebruik oor hul eie liggame verhoog ook hul eie geloofwaardigheid as getuies as dit moet gebeur dat hulle in 'n hof moet getuig (Van Wyk, 2010:69). Ouers behoort ook volgens die outeur vir hul kleuters te leer van konsepte soos waarskuwingstekens, vreemdelinge en geheimhouding. Verder meld Van Wyk (2010:78) dat kinders hul gedrag by hul ouers aanleer en dat die wyse waarop ouers hul eie liggame respekteer en met selfvertroue en selfversekering teenoor ander optree vir die kleuter leer hoe om self ook op te tree. Beniot (2007:101) meld dat studies bevind het dat selfhelpgroepe van ouers wat in gemeenskappe uitreik na ander ouers om positiewe ouerskapvaardighede en ondersteuning oor te dra die mishandeling van kinders verminder het. Volgens die outeur het die studies bevind dat die doeltreffendheid van selfhelpgroepe om positiewe ouerskap te bevorder die impak van risikofaktore verminder het en dat 'n dramatiese verhoging in die veerkragtigheid van die ouers en kinders waargeneem kon word wat tot die voorkoming van kindermishandeling gelei het.

Daar word vervolgens gefokus op verskillende benaderings wat gevolg kan word om voorkomingsgerigte programme op makrovlak in die gemeenskap te implementeer.

2.6.1 Benaderings ten opsigte van voorkomingsgerigte programme

Volgens Williams *et al.* (2004:229) word daar tans van drie moontlike benaderings gebruik gemaak om voorkomingsgerigte programme te implementeer, naamlik:

2.6.1.1 Universele voorkomingsgerigte intervensie

Williams *et al.* (2004:229) meld dat die universele voorkomingsgerigte intervensie gerig is op 'n hele bevolkingsgroep wat dieselfde problematiek ervaar. Volgens die outeurs is die vorm van intervensie wenslik aangesien hierdie tipe intervensie meer kostedoeltreffend is. Verder meld die outeurs dat hierdie vorm van voorkomingsgerigte intervensie goed is vir almal in die gemeenskap aangesien risikofaktore soos armoede, problematiese wetgewing en waardes, swak gesinsbestuurpraktyke en ondoeltreffende ouerskapsvaardighede deur 'n breë benadering aangespreek kan word en verminder kan word. Volgens die outeurs verbeter programme wat op opleiding in ouerskap en sosiale vaardighede gerig is universele beskermende of bufferfaktore sonder om 'n spesifieke groep in die gemeenskap te teiken. Die outeurs meld laastens dat programme en beleid wat op armoedeverligting gerig is en wat tot beter polisiëringstrategieë en die ontwikkeling van doeltreffender opvoedkundige stelsels lei as universele voorsorgmaatreëls beskou moet word.

2.6.1.2 Geselekteerde voorkomingsgerigte intervensie

Volgens Williams *et al.* (2004:229) is geselekteerde voorkomingsgerigte intervensies gefokus op individue en groepe wat reeds in hoë-risiko gemeenskappe is en wie se blootstelling aan die risikofaktore reeds hoër as normaal is. Volgens die outeurs het hierdie programme ook uiteindelik ten doel om risiko's te verminder en bufferfaktore te verhoog.

2.6.1.3 Aangeduide voorkomingsgerigte intervensies

Williams *et al.* (2004:229) is van mening dat die aangeduide voorkomingsgerigte intervensie op hoë-risiko individue fokus wat 'n vatbaarheid openbaar om misdadige gedrag te openbaar, maar wat nog nie tot misdadige gedrag oorgegaan het nie. Volgens die outeurs is aangeduide voorkomingsgerigte intervensies in die verlede “vroeë intervensies” genoem.

Die hooforsaak van universele, geselekteerde en aangeduide voorkomingsgerigte intervensies is die geïdentifiseerde risikofaktore wat in die gemeenskap geïdentifiseer is en deur voorkomingsgerigte dienslewering aangespreek moet word. Deur die benutting van bogenoemde drie benaderings in voorkomingsgerigte programme, naamlik universele voorkomingsgerigte intervensie, geselekteerde voorkomingsgerigte intervensie en aangeduide voorkomingsgerigte intervensie, kan verskillende groepe in die spesifieke informele nedersetting geteiken word om aandag te skenk aan die vraagstuk van seksuele misbruik van kleuters.

2.7 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is aandag geskenk aan 'n literatuurstudie ten opsigte van al die hoofkonsepte wat met hierdie navorsing verband hou. Daar is gefokus op die ekologiese sisteemperspektief wat as teoretiese raamwerk vir die studie dien waarna die ontwikkelingsfase van 'n kleuter bespreek is. Die begrip *seksuele misbruik van kinders* is breedvoerig bespreek. Vervolgens is die risiko- en bufferfaktore wat betrokke is by die seksuele misbruik van kinders vanuit die ekologiese sisteemperspektief bespreek. Laastens is voorkomingsgerigte dienslewering bespreek as wyse om seksuele misbruik van kleuters op makrovlak in die gemeenskap aan te spreek.

In die volgende hoofstuk word die navorsingsmetodologie wat in die studie toegepas is breedvoerig aan die hand van literatuur bespreek.

HOOFSTUK 3

NAVORSINGSMETODOLOGIE

3.1 INLEIDING

In die vorige hoofstuk is 'n literatuurstudie onderneem om die verskillende hoofkonsepte wat in hierdie ondersoek van belang is breedvoerig aan die hand van gepaste literatuur te bespreek. In Hoofstuk 1 is oorsigtelik na die navorsingsmetodologie verwys. In hierdie hoofstuk word 'n volledige beskrywing aangebied ten opsigte van die navorsingsprosedure en werkwyse wat die navorser in die spesifieke studie gevolg het. In dié verband sal die kenmerkende stappe van die kwalitatiewe navorsingsproses, soos deur Fouché en Delport (2011b:70) uiteengesit is, breedvoerig bespreek word soos dit in hierdie navorsing toegepas is.

3.2 NAVORSINGSPROSEDURE EN WERKWYSE

Die proses wat tydens die navorsing gevolg word, kan volgens Leedy en Ormrod (2010:7) met 'n spiraal vergelyk word aangesien dit met 'n probleem begin en met 'n oplossing van die probleem eindig. Brink *et al.* (2012:52) brei verder hierop uit deur aan te dui dat die navorsing wel met 'n probleem begin maar dat die probleem óf opgelos óf net aangespreek kan word deur die studie. In hierdie studie is die probleem, naamlik die bydraende risikofaktore wat kleuters in die spesifieke informele nedersetting kwesbaar maak vir seksuele misbruik, verken en beskryf.

Navorsers in kwalitatiewe navorsing betree die navorsingsproses sonder voorbedagte idees of opvattinge en is bereid om hulself te verdiep in die kompleksiteit van die situasie en interaksie met die deelnemers (Leedy & Ormrod, 2010:95). Volgens die outeurs ontwikkel kategorieë in kwalitatiewe navorsing vanuit die data wat lei tot konteks-gebonde inligting aangesien die temas wat uit die data ontwikkel, help om die verskynsel wat nagevors word na vore te bring. Die navorser het hierdie studie aan die hand van 'n kwalitatiewe navorsingsproses gedoen om sodoende 'n geheelbeeld te kon ontwikkel van wat die ouers of versorgers van kleuters en die gemeenskapsleiers in die spesifieke informele nedersetting as bydraende risikofaktore bestempel het en wat kleuters kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Fouché en Delport (2011b:70) gebruik 'n model waarin hulle vyf fases met stappe by elkeen beskryf. Die outeurs meld egter dat die navorser self moet bepaal watter stappe nodig is vir die uitvoering van die studie wat onderneem word. Die model vir die navorsingsproses soos deur Fouché en Delport (2011b:70) gebruik, bestaan uit die seleksie van 'n navorsbare onderwerp, die formele formulerings, die beplanning, die implementering en die interpretasie en aanbieding.

Die metode en prosedures wat vir hierdie studie benut is, is aan die hand van Fouché en Delport (2011b:70) se kenmerkende stappe van die kwalitatiewe navorsingsproses gedoen.

Tabel 3.1 gee vervolgens 'n uiteensetting van hierdie kenmerkende stappe in kwalitatiewe navorsing.

Tabel 3.1: Kenmerkende stappe in die kwalitatiewe navorsingsproses

Kenmerkende stappe in die kwalitatiewe navorsingsproses	
Fase 1: Seleksie van 'n navorsbare onderwerp	
Stap 1:	Identifiseer die navorsingsprobleem
Fase 2: Formele formulerings	
Stap 2:	Assesseer die toepaslikheid van die navorsingsbenadering
Stap 3:	Formuleer die navorsingsprobleem, -vraag, doelstelling en doelwitte
Stap 4:	Stel die navorsingsvoorstel op
Stap 5:	Skenk oorweging aan die etiese implikasies van die studie
Fase 3: Beplanning	
Stap 6:	Oorweeg die plek van 'n literatuurstudie in die navorsing
Stap 7:	Selekteer 'n navorsingsontwerp
Stap 8:	Selekteer metodes vir data-insameling en data-ontleding
Stap 9:	Ontwikkel die steekproef
Fase 4: Implementering	
Stap 10:	Skenk oorweging aan die toepaslikheid van elemente van 'n loodsstudie
Stap 11:	Samel data in en voer 'n literatuurstudie uit
Fase 5: Interpretasie en aanbieding	
Stap 12:	Verwerk en ontleed die data en verifieer die resultate
Stap 13:	Beplan narratiewe en skryf die navorsingsverslag

Bron: Aangepas uit Fouché en Delport (2011b:70).

'n Bespreking en verduideliking van die verloop van hierdie navorsingsprojek word vervolgens aan die hand van bogenoemde stappe in die navorsingsproses aangebied.

3.2.1 Fase 1: Seleksie van 'n navorsbare onderwerp

Die identifisering van 'n navorsingsprobleem word in Fase 1 bespreek. Hierdie probleem, soos uitgewys in die studie, word vervolgens aan die hand van literatuur bespreek.

3.2.1.1 Stap 1: Identifiseer die navorsingsprobleem

'n Navorsingsprobleem is 'n situasie/tendens wat ondersoek moet word om 'n verbetering in die omstandighede teweeg te bring óf om 'n probleem op te los (Botma *et al.*, 2010:183). In die bespreking van die navorsingsprobleem in kwalitatiewe navorsing is dit belangrik dat die navorser die probleem stel, soos dit deur die navorser self bestempel word, asook aan die hand van 'n literatuurstudie (Botma *et al.*, 2010:183; Fouché & Delport, 2011b:70). Dit is volgens die outeurs verder ook belangrik dat die navorser in die probleemstelling sal motiveer waarom dit noodsaaklik is dat hierdie studie onderneem moet word. Volgens Brink *et al.* (2012:54) asook Fouché en De Vos (2011b:81) kan die identifisering van 'n navorsingsprobleem op verskeie terreine gevind word, naamlik deur praktiese ondervinding in die praktyk, deur die teoretiese perspektiewe wat die navorser aanhang, deur die bestudering van vorige navorsing oor die spesifieke onderwerp, en deur die navorser se eie belangstellingsveld en intellektuele nuuskierigheid oor 'n spesifieke onderwerp. Volgens Brink *et al.* (2012:54) behels die proses egter die ontwikkeling en verfyning van abstrakte idees tot die ontwikkeling van 'n stel spesifieke vrae ten opsigte van die onderwerp. Die navorser het reeds in Hoofstuk 1 die navorsingsprobleem en die rasionaal daarvoor breedvoerig bespreek. Dit word gerieflikheidshalwe in die volgende paragraaf samevattend weergegee.

Uit die navorser se eie ondervinding as maatskaplike werker in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City asook uit gesprekvoering met belanghebbendes, koerantberigte in die plaaslike koerante in Buffalo City en statistiek van die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe (GKS) in die Buffalo City-metropool is dit duidelik dat kleuters in die spesifieke informele nedersetting meer kwesbaar is vir seksuele misbruik as die kinders in ander ontwikkelingsfases. Nadat literatuur bestudeer is, het dit duidelik geblyk dat daar in elke gemeenskap risiko- en bufferfaktore aanwesig is wat kinders kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Leedy en Ormrod (2010:44) verduidelik dat die motivering vir die keuse van 'n onderwerp kan voortspruit uit die behoefte om 'n bydrae te maak tot die uitbreiding van die basiese kennis ten opsigte van 'n spesifieke veld, wat *basiese navorsing* genoem word. Volgens die outeurs kan dit ook voortspruit uit die behoefte om aandag te skenk aan 'n spesifieke vraagstuk wat tans voorkom en om 'n bydrae te lewer tot besluitneming ten opsigte van die tendens. Hierdie vorm

van navorsing word *toegepaste navorsing* genoem. Die toegepaste navorsing wat vir die doel van hierdie studie gedoen is, word breedvoerig in Stap 3 bespreek.

Die volgende fase behels die formulering van 'n toepaslike navorsingsbenadering, die navorsingsvraag, die opstel van 'n navorsingsvoorstel en die etiese implikasies van die studie.

3.2.2 Fase 2: Formele formulerings

Daar word vervolgens aandag geskenk aan die formulering van 'n toepaslike navorsingsbenadering vir die studie.

3.2.2.1 Stap 2: Assesseer die toepaslikheid van die navorsingsbenadering

Die navorsingsbenadering is die algemene benadering wat die navorser tydens die studie benut vir die oplossing van die navorsingsprobleem (Leedy & Ormrod, 2010:85). Volgens Botma *et al.* (2010:56) bied die navorsingsbenadering die oorhoofse struktuur vir die prosedure wat die navorser sal volg om die data in te samel en te ontleed.

Botma *et al.* (2010:273) asook Fouché en De Vos (2011a:91) meld dat die navorser in hierdie stadium van die studie moet besluit tussen 'n kwalitatiewe of kwantitatiewe benadering. Daar moet besin word oor watter een – of 'n kombinasie van die twee – die geskikste sal wees vir hierdie studie. Brink *et al.* (2012:273) asook Leedy en Ormrod (2010:85) brei hierop uit deur by te voeg dat die navorser altyd die oplossing van die probleem as doel voor oë moet hou wanneer daar besluit word oor die geskikste navorsingsbenadering

Die navorser wil vervolgens 'n aantal verskille tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing uitwys ter verduideliking waarom daar vir die doeleindes van hierdie studie op die kwalitatiewe navorsingsbenadering besluit is. Die verskille tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenadering word in **Tabel 3.2** aangedui.

Tabel 3.2: Verskille tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenaderings

Kwalitatiewe navorsingsbenadering	Kwantitatiewe navorsingsbenadering
Die deelnemers word deur die bestudering van mense of deur interaksie met mense in hul natuurlike omgewing waargeneem, en daar word gefokus op hul betekenis en interpretasies van 'n spesifieke lewensituasie (Nieuwenhuis, 2007c:51; Durrheim, 2006:47).	Hierdie benadering is 'n proses wat sistemies en objektief gebruik maak van numeriese data wat van 'n gekose subpopulasie van 'n groter universum verkry word om bevindings te maak wat ten opsigte van die groter universum veralgemeen kan word (Maree & Pietersen, 2007:145; Durrheim, 2006:47).
Die klem val op die gehalte en diepte van inligting (Nieuwenhuis, 2007c:51; Durrheim, 2006:47).	Die klem val op die grootte of omvang van 'n verskynsel (Nieuwenhuis, 2007c:51; Durrheim, 2006:47).
Daar is min klem op die ontwikkeling van die statistiese geldigheid van die steekproef (Nieuwenhuis, 2007c:51).	Klem word geplaas op die ontwikkeling van statistiese geldigheid om steun te verleen aan 'n hipotese (Nieuwenhuis, 2007c:51; Durrheim, 2006:47).
Hierdie benadering is geskik vir verkennende of interpreterende navorsing (Leedy & Ormrod, 2010:107).	Hierdie benadering is geskik vir die toets van vooropgestelde hipoteses oor die oorsaak en gevolg, en dit is dus geskik vir navorsing wat daarop gerig is om die navorsingsvraag te bevestig al dan nie (Leedy & Ormrod, 2010:107).
Die klem word geplaas op 'n verskeidenheid van moontlike realiteite soos gekonstrueer deur verskillende individue (Leedy & Ormrod, 2010:107).	Daar is 'n objektiewe werklikheid wat meetbaar is (Leedy & Ormrod, 2010:107).

Bronne: Aangepas uit Durrheim (2006:47), Leedy en Ormrod (2010:107), Maree en Pietersen (2007:145), Nieuwenhuis (2007c:51).

Die navorser het vir die doeleindes van hierdie studie besluit om van 'n *kwalitatiewe navorsingsbenadering* gebruik te maak. Deur die benutting van 'n kwalitatiewe benadering word daar gelet op hoe individue betekenis heg aan 'n sosiale of menslike probleem (Creswell, 2009:4; Nieuwenhuis, 2007a:78). Soos deur Creswell (2009:175) aangedui, kon die navorser ook hierdie benadering gebruik om 'n beter begrip te ontwikkel van die werklike lewensituasie

soos deur die deelnemers beleef en, in die geval van die studie, ook soos deur die ouers/versorgers en die gemeenskapslede self beleef. Nieuwenhuis (2007c:50) sluit hierby aan deur te meld dat kwalitatiewe navorsing ryker en meer beskrywende inligting/data verskaf van 'n spesifieke fenomeen of konteks om sodoende die navorser te help om 'n beter begrip te ontwikkel van wat waargeneem of bestudeer word.

3.2.2.2 Stap 3: Formuleer die navorsingsprobleem, -vraag, doelstelling en doelwitte

Die navorsingsprobleem vir hierdie studie is breedvoerig in Hoofstuk 1 bespreek en geformuleer, waarna die navorsingsvraag, soos deur Fouché en De Vos (2011a:89) aangedui, op grond van die navorsingsprobleem geformuleer is. Die navorsingsvraag moet die “wat” van die studie beantwoord (Fouché & De Vos, 2011a:89). Die volgende navorsingsvraag is op grond van bogenoemde inligting geformuleer:

Wat is die risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City?

Die doelstellings en doelwitte vir die studie word vervolgens bespreek.

Doelstellings

Om deur die benutting van 'n beskrywende, kwalitatiewe ontwerp te verken en te beskryf wat die risikofaktore is wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City.

Doelwitte

Die doelwitte van die ondersoek is om:

- Die risikofaktore bydraend tot die seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te identifiseer.
- Die wyse waarop die risikofaktore bydra tot die seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te verken en te beskryf.

Die volgende stap wat spruit uit bogenoemde, naamlik die opstel van 'n navorsingsvoorstel word vervolgens bespreek.

3.2.2.3 Stap 4: Stel 'n navorsingsvoorstel op

Volgens Brink *et al.* (2012:93) is die navorsingsvoorstel 'n skriftelike verklaring of plan van die beplande studie wat die navorser moet inhandig om goedkeuring te kry om met die studie voort te gaan. Die navorsingsvoorstel bevat die formele probleemformulering, die formulering van die navorsingsvraag asook die navorsingsmetodologie wat beplan word ter uitvoering van die studie (Fouché & Delport, 2011b:71). Volgens Botma *et al.* (2010:267) dien die voorstel ook om ander te oortuig dat die navorsing noodsaaklik is en dat die navorser kennis oor die onderwerp besit. Leedy en Ormrod (2010:116-118) meld verder dat 'n navorsingsvoorstel net so 'n belangrike bydrae tot die sukses van 'n studie lewer as wat 'n argitek se planne ten opsigte van die bou van 'n gebou lewer. Die outeurs is van mening dat die navorser wat van voorneme is om 'n navorsingstudie te onderneem se voorstel duidelik georganiseerd moet wees. Laastens is Botma *et al.* (2010:267) van mening dat 'n goed saamgestelde navorsingsvoorstel as die grondslag vir die navorser se toekomstige studie dien aangesien dit die studie begrond en die rigting aanwys wat die navorser sal volg in die uitvoering van die projek.

Maree en Van der Westhuizen (2007:26) maak ook melding van die voorlopige literatuurstudie wat in die navorsingsvoorstel weergegee moet word. Volgens hierdie outeurs behels dit 'n oorsig van bestaande literatuur en reeds voltooide navorsing wat relevant is vir die spesifieke studie. Volgens die outeurs moet die navorser ook 'n stap verder gaan om gapings in die bestaande literatuur en navorsing te identifiseer ten opsigte van dit wat reeds oor die onderwerp geskryf is en dit wat nog nie gedek is nie. Die navorser moet in die identifisering van gapings op die volgende tekortkominge let, naamlik metodologiese tekortkominge, kontekstuele tekortkominge en konseptuele tekortkominge (Maree & Van der Westhuizen, 2007:26). Soos reeds in Hoofstuk 1 gemeld, is daar ook in dié studie van 'n voorlopige literatuurstudie gebruik gemaak om 'n oorsig van bestaande literatuur en reeds voltooide navorsing oor die bepaalde onderwerp te bekom.

Die navorsingsvoorstel vir hierdie studie is deur die navorsingskomitee van die Skool vir Psigososiale Gedragwetenskappe van die Noordwes-Universiteit (Potchefstroom) in Junie 2012 goedgekeur voordat die registrasie kon plaasvind.

Aangesien die etiese implikasies van hierdie studie reeds breedvoerig in Hoofstuk 1 bespreek is, word dit in hierdie hoofstuk slegs oorsigtelik weergegee.

3.2.2.4 Stap 5: Skenk oorweging aan etiese implikasies van die studie

Die navorser het, soos reeds in Hoofstuk 1 breedvoerig bespreek is, die riglyne ten opsigte van die etiese aspekte deurgaans nagekom, soos beskryf deur Babbie en Mouton (2001:520), Creswell (2009:89) asook Strydom (2011:115). Hierdie nakoming het ingesluit dat etiese toestemming by die Noordwes-Universiteit verkry moes word alvorens daar met die navorsing begin kon word. 'n Etieknommer is van die Noordwes-Universiteit verkry, naamlik NWU_00060-12-A1.

Die volgende fase wat in hierdie navorsingsproses bespreek word, is die beplanningsfase waartydens die navorser die plek van 'n literatuurstudie in die navorsing moet bepaal, die navorsingsontwerp moet selekteer, metodes moet selekteer waarvolgens data ingesamel en ontleed sal word, en ook 'n steekproef moet ontwikkel.

3.2.3 Fase 3: Beplanning

Die eerste stap in hierdie fase van beplanning is dat die navorser die plek van 'n literatuurstudie in die navorsing moet bepaal. Dié stap word vervolgens bespreek.

3.2.3.1 Stap 6: Oorweeg die plek van 'n literatuurstudie in die navorsing

Volgens Fouché en Delport (2011b:74) is 'n literatuurstudie 'n belangrike stap in die navorsingsproses aangesien dit die proses rig. Tog meld Creswell (2009:26) dat die stadium waarin literatuur in kwalitatiewe navorsing benut word op verskeie wyses kan plaasvind. Delport *et al.* (2011:303) meld in hierdie verband dat die manier wat kwalitatiewe navorsers kies om hul literatuuroorsig te doen van die onderwerp sowel as hul navorsingsbenadering afhang. Die outeurs meld voorts dat wannneer kwalitatiewe navorsers na die bou van 'n data-aangedrewe teorie streef, hulle in staat moet wees om die data-insamelingsproses so vars en onbesmet as moontlik te hou sonder dat die literatuur die navorser se objektiwiteit beïnvloed.

Botma *et al.* (2010:196) is egter van mening dat 'n literatuuroorsig in 'n kwalitatiewe studie op só 'n wyse aangebied moet word dat dit 'n teoretiese konteks aan die studie bied en nie 'n konseptuele raamwerk nie aangesien dit nie die studie stuur of 'n raamwerk vir data-ontleding bied nie. Babbie en Mouton (2001:565) sluit hierby aan deur aan te dui dat elke navorsingsverslag binne die konteks van die kennisgeheel van wetenskaplike kennis geplaas moet word. Derhalwe moet elke navorser aandui waar sy navorsingsverslag in die groter geheel inpas. Volgens die outeurs moet die navorser, nadat die doel van die studie uitgespel is, aandui watter vorige studies oor die bepaalde onderwerp onderneem is en watter aspekte vir die

navorser aanvaarbaar of onaanvaarbaar is. Creswell (2009:26-28) dui voorts aan dat indien 'n literatuurstudie reeds vroeg in die navorsing gedoen word dit daartoe kan bydra dat die navorser se teoretiese kennisbasis oor die bepaalde onderwerp uitgebrei word.

Die navorser het in die studie eers 'n literatuurstudie onderneem wat as grondslag kon dien voordat daar met data-insameling begin is. Die navorser het vervolgens die onderhoudskedule wat vir die studie gebruik is na aanleiding van die literatuurstudie opgestel.

Aangesien hierdie studie aan die hand van die ekologiese sisteemperspektief onderneem is om die risikofaktore vanuit die ekologiese sisteemperspektief te identifiseer, word daar ook met die gebruikmaking van historiese bronne aandag geskenk aan elke vlak van die sisteme wat in die leefwêreld van die kleuter betrokke is. Historiese bronne is gebruik aangesien dit die grondslag van die betrokke perspektief vorm, maar dit is deurlopend deur meer resente literatuur ondersteun.

Om die navorsingsdoel te verwesenlik, is 'n omvattende literatuurstudie van internasionale en Suid-Afrikaanse literatuur in Hoofstuk 2 onderneem. Inligting is uit die volgende databasisse verkry: EBSCOhost, SAePublications, Science Direct, Sabinet, Google Scholar en ProQuest. Die volgende temas is ondersoek:

- Ekologiese sisteemperspektief;
- Die ontwikkelingsfase van die kind in die vroeë kinderjare (kleuterfase);
- Seksuele misbruik van kinders;
- Risiko- en bufferfaktore in gemeenskappe wat 'n bydrae kan lewer tot die seksuele misbruik van jong kinders; en
- Voorkomingsgerigte dienslewering deur gesinsorgorganisasies.

'n Literatuurkontrole, soos beskryf deur Creswell (2009:27) asook Fouché en Delport (2011b:75), is gebruik om die bevindinge verkry uit die temas en kategorieë te verifieer en met bestaande literatuur te bevestig. Volgens Creswell (2009:189) asook Fouché en Delport (2011b:75) kan die literatuurkontrole daartoe lei dat 'n raamwerk ontwikkel sodat die navorsingresultate ten opsigte van die bestaande teorie geïnterpreteer kan word. Botma *et al.* (2010:64) brei hierop uit en meld dat die literatuurkontrole 'n belangrike bydrae lewer in die navorser se poging om die bevindinge van 'n studie te probeer verklaar. Die outeurs meld verder dat die literatuurkontrole die navorser help om die veld wat nagevors word beter te verstaan en beter kennis daarvoor te ontwikkel.

Die navorsingsontwerp wat vir hierdie studie geselekteer is, word vervolgens aan die hand van literatuur bespreek.

3.2.3.2 Stap 7: Selekteer 'n navorsingsontwerp

'n *Beskrywende kwalitatiewe ontwerp* is vir hierdie studie gebruik. Soos deur Botma *et al.* (2010:194) aangedui, word daar van beskrywende kwalitatiewe ontwerp gebruik gemaak wanneer die kwalitatiewe studie nie in een bepaalde navorsingsmetodiek geplaas kan word nie en nie in een bepaalde strategie inpas nie. Navorsers wat hierdie ontwerp vir hul studie gebruik, plaas voorkeur op die algehele omskrywing en opsomming van 'n bepaalde verskynsel of gebeurlikheid eerder as om die data 'n interpreterende diepte te gee (Sandelowski, 2010:78; Botma *et al.*, 2010:194). Volgens Sandelowski (2010:78) is hierdie ontwerp meer eklekties van aard omdat dit 'n verskeidenheid van tegnieke vir steekproefneming, data-insameling en data-analise benut. Die navorser in hierdie studie het op die beskrywende kwalitatiewe ontwerp besluit om die bydraende risikofaktore te verken en te beskryf wat kleuters kwesbaar maak vir seksuele misbruik in die spesifieke informele nedersetting.

Die volgende stap wat bespreek word, is die selektering van metodes om data in te samel en te analiseer.

3.2.3.3 Stap 8: Selekteer metodes vir data-insameling en data-ontleding

Fouché en Delport (2011b:73) meld dat daar in hierdie stadium op 'n geskikte metode vir data-insameling en data-analisering besluit moet word. Volgens Greeff (2011:342) is semi-gestruktureerde een-tot-een onderhoudvoering een van die belangrikste wyses van data-insameling wat in kwalitatiewe navorsing gebruik kan word. Dié soort onderhoudvoering is ook in hierdie studie benut. Die navorser het bo en behalwe onderhoudvoering ook waarneming, refleksies en veldnotas as metodes van data-insameling gebruik. Die stappe, soos deur Creswell (2009:183-190) uiteengesit is, is vir data-analisering gebruik – soos die bestudering van die veldnotas en transkripsies, die organisering en voorbereiding van die data, die deeglike deurlees van alle data, die kodering van die data, die ontwikkeling van temas, die integrering van die temas met narratiewe en die interpretering daarvan aan die hand van literatuurkontrole. Die data-insameling en data-analisering word volledig in 3.2.4 (Stap 11) en 3.2.5 (Stap 12) bespreek.

Die steekproef word in Stap 9 ontwikkel, en dit word volgende bespreek.

3.2.3.4 Stap 9: Ontwikkel die steekproef

Fouché en Delport (2011b:75) dui aan dat daar in kwalitatiewe navorsing verwag word dat die ingesamelde data ryk beskrywings moet bied. Volgens die outeurs is dit dus belangrik dat die

steekproef so ontwikkel moet word dat deelnemers geïdentifiseer word wat dit vir die navorser moontlik maak om ryk beskrywende inligting te kan bekom. Nieuwenhuis (2007a:79) meld voorts dat steekproeftrekking na die proses verwys waartydens 'n gedeelte van 'n populasie vir die studie getrek word. Botma *et al.* (2010:6) meld dat die doelstelling en doelwitte van die studie reeds vir die navorser 'n aanduiding sal wees van die populasie waaruit die steekproef geneem sal word. Die populasie is volgens Durrheim en Painter (2006:133) asook Whittaker (2009:71) die totale moontlike groep mense waaruit die steekproeftrekking geneem kan word. Daar is gebruik gemaak van twee populasies vir die insameling van data, naamlik:

- Die ouers of versorgers van kleuters wat seksueel misbruik is in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City (Populasie 1),
- Die gemeenskapsleiers in dieselfde informele nedersetting waar die navorsing onderneem is (Populasie 2).

Maree en Van der Westhuizen (2007:34) meld dat dit vir die navorser nodig is om ná die vaslegging van die navorsingsontwerp aan die lesers te beskryf hoe die navorser van plan is om die data in te samel sodat die navorsingsvraag beantwoord kan word. Volgens die outeurs moet die navorser in hierdie stadium aandui hoe die steekproef geselekteer sal word. Nieuwenhuis (2007a:79) meld voorts dat daar oor die algemeen in kwalitatiewe navorsing eerder van 'n *niewaarskynlikheidseleksie* as 'n waarskynlik ewekansige seleksie gebruik gemaak word. 'n Niewaarskynlikheidsteekproef is gewoonlik vir die navorser geriefliker en ekonomies meer haalbaar omdat die navorser 'n seleksie uit 'n groter populasie kan neem waar die hele populasie nie self aan die studie kan deelneem nie (Brink *et al.*, 2012:139). Die outeurs is verder van mening dat 'n niewaarskynlikheidsteekproef vereis dat die navorser die korrekte oordeel sal vel wanneer daar oor die seleksie van deelnemers besluit word aangesien individue wat die beste insig in die bepaalde fenomeen of probleem het en wat die nuanses die beste kan verwoord en verduidelik by die studie ingesluit behoort te word. Volgens Brink *et al.* (2012:139) is doelgerigte steekproefneming een van die belangrikste tegnieke wat tydens 'n niewaarskynlikheidsteekproef gebruik kan word. Nieuwenhuis (2007a:79) dui aan dat die deelnemers in doelgerigte steekproeftrekking geselekteer word op grond van spesifieke eienskappe waaraan hulle voldoen en wat vir die doel van die studie benodig word. Volgens die outeur het die steekproefneming in doelgerigte trekking ten doel om die rykste moontlike bronne van inligting te bekom wat die navorsingsvraag kan beantwoord.

Albei populasies se deelnemers aan hierdie studie is deur middel van 'n doelgerigte, niewaarskynlike steekproef verkry, soos deur Creswell (2009:178) asook Strydom en Delport (2011:392) uiteengesit.

Populasie 1

Vir Populasie 1 is die volgende kriteria vir insluiting gebruik, naamlik ouers of versorgers van kleuters wat:

- Die afgelope vyf jaar seksueel misbruik is
- In die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City woonagtig is
- Afrikaans/Engels/Xhosa magtig is, en
- Bereid was om vrywillig aan die studie deel te neem.

Ouers of versorgers van kleuters wat die afgelope vyf jaar seksueel misbruik is, is ingesluit aangesien die navorser daardeur wou poog om resente inligting te bekom oor die risikofaktore wat 'n rol speel by die seksuele misbruik van kleuters. 'n Totaal van agt ouers of versorgers is by die onderhoude betrek. "Ouers" word vir die doel van hierdie studie as die biologiese moeders beskou terwyl "versorgers" as die primêre versorgers in die plek van die biologiese ouers gesien word.

Die navorser het toestemming van die gesinsorgorganisasie verkry (sien Bylae B) om 'n naamlys saam te stel van ouers of versorgers van kleuters wat by die organisasie geregistreer is en wat die afgelope vyf jaar in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City seksueel misbruik is. Hierdie naamlys is aan die tussenganger verskaf wat kontak gemaak het met die ouers of versorgers wat aan die kriteria voldoen het sodat die tussenganger kon vasstel of hulle bereid was om aan die studie deel te neem en sodat die tussenganger hulle kon motiveer om daaraan deel te neem. Die tussenganger is aangewys deur die wyksraadslid van die spesifieke informele nedersetting en die gesinsorgorganisasie wat daar diens lewer. Die plaaslike maatskaplike hulpwerker in die spesifieke informele nedersetting was volgens albei partye die geskikte persoon aangesien sy bekend was aan al die gemeenskapslede, hul vertroue ingeboesem het en ook eerstehandse kennis gehad het van watter ouers en versorgers aan Populasie 1 se kriteria kon voldoen. Volgens Kelly (2006b:292) is dit van kardinale belang dat die moontlike geselekteerde deelnemers 'n positiewe verhouding met die tussenganger handhaaf aangesien die konnotasie van die tussenganger met die studie van deurslaggewende belang is by die potensiële deelnemer se besluit om aan die studie deel te neem. Die tussenganger het met die hulp van die naamlys, soos vooraf aan haar verskaf, die geskikte deelnemers op grond van die insluitingskriteria geïdentifiseer. Nadat die tussenganger die ouers en versorgers genader het om te bepaal of hulle sou belangstel om aan die studie deel te neem en hulle ingestem het, het die navorser self met die ouers of versorgers kontak gemaak en toestemming van hulle verkry om aan die navorsing deel te neem.

Populasie 2

Vir Populasie 2 is die volgende kriteria vir insluiting gebruik, naamlik gemeenskapsleiers wat:

- In die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City woonagtig was
- Afrikaans/Engels/Xhosa magtig was, en
- Bereid was om vrywillig aan die studie deel te neem.

Geen tussenganger is vir die identifisering en insluiting van die deelnemers in Populasie 2 gebruik nie omdat die navorser self die gemeenskapsleiers vir moontlike insluiting by die studie genader het met die toestemming van die wyksraadslid van die spesifieke informele nedersetting.

Vir die doel van hierdie studie word 'n gemeenskapsleier gedefinieer as 'n persoon in die gemeenskap wat die aard van die gemeenskap ken en 'n bereidwilligheid openbaar om die gemeenskap se behoeftes na wense te stuur om die nodige veranderinge teweeg te bring (Khalifa, 2012). Die wyksraadslede van die spesifieke informele nedersetting, leiers van die verskillende kerkdenominasies, skoolhoof, hoof van die kleuterskool, gesondheidsorgwerkers by die plaaslike kliniek, maatskaplike werkers asook maatskaplike hulpwerkers wat tans in die gemeenskap diens lewer, het deel van Populasie 2 uitgemaak. 'n Totaal van agt gemeenskapsleiers is by die onderhoudvoering betrek. Die doel van die byvoeging van Populasie 2 was om die gemeenskapsleiers se opinie te verkry aangesien hulle as leiers in die gemeenskap optree en derhalwe die gemeenskap goed ken.

Nieuwenhuis (2007a:79) meld dat die steekproewe in kwalitatiewe studies normaalweg kleiner is as in kwantitatiewe navorsing en meer buigsaam is aangesien data-insameling sal voortgaan tot 'n punt bereik is waar geen nuwe temas na vore kom tydens die data-insamelingsproses nie. Volgens die outeur staan dit as dataversadiging bekend. 'n Spesifieke steekproefgrootte vir die twee populasies kon nie by aanvang van die navorsingstudie bepaal word nie. Volgens Nieuwenhuis (2007a:79) en Kelly (2006a:372) hang die aantal deelnemers wat by albei populasies ingesluit is af van wanneer die ingesamelde inligting 'n versadigingspunt bereik en geen nuwe inligting geïdentifiseer kan word nie. Daar is tydens die onderhoudvoering gevind dat die data vanaf die elfde onderhoudvoering begin herhaal. Die navorser het egter voortgegaan en altesaam sestion onderhoude gevoer. Daar is gepoog om data in te samel tot dataversadiging die bepalende faktor was.

Fase 4 in die navorsingsproses handel oor die implementering tesame met die stappe van bepaling van toepaslikheid van die loodsstudie, data-insameling en die onderneming van 'n literatuurstudie. Dit word vervolgens bespreek.

3.2.4 Fase 4: Implementering

Stap 10 bepaal die toepaslikheid van 'n loodsstudie.

3.2.4.1 Stap 10: Bepaal die toepaslikheid van die elemente van 'n loodsstudie

Volgens Fouché en Delport (2011b:75) moet die navorser in hierdie stadium die noodsaaklikheid van elemente van 'n loodsstudie bepaal. Die outeurs meld egter dat die deelnemers in sommige studies beperk is en dat die praktiese uitvoering van 'n loodsstudie nie altyd haalbaar is nie. Fouché en Delport (2011b:75) beveel egter aan dat daar in kwalitatiewe navorsing van 'n *onderhoudskedule* gebruik gemaak moet word wat eers met een of meer van die deelnemers getoets moet word sodat die nodige aanpassings aangebring kan word, indien nodig. Hierdie navorsing het ook van 'n loodsstudie gebruik gemaak, soos deur Greeff (2011:349) uiteengesit is, en het onderhoude met twee ouers of versorgers in die steekproef gevoer. Die inligting verkry uit die loodsstudie het bepaal of die onderhoudskedule aangepas moes word voordat daar met die data-insameling voortgegaan kon word (Whittaker, 2009:38).

Volgens Whittaker (2009:38) is die onderhoudskedule 'n skriftelike plan om struktuur aan die navorser se onderhoudvoering te gee (sien Bylae D). Die outeur meld vervolgens dat wanneer 'n onderhoudskedule ontwikkel word die navorser die beantwoording van die volledige navorsingsvraag ten doel moet hê. Die navorser moes dus waak om ná die veranderinge aangebring is steeds die navorsingsvraag ten doel te hou. Die outeur meld ook dat die navorser in gedagte moet hou dat die struktuur 'n natuurlike vloei van onderhoudvoering moet bewerkstellig wat die deelnemers in 'n oop en gemaklike wyse sal laat deelneem.

'n Onderhoudskedule is opgestel met 'n lys van moontlike vrae wat aangepas kon word. Die vrae in die semi-gestruktureerde onderhoudskedule is ontwikkel ná afloop van die bestudering van literatuur oor die onderwerp sodat die navorsingsvraag so volledig as moontlik beantwoord kon word. Daarna is die vrae aan twee ander professionele persone voorgelê om, soos deur Strydom en Delport (2011:395) beskryf word, as klankbord te dien sodat die nodige aanpassings aangebring kon word, indien nodig.

Die vrae is in die vorm van toepaslike *oop vrae* ontwikkel, soos deur Whittaker (2009:38) beskryf is. Volgens die outeur word toepaslike oop vrae ooreenkomstig die doel en doelwitte ontwikkel. Daar is deur die semi-gestruktureerde oop vraagstelling gepoog om kwalitatiewe inligting in te win wat gefokus het op dit wat die ouers en versorgers asook die gemeenskapsleiers in die spesifieke informele nedersetting as risikofaktore bestempel het.

Nadat veranderinge aangebring is wat deur die professionele persone aanbeveel is, is 'n loodsstudie met twee deelnemers in die steekproef gevoer. Aanpassings is gemaak voordat die data-insameling voortgesit kon word. Die aanpassings was nodig om te verseker dat die deelnemers die vrae so duidelik as moontlik verstaan. Ná die eerste twee onderhoude het dit duidelik geblyk dat die deelnemers die samestelling van die vrae wat in die aanvanklike onderhoudskedule ontwikkel is ingewikkeld en moeilik verstaanbaar gevind het. Die navorser het die vrae aangepas om so duidelik as moontlik te wees sodat verwarring uitgeskakel kon word sonder om die doel en doelwitte van die navorsing uit die oog te verloor.

Die onderhoudskedule is ná afloop van die eerste twee onderhoude aangepas en die vrae is eenvoudiger en konkreet gestel sodat dit makliker getolk en verstaan kon word. Nadat die veranderinge aan die onderhoudskedule aangebring is, het die res van die onderhoude relevante aspekte bevat wat die navorsingsvraag beter beantwoord het.

Die data-insameling en die onderneming van 'n literatuurstudie word vervolgens aan die hand van toepaslike literatuur bespreek.

3.2.4.2 Stap 11: Samel data in en onderneem 'n literatuurstudie

Daar is met die ouers of versorgers en gemeenskapsleiers onderhoude gevoer ten einde die navorsingsvraag te beantwoord. Volgens Greeff (2011:342) is onderhoudvoering die algemeenste wyse van data-insameling in kwalitatiewe navorsing aangesien die navorser deur onderhoudvoering die geleentheid kry om betekenis aan die inligting te heg soos vanuit die respondente se belewenis van hul leefwêreld verkry. Volgens Nieuwenhuis (2007a:87) is onderhoudvoering tydens kwalitatiewe navorsing 'n tweerigtinggesprek waarin die navorser die deelnemer bepaalde vrae vra wat daartoe sal lei dat die navorser deur die data-insameling meer te wete sal kom oor die idees, gelowe, opinies en gedrag van die deelnemer. Die doel van kwalitatiewe navorsing is volgens die outeur om die wêreld deur die oë van die deelnemer te sien, en om sodoende sinvolle beskrywende inligting te verkry wat kan help om die deelnemer se konstruksie van kennis en sosiale realiteite te verstaan.

Die navorser het in hierdie studie van 'n verskeidenheid van data-insamelingsmetodes gebruik gemaak om die vertrouenswaardigheid van die studie te verseker. Daar is dus van die proses van kristallisasie gebruik gemaak wat behels dat 'n verskeidenheid van data-insamelingsmetodes soos onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas in die studie gebruik is. Hierdie metodes word hieronder breedvoerig bespreek soos dit in die studie toegepas is.

Semi-gestruktureerde onderhoude

Semi-gestruktureerde onderhoude, soos deur Whittaker (2009:34) genoem, is met die hulp van die onderhoudskedule met albei populasies gevoer, naamlik met die geselekteerde ouers of versorgers asook met die geselekteerde gemeenskapsleiers in die spesifieke informele nedersetting. Daar is van semi-gestruktureerde onderhoude gebruik gemaak sodat daar 'n mate van stuktuur in areas van spesifieke belang kon wees, maar terselfdertyd is daar ook ruimte vir buigsaamheid gelaat om die respondent se mening in diepte te kon aanhoor. Volgens Nieuwenhuis (2007a:87) kan semi-gestruktureerde onderhoude aangewend word om 'n spesifieke situasie te verken deur die aanmoediging en uitklaring van antwoorde. Deur die gebruikmaking van semi-gestruktureerde onderhoude kon die navorser verseker dat die fokus van die gesprekke in die studie op die spesifieke onderwerp sou bly. Aangesien semi-gestruktureerde onderhoude volgens Greeff (2011:353) intens is en afhangende van die onderwerp redelik baie tyd in beslag kan neem, het die navorser gepoog om voldoende tyd vir elke onderhoud opsy te sit sodat elke vraag gevra kon word, deur die tolk vertaal kon word, en beantwoord en weer terugvertaal kon word. Die onderhoude met die ouers en versorgers asook die gemeenskapsleiers het oor twee weke geskied vanaf 17 Julie tot 6 Augustus 2012. Elke onderhoud was gemiddeld 50 tot 60 minute lank. Aangesien daar van 'n tolk gebruik gemaak is, was die opleiding wat die tolk vooraf ontvang het van groot waarde omdat die nodige agtergrond van die studie die tolk in staat gestel het om die deelnemers aan te moedig om duidelike klaring te gee oor sommige van hul antwoorde. Die semi-gestruktureerdheid van die onderhoude het egter verseker dat die tolk en die navorser by die onderhoudskedule gebly het en nie daarvan afwyk het nie.

Tydens die semi-gestruktureerde onderhoude het die navorser met die toestemming van die deelnemers van 'n digitale klankopnemer as hulpmiddel gebruik gemaak, soos deur Creswell (2009:182) gemeld word. Daar is deurentyd tydens die data-insamelingsproses na die onderhoude geluister en daaroor besin om gapings te identifiseer wat in die toekomstige onderhoude aangespreek moes word (Nieuwenhuis, 2007a:89). Die inligting is ingesamel soos deur Nieuwenhuis (2007a:79) en Kelly (2006a:372) beskryf is totdat versadigingspunt bereik is. Die versadigingspunt is tydens Onderhoud 11 bereik hoewel daar altesaam 16 onderhoude gevoer is. Die transkripsies van die onderhoude is tydens die analisering van die data saam met die persoonlike waarneming gebruik om 'n ryker betekenis aan die inligting te kon heg. Volgens Whittaker (2009:43) maak digitale klankopnames dit vir navorsers moontlik om tydens die onderhoud hul volle aandag aan die deelnemers te skenk.

Waarneming

In hierdie studie is waarneming, soos deur Brink *et al.* (2012:150) en Creswell (2009:181) beskryf, as 'n metode van data-insameling benut wat veral gebruik word om beskrywende data oor gedrag, gebeure en situasies in te samel. Die deelnemers se gedragspatrone – soos angstigheid en weerstand om gebeure te bespreek – is geboekstaaf soos dit tydens die onderhoudvoering te voorskyn gekom het. Soos deur Leedy en Ormrod (2010:147) gemeld, het waarneming as metode van data-insameling die navorser in hierdie studie in staat gestel om onvoorsiene data soos nie-verbale kommunikasie wat na vore gekom het, te kon insamel. Brink *et al.* (2012:150) sluit by bogenoemde aan deur te meld dat dié vorm van data-insameling die navorser toelaat om gedrag soos dit plaasvind waar te neem en te boekstaaf. Daar is van anekdotiese beskrywings, soos deur Nieuwenhuis (2007a:85) beskryf, gebruik gemaak om kort en kragtige beskrywings te gee van die deelnemers se gedrag soos dit te voorskyn gekom het tydens die onderhoudvoering. Soos deur die outeur beskryf, het die navorser gebruik gemaak van al die navorser se sintuie om die data oor gedragspatrone te kon insamel.

Refleksie

Die navorser het in die studie gebruik gemaak van refleksie as metode van data-insameling soos deur Schurink *et al.* (2011:406) uiteengesit is as die insameling en aantekening van persoonlike spekulasies of aannames deur die navorser. Die navorser het ná elke onderhoud die ingesamelde data refleksief ontleed om te bepaal wat uit die ondersoek geleer is – soos temas wat tydens die onderhoudvoering na vore getree het of bepaalde patrone wat voorgekom het. Refleksies ten opsigte van die metode van data-insameling is ook gemaak wat behels het dat die navorser aantekeninge gemaak het oor probleme wat ondervind is ten opsigte van die data wat ingesamel is.

Veldnotas

Veldnotas is as wyse van rekordhouding gebruik, soos deur Brink *et al.* (2012:158) aangedui word. Greeff (2011:372) meld dat veldnotas die geskrewe weergawe is van wat die navorser tydens die onderhoudproses hoor, sien, waarneem en dink. Volgens die outeur moet dit die chronologiese beskrywing bevat van dit wat in die navorsingsproses met die deelnemers gebeur het. Die navorser het dus tydens die onderhoudvoering met die deelnemers *veldnotas* geneem van wat alles waargeneem is. Dit het die nie-verbale gedrag ingesluit wat die deelnemers tydens die onderhoudvoering openbaar het. Die veldnotas het bestaan uit aantekeninge oor alles wat die navorser gesien en gehoor het. Dit het ook 'n volledige beskrywing bevat van die deelnemers self, die gebeure wat plaasgevind het, die werklike

gesprek en kommunikasie, en die *refleksies* van die navorser se houdings, persepsies en gevoelens (Botma *et al.*, 2010:212). Soos deur Nieuwenhuis (2007a:85) gemeld, was die veldnotas in die studie ryk en beskrywend van aard ten opsigte van wat die navorser alles waargeneem het. Dit het egter ook die navorser se eie refleksies ingesluit van wat die navorser gedink het die betekenis was van wat waargeneem is.

Die gebruik van 'n tolk tydens die onderhoud het die proses vergemaklik omdat die navorser haar volle aandag aan die deelnemer se nie-verbale gedrag kon gee terwyl die tolk vrae gestel en die antwoorde ontvang het. Hierdie nie-verbale gedrag is in die veldnotas aangeteken en later by die bestudering van die transkripsies tydens die proses van data-analisering in ag geneem.

3.2.5 Fase 5: Interpretasie en aanbieding

Die prosessering en analisering van die data tesame met die verifiëring van die resultate word vervolgens bespreek.

3.2.5.1 Stap 12: Verwerk en ontleed data en verifieer resultate

Fouché en Delport (2011b:76) noem dat die prosessering en analisering van die data tydens hierdie fase geskied. Maree en Van der Westhuizen (2007:37) meld dat die navorser reeds vroegtydig by die aanvang van die studie moet bepaal hoe die data geanaliseer sal word aangesien die data-insamelingsmetode daarvolgens beplan word. Die outeurs meld vervolgens dat die navorser ook moet besluit hoe die data-analisering vir die leser aangebied sal word, naamlik of dit in die vorm van grafieke, tabelle of aanhalings sal geskied. Volgens die outeurs moet die navorser ook noukeurig te werk gaan om die data te omskryf en te beskryf aangesien die sukses van data-analise afhanklik is van hoe deeglik die navorser tydens die proses te werk gegaan het. Volgens Schurink *et al.* (2011:397) behels die analisering van kwalitatiewe data die vermindering van die volume van onverwerkte rou data, die sifting van dit wat sinvol is teenoor dit wat onbeduidend is, die identifisering van sinvolle temas/kategorieë en laastens die konstruering van 'n raamwerk om die essensie van dit wat die data gelewer het, te kan kommunikeer. Volgens Nieuwenhuis (2007b:99) is die doel in 'n kwalitatiewe studie om die betekenisvolle en simboliese inhoud van kwalitatiewe data te bestudeer. Daar word in 'n kwalitatiewe studie gepoog om vas te stel hoe die deelnemers sin maak van 'n spesifieke situasie of fenomeen deurdat die navorser die deelnemers se persepsies, houdings, begrip, kennis, waarde, emosies en ervarings analiseer in 'n poging om die deelnemers se siening van die fenomeen te konstrueer (Nieuwenhuis, 2007b:99). Die outeur meld vervolgens dat

bogenoemde die beste bereik word deur 'n proses waar die navorsingsbevindinge uit herhalende en sinvolle temas uit die onverwerkte data na vore kom.

Figuur 3.1 verduidelik die data-analise aan die hand van Creswell (2009:185-190) se stappe vir data-ontleding.

Figuur 3.1: **Data-analise in kwalitatiewe navorsing volgens Creswell se stappe**

Bron: Aangepas uit Creswell (2009:185-190).

Die figuur, soos aangepas uit Creswell se model, stel 'n lineêre, hiërargiese benadering voor wat van onder na bo verloop. Creswell (2009:185) asook Schurink *et al.* (2011:403) meld egter dat dit in die praktyk meer interaktief plaasvind aangesien die verskillende stappe onderling verwant is en dus nie altyd in die voorgestelde volgorde plaasvind nie. Die model het ten doel om die navorser te help om sin en betekenis te heg aan die data wat ingesamel is (Creswell, 2009:185). Die model help die navorser om na dieper vlakke van bewuswording en begrip ten opsigte van die data te beweeg.

Die onverwerkte data word tydens *Stap 1* georganiseer en voorberei vir analise. Hierdie stap sluit die transkribering van die klankopnames van die onderhoude in asook die tik van veldnotas en sortering van die data in verskillende tipes afhangende van die bronne waaruit die inligting bekom is. Die transkripsies tesame met die veldnotas wat die navorser tydens die onderhoude

gemaak het en die navorser se persoonlike waarnemings help om, soos vroeër beskryf, 'n ryker en vollediger databasis op te bou waaruit temas en kategorieë geïdentifiseer kan word. Die onderhoude in die studie is deur professionele diensverskaffers vir die doeleindes van data-analisering getranskribeer (Nieuwenhuis, 2007a:89; Whittaker, 2009:44). Botma *et al.* (2010:214) meld egter dat die navorser self ook deur die transkripsies moet werk om te verseker dat hulle 'n ware weerspieëling van die geheel van die onderhoud vorm en dat dit die ontleding fasiliteer. Die outeurs asook Nieuwenhuis (2007b:104) meld verder dat bykomende inligting soos stiltes, 'n sug, huil of lag die data ryker en meer beskrywend kan maak as dit getranskribeer word. Die navorser het dus weer deur die transkripsies gewerk en dit as deeglik en akkuraat bestempel.

Tydens *Stap 2* het die navorser al die inligting wat ingesamel is, deurgelees en gepoog om 'n algemene mening te vorm. Volgens Creswell (2009:185) verkry die navorser 'n algemene idee deur die volgende vrae te beantwoord: Wat is die algemene strekking van die deelnemers se gesprekke? Hoe geloofwaardig en bruikbaar is die inligting? Veldnotas oor sleutelkonsepte, soos beskryf deur Schurink *et al.* (2011:409), is ná afloop van die onderhoude gemaak nadat die navorser die transkripsies goed bestudeer het en 'n geheelbeeld van die onderhoude verkry het. In dié studie het die navorser, soos deur Nieuwenhuis, (2007b:104) gemeld, die data deeglik onder die knie gekry deur dit verskeie male deur te lees om 'n goeie begrip van die inligting te ontwikkel. Veldnotas is gemaak soos daar deur die onderhoude gewerk is. Daarna was die data gereed om ooreenkomstig die doelstelling en teoretiese uitgangspunt van die studie verwerk en geïnterpreteer te word.

Stap 3 begin met 'n gedetailleerde analise wat op 'n koderingsproses gegrond word. Creswell (2009:186) meld dat kodering die proses is waartydens die data georganiseer word in segmente van geskrewe inligting voordat daar betekenis aan die inligting gegee word. Die outeur bevestig verder dat die proses die volgende behels: die organisering in kategorieë van die teksdata wat tydens die data-insameling verkry is en die beskrywing daarvan in spesifieke terme. Volgens Nieuwenhuis (2007b:104) en Schurink *et al.* (2011:411) beteken kodering dat die navorser elke keer wanneer daar 'n betekenisvolle segment van die teks in die transkripsies na vore kom 'n kode of etiket aan daardie bepaalde segment toeken. Volgens bogenoemde outeurs is die ontwikkeling van kategorieë die kern van kwalitatiewe data-ontleding. Creswell (2009:186) sluit hierby aan en meld dat temas, subtemas en kategorieë wat relevante konsepte in die data uitlig deur die proses van kodering geïdentifiseer word. Die outeur meld dat die geldigheid en akkuraatheid van die data deurlopend getoets moet word tydens die insameling van die data. Die navorser het in die studie gepoog om temas, subtemas en kategorieë te identifiseer wat uit die data na vore gekom het. Die navorser het ook die kategorieë en temas wat geïdentifiseer is krities benader en moontlike verklarings daarvoor gesoek. Die navorser het in die studie gebruik

gemaak van Nieuwenhuis (2007b:106) se voorbeeld deur die transkripsie in drie kolomme te verdeel met die transkripsie in die middel. Die linkerkantse kolom is vir die navorser se reflektiewe notas gebruik terwyl die regterkantse kolom vir kodes gebruik is. Die gedeelte van die teks wat met die kode verband gehou het, is in die transkripsie onderstreep. Daar is van verskillende kleure gebruik gemaak om die verskillende onderwerpe in die transkripsies aan te dui waarna temas, subtemas en kategorieë geïdentifiseer is.

Tydens *Stap 4* word die koderingsproses gebruik om die kategorieë en temas vir die analise te beskryf. Creswell (2009:189) meld dat die kodering van die onderwerpe gebruik moet word om 'n paar temas of kategorieë vir die studie te identifiseer. Die outeur meld ook dat daar tussen vyf of sewe kategorieë per studie geïdentifiseer kan word. Volgens die outeur sal hierdie temas as die hoofbevindinge in die kwalitatiewe studie dien en soms ook as die hoofopskrifte in die afdeling oor die bevindinge gebruik word.

Stap 5 behels 'n beskrywing van die temas wat ook die subtemas en kategorieë insluit, asook aanhalings van individue. Volgens Creswell (2009:189) gebruik sommige navorsers in hierdie stadium ook figure of tabelle aanvullend tot die bespreking. In hierdie studie is daar ook van 'n tabel gebruik gemaak om 'n oorsig te gee van al die temas, subtemas en kategorieë wat geïdentifiseer is. Laastens word daar ook in *Stap 5* 'n literatuurkontrolle uitgevoer soos deur Creswell (2009:27) uiteengesit is om bestaande literatuur te vergelyk met die temas en kategorieë wat in die studie ontwikkel is.

Die finale stap, *Stap 6*, behels die interpretering van die data. Dit behels 'n uiteensetting van al die lesse wat in die uitvoering van die studie geleer is. Die interpretasie kan verskeie vorms aanneem aangesien dit buigsaam is om die navorser se persoonlike en navorsingsgebaseerde aksie-betekenis oor te dra. In hierdie studie word die interpretasies as deel van die empiriese resultate in Hoofstuk 4 bespreek.

Dit is ook noodsaaklik om tydens hierdie fase van die kwalitatiewe navorsingsproses aandag te skenk aan die vertrouenswaardigheid van die ondersoek. Dit word vervolgens bespreek.

Vertrouenswaardigheid

As vertrouenswaardigheidstrategie is die model van Lincoln en Guba (in Schurink *et al.*, 2011:415) gebruik. Volgens hierdie strategie is die volgende vier konstrakte van kardinale belang in die ontwikkeling van vertrouenswaardigheid: geloofwaardigheid, oordraagbaarheid, vertroubaarheid en bevestigbaarheid.

Botma *et al.* (2010:292) meld dat *geloofwaardigheid* daarop neerkom dat die navorser die deelnemers se perspektiewe so duidelik as moontlik sal weergee. Brink *et al.* (2012:127) sluit hierby aan deur te meld dat geloofwaardigheid versterk word deur die benutting van 'n verskeidenheid van data-insamelingstegnieke. Maree en Van der Westhuizen (2007:38) noem dat 'n verskeidenheid van data-insamelingsmetodes kristallisatie verhoog en derhalwe die geloofwaardigheid van die studie versterk. Die outeurs meld dat die gebruik van kristallisatie die akkuraatheid en geldigheid van die studie verseker. Kristallisatie help die navorser om 'n ryker, meer komplekse en deeglike begrip te verkry van die onderwerp wat nagevors word (Maree & Van Der Westhuizen, 2007:41). In die studie is daar van onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas gebruik gemaak om kristallisatie te verseker. Botma *et al.* (2010:292) meld ook dat die geloofwaardigheid van die studie verhoog kan word deur leemtes of tekortkominge in die studie uit te wys wat die bevindinge in twyfel kan trek. Die geloofwaardigheid van dié studie is derhalwe verder verhoog deur die identifisering van moontlike leemtes of beperkinge wat in Hoofstuk 5 bespreek word.

Brink *et al.* (2012:173) asook Schurink *et al.* (2011:420) meld dat die *oordraagbaarheid* van die studie die vermoë is om die bevindinge van die bepaalde studie oor te dra na die konteks van ander studies en deelnemers. Volgens Brink *et al.* (2012:173) is die oordraagbaarheid van dié studie versterk deur die gebruikmaking van 'n doelgerigte steekproefneming met duidelike, verklaarbare steekproefkriteria. Die oordraagbaarheid van die studie is ook verder versterk deur die akkurate beskrywing van die navorsingsproses, 'n ryk en digte beskrywing van die metodologie wat gevolg is, asook 'n duidelike uiteensetting van argumente om die keuse van metodologie te verduidelik, soos deur Brink *et al.* (2012:173) en Kelly (2006a:381) aangedui word. In die studie is gepoog om 'n akkurate beskrywing van die navorsingsproses te gee, waarna die metodologie breedvoerig bespreek is. Die keuse van metodologie wat in hierdie studie benut is, is ook telkens gemotiveer. Laastens is die oordraagbaarheid van die studie, soos deur Brink *et al.* (2012:173) aangedui word, verhoog deurdat die data wat ingesamel is ryk en beskrywend van aard was en ingesamel is totdat dataversadiging bereik is. Dataversadiging in die studie is reeds tydens die elfde onderhoud bereik aangesien dieselfde temas na vore getree het. Die navorser het egter voortgegaan om 16 onderhoude met die deelnemers te voer.

Volgens Botma *et al.* (2010:233) asook Niewenhuis (2007a:80) word *vertroubaarheid* verhoog deur verskeie metodes van data-insameling te gebruik, soos onderhoudvoering, waarneming, refleksies en veldnotas. Volgens die outeurs word die vertroubaarheid verder verhoog deur gebruik te maak van kodering deurdat die navorser seker gemaak het dat die navorsingsproses logies uiteengesit is en goed gedokumenteer is. Laastens is gebruik gemaak van 'n onafhanklike kodeerder om die temas te verifieer wat uit die transkripsies verkry is.

Volgens Botma *et al.* (2010:292) en Brink *et al.* (2012:127) verwys *bevestigbaarheid* na die objektiwiteit en neutraliteit van die data. Die outeurs meld dat refleksies deur die navorser ná afloop van elke onderhoudvoering bevestigbaarheid versterk. Die navorser het in dié verband gepoog om die *bevestigbaarheid* van die resultate en gevolgtrekkings moontlik te maak deur telkens ná elke onderhoud die transkripsies, veldnotas en refleksies met mekaar te vergelyk. Die data is dus deurlopend gekontroleer, ge-oudit en nagegaan deur die proses van kristallisering om te verseker dat afleidings die werklike aard van die probleem reflekteer.

Die laaste stap, wat die beplanning van narratiewe en die skryf van die navorsingsverslag behels, word vervolgens bespreek.

3.2.5.2 Stap 13: Beplan narratiewe en skryf die navorsingsverslag

Volgens Fouché en Delport (2011b:76) moet daar voldoende tyd aan hierdie fase bestee word en is die uitdaging om 'n verslag te skryf wat die kern van die navorsing wat onderneem is akkuraat weergee. Botma *et al.* 2010:301 sluit hierby aan en meld dat 'n navorsingstudie nie voltooid is voor die verslag nie geskryf en gepubliseer is nie. Leedy en Ormrod (2010:291) is van mening dat die skryf van die navorsingsverslag beteken dat die navorser getrou aan die data sal wees maar ook genoegsame betekenis uit die data kon verkry. Volgens die outeurs is die verslag 'n presiese dokument wat duidelik en akkuraat weergee wat die navorser gedoen het om 'n probleem te verken en moontlik op te los. Die outeurs is van mening dat dit 'n feitelike en logiese dokument moet wees wat terselfdertyd ook vir die lesers toeganklik moet wees sodat hulle kan verstaan wat die navorser gedoen het en wat die bevindinge is.

Die navorser het in die opstel van dié navorsingsverslag gepoog om presiese terugvoering te gee oor die probleem wat verken is. Dit is gedoen deur elke bevinding met toepaslike narratiewe toe te lig waarna 'n literatuurkontrole telkens gebruik is om die verband tussen bestaande literatuur en hierdie studie aan te dui. Sodoende is die spesifieke data en idees wat uit die navorsing verkry is, deur die verslag aan die leser gekommunikeer, soos deur Brink *et al.* (2012:197) gemeld word. Die verslag kon ook, soos deur Brink *et al.* (2012:197) gemeld is, as 'n bydrae tot wetenskaplike kennis vir ander navorsers of professies dien.

3.3 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die navorsingsmetodologie wat vir hierdie studie gevolg is breedvoerig aan die hand van literatuur bespreek. Al die kenmerkende fases en stappe van die kwalitatiewe navorsingsproses wat tydens navorsing benut is, is bespreek. Daar is onder meer aandag

geskenk aan die seleksie van 'n navorsbare onderwerp, die formele formulerings, die beplanningsfase, die implementeringsfase en die interpretasie en aanbieding van die navorsing.

In die volgende hoofstuk word aandag geskenk aan die resultate van die empiriese studie. Die hooftemas, subtemas en kategorieë word aan die hand van gepaste narratiewe, soos verkry uit die transkripsies, bespreek waarna dit telkens met literatuurkontrole geverifieer sal word.

HOOFSTUK 4

RESULTATE VAN EMPIRIESE STUDIE

4.1 INLEIDING

In die vorige hoofstuk is die navorsingsmetodologie wat vir hierdie studie gevolg is breedvoerig bespreek. In hierdie hoofstuk word aandag geskenk aan die bespreking van die resultate. Dit sal geskied deur die breedvoerige bespreking van die temas, subtemas en kategorieë wat telkens toegelig sal word met die toepaslike narratiewe uit die onderhoude. 'n Literatuurkontrolle word telkens by die bespreking van elke kategorie gebruik om die bevindinge met bestaande literatuur en studies te vergelyk en om op hierdie wyse die resultate te verifieer.

4.2 BEVINDINGE VAN DIE STUDIE: TEMAS

Die data wat met behulp van 'n verskeidenheid data-insamelingstegnieke (onderhoude, waarneming, refleksies en veldnotas) ingesamel is, is deur die benutting van Creswell (2009:185-190) se stappe vir data-ontleding, soos in Hoofstuk 3 bespreek, ontleed. Vyf temas is uit die data-ontleding geïdentifiseer wat verder in subtemas en kategorieë verdeel is. Die subtemas en kategorieë word telkens bespreek en bevestig deur die gebruik van narratiewe wat uit die transkripsies verkry is. Laastens is toepaslike literatuur as deel van die literatuurkontrolle in die bespreking benut om, soos Creswell (2009:27) verduidelik, bestaande literatuur te vergelyk met die temas en kategorieë wat uit die studie na vore getree het.

Vyf temas is geïdentifiseer ten opsigte van bydraende risikofaktore wat kleuters kwesbaar laat vir seksuele misbruik in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City. Oorvleueling kom voor tussen die temas maar dit word telkens vanuit 'n ander sisteem bespreek. Hierdie temas word in **Tabel 4.1** uiteengesit tesame met die subtemas en kategorieë. Die tabel dui telkens ook aan waar in die teks die betrokke tema, subtema en kategorie bespreek word.

Tabel 4.1: Resultate van empiriese studie

Temas	Subtemas	Kategorieë
Tema 1: Bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu (4.3)	Subtema 1 Onvoldoende supervisie vir die kleuter (4.3.1)	(i) Kleuters word sonder toesig gelaat (4.3.1.1) (ii) Kleuters word in die sorg van ander jeugdige gelaat (4.3.1.2)
	Subtema 2 Onvoldoende voorsiening in basiese behoeftes van die kleuter (4.3.2)	(i) Voedingsnood (4.3.2.1) (ii) Persoonlike veiligheid (4.3.2.2) (iii) Emosionele behoeftes van die kleuter (4.3.2.3)
Tema 2: Bydraende risikofaktore in die gesin as mikrosisteem (4.4)	Subtema 1 Ontoereikende ouerskap (4.4.1)	(i) Onverantwoordelike gedrag van ouers (4.4.1.1) (ii) Misbruik van kinderondersteuningstoelaag (4.4.1.2) (iii) Swak ouerskapvaardighede (4.4.1.3) (iv) Enkelouerskap (4.4.1.4) (v) Afwesigheid van vaderfiguur (4.4.1.5)
Tema 3: Bydraende risikofaktore in die wisselwerking tussen die gesin en bure as mesosisteem (4.5)	Subtema 1 Afwesigheid van Ubuntu (4.5.1)	(i) Neem nie medeverantwoordelikheid vir mekaar (4.5.1.1)
Tema 4: Bydraende risikofaktore in die sosiale dienste as eksosisteem (4.6)	Subtema 1 Onvoldoende programme vir	(i) Geen toesig middag na skool (4.6.1.1)

	kleuters in gemeenskap (4.6.1)	(ii) Voedingskema (4.6.1.2)
Tema 5: Bydraende risikofaktore in die gemeenskap as makrosisteem (4.7)	Subtema 1 Armoede (4.7.1)	(i) Werkloosheid (4.7.1.1) (ii) Alkohol en dwelmmisbruik (4.7.1.2)
	Subtema 2 Onvoldoende infrastruktuur (4.7.2)	(i) Tekort aan voldoende behuising (4.7.2.1) (ii) Tekort aan water- en sanitasiegeriewe (4.7.2.2)

Die eerste tema wat deur die bevindinge van hierdie studie na vore getree het, was “Bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu”. Hierdie tema word vervolgens bespreek.

4.3 TEMA 1: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE TEN OPSIGTE VAN DIE KLEUTER AS INDIVIDU

Volgens die deelnemers openbaar sommige kleuters in die spesifieke informele nedersetting 'n groter waarskynlikheid om kwesbaar te wees vir seksuele misbruik as gevolg van die bepaalde ontwikkelingsfase waarin hulle is. Hierdie bevindinge sluit aan by studies wat deur Fraser *et al.* (2004:13) onderneem is en waarin die outeurs meld dat die term *risiko* die feit weerspieël dat kinders in 'n bepaalde groep 'n groter waarskynlikheid toon om 'n swak ontwikkelingsuitkoms te openbaar. In Tema 1 – *Bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu* – het die bevindinge van die ondersoek twee subtemas uitgelig wat op die kleuter as 'n spesifieke ontwikkelingsgroep gefokus het, naamlik *Onvoldoende supervisie vir die kleuter* en *Onvoldoende voorsiening in basiese behoeftes van die kleuter*. Hierdie subtemas word vervolgens bespreek.

4.3.1 Tema 1: Subtema 1 – Onvoldoende supervisie vir die kleuter

Die eerste kategorie wat na vore getree het, was onvoldoende toesig vir kleuters. Hierdie kategorie word vervolgens aan die hand van gepaste narratiewe bespreek.

4.3.1.1 Kategorie 1: Kleuters word sonder toesig gelaat

Volgens die bevindinge van die ondersoek het die deelnemers aangedui dat die kleuters onbewaak gelaat word aangesien die ouers nie kan bekostig om hul kleuters na crèches te stuur nie óf nie die nodigheid insien om hul kleuters onder toesig van 'n volwassene te laat nie. Volgens die deelnemers is daar dus 'n groot aantal kleuters wat bedags sonder toesig alleen tuis gelaat word en wat gevolglik alleen buite in die strate rondbeweeg. Die deelnemers meld dat dit veral hierdie kinders is wat in die strate sonder toesig rondbeweeg wat kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik. Een deelnemer stel dit soos volg: *“Kinders raak kwesbaar omdat hulle onbewaak gelaat word aangesien die ouers nie kan bekostig om persone te betaal om by die kinders te bly nie, dit niesteenstaande die feit dat daar crèches is, maar jy weet sommige ouers is steeds teensinnig om hul kinders na die crèches te neem”*. 'n Ander deelnemer het gemeld dat hulle gereeld deur die informele nedersetting beweeg en dat daar baie klein kindertjies is wat alleen in die strate rond dwaal omdat die ouers die kinders alleen tuis laat sonder dat hul gedrag gemonitor en gekontroleer word. Nóg 'n deelnemer was weer van mening dat die kleuters bedags sonder toesig gelaat word omdat die ouers moet gaan werk en die kinderondersteuningstoelaag onvoldoende is om ook die fooie van 'n crèche te kan bekostig. Die kleuter moet dus alleen tuis bly sonder toesig. Hierdie bevindinge van die ondersoek stem ooreen met studies wat deur Berliner (2011:220), Barnett (2005:113) asook Pistorius *et al.* (2012:29) onderneem is en waar gemeld word dat die kinders van gesinne wat onder die broodlyn lewe dikwels aan hul eie lot oorgelaat word terwyl die ouers elders werk soek. Townsend en Dawes (2004:76) meld ook dat waar kinders bedags onbewaak en alleen gelaat word omdat die ouers nie skoolgelde kan bekostig nie, die kinders meer kwesbaar is vir seksuele misbruik.

'n Ander aspek wat na vore gekom het, is die feit dat die kleuters sonder toesig gelaat word omdat die ouers nie voldoende omgee vir hul kleuters nie. 'n Deelnemer het in hierdie verband aangedui dat dit nie as gevolg van 'n tekort aan fondse was nie, maar as gevolg van die feit dat die ouers nie omgee nie. Die deelnemer stel dit soos volg: *“Volgens my gee die moeders net nie om nie, hulle sal 'n vierjarige die heeldag buite óf binne die huis laat alleen, maar hoe moet die kleuter vir homself sorg, so volgens my gee die moeders net nie om nie”*. Hierdie bevinding van die ondersoek stem ooreen met Thomlinson (2004:96) wat verklaar dat kinders meer kwesbaar is vir seksuele misbruik waar daar lae vlakke van toegeneentheid, emosionele warmte en nabyheid van die ouers is. Thomlinson (2004:101) meld ook dat kinders wat swak bande met die ouers het ook meer kwesbaar is omdat die kinders nie 'n gevoel van gebondenheid en sekuriteit ervaar nie en dus daarna soek. Finkelhor (2009:171) brei hierop uit en meld dat kinders wat sonder toesig in openbare plekke rondbeweeg deur die vermeende

misdadigers opgeraap word aangesien die vermeende misdadigers voortdurend op die uitkyk is vir sulke kinders in openbare plekke.

Uit die resultate van hierdie ondersoek blyk dit dus dat sommige ouers dit nie kan bekostig om hul kleuters na crèches te stuur nie aangesien die kinderondersteuningstoelaag nie voldoende is nie. Die ouers word dus genoodsaak om hul kleuters onbewaak tuis te laat. Daar is egter ook 'n groep ouers wat volgens die deelnemers net nie voldoende omgee vir hul kleuters nie en nie die nodigheid insien om die kleuters onder die toesig van 'n volwassene te laat nie. Die feit dat daar dus 'n groep kleuters is wat bedags onbewaak en alleen tuis gelaat word, maak hulle kwesbaar vir seksuele misbruik.

Die bevindinge van die ondersoek toon ook dat die ouers in vele omstandighede die kleuters in die sorg van ander jeugdige laat.

4.3.1.2 Kategorie 2: Kleuters word in die sorg van ander jeugdige gelaat

Die resultate van die ondersoek toon dat die deelnemers van mening was dat daar 'n groot aantal kleuters middag sonder toesig in die strate rondbeweeg aangesien die ouers hierdie kleuters in die sorg van ouer jeugdige in die gesin laat. Uit die bevindinge het dit egter geblyk dat die ouer jeugdige middag by lewensvaardigheidsgroepe by een van die nie-regeringsorganisasies aansluit en dus die kleuters onbewaak alleen tuis laat. Een deelnemer het gemeld dat die kleuters middag op hul kwesbaarste is aangesien hulle in die sorg van die ouer broers en susters gelaat word totdat die ouers van die werk af kom. Volgens die deelnemer word die kleuters alleen tuis sonder toesig gelaat aangesien die tiener broers en susters hul eie buitemuurse aktiwiteite beoefen. 'n Ander deelnemer het dit soos volg gestel: *“Die tieners en ouer broers en susters is opgewonde om na hul lewensoriënteringsprogramme wat vir hulle aangebied word te gaan om 'n gekookte bord kos te kry, lewensvaardighede aan te leer en lekker dinge te doen maar hulle los die klein kinders alleen tuis en dit laat hulle kwesbaar.”* Nog 'n deelnemer het verklaar: *“'n Ander groot probleem vir my is dat die kinders gaan na die preprimêre skool wat 12:30 sluit, maar van 12:30 tot 17:30 wie sorg vir hulle? Miskien 'n negejarige ouer suster of 'n 12-jarige ouer broer, ek bedoel hy speel met sy vriende en is nie eintlik verantwoordelik vir sy jonger sibbe nie.”*

Uit bogenoemde bevindinge is dit duidelik dat die ouers noodgedwonge die kleuters middag in die sorg van ouer sibbe laat aangesien die kleuterskole en ander versorgingsinstansies oor die algemeen nie middag oop is nie. Dit veroorsaak dat die kleuters kwesbaar is aangesien die ouer sibbe nie werklik oor die nodige verantwoordelikhedsin beskik om tuis by die kleuter te bly nie. Hierdie bevindinge word deur Papalia en Feldman (2011:370) asook Townsend en Dawes

(2004:76) bevestig wat aandui dat kinders meer kwesbaar vir seksuele misbruik is waar daar geen of gebrekkige supervisie oor die kinders is omdat die ouers lang tye weg van die huis moet wees om 'n inkomste te bekom. Verder meld Louw en Louw (2007:197) dat dit normaal in gesinsverband is dat die ouer sibbe onder die wakende oog van die ouer help om na die jonger kinders om te sien, maar dat dit meermale in sommige kulture gebeur dat die ouer sibbe onregverdig by die verantwoordelikheid van ouerskap betrek word om bedags na die jonger kinders om te sien.

Dit blyk dus duidelik uit die resultate dat 'n groot aantal ouers genoodsaak word om hul kleuters middag by ouer sibbe te laat aangesien die meerderheid van crèches en ander versorgingsinstansies nie middag dienste verskaf nie. Hierdie jeugdige wil egter ook self buitemuurse aktiwiteite bywoon of hulle beskik nie oor die nodige verantwoordelikeheidsin om verantwoordelikheid vir die kleuters te aanvaar nie as gevolg van hul ontwikkelingsfase. Gevolglik toon die bevindinge dat 'n groot aantal kleuters middag sonder supervisie buite in die strate rondbeweeg wat hul kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Die laaste subtema wat in Tema 1 bespreek word, is *Onvoldoende voorsiening in basiese behoeftes van die kleuter*. Hierdie aspek word vervolgens bespreek.

4.3.2 Tema 1: Subtema 2 – Onvoldoende voorsiening in basiese behoeftes van die kleuter

Die kategorieë wat in Subtema 2 uitgelig is, is *Voedingsnood*, *Persoonlike veiligheid* en *Emosionele behoeftes van die kleuter*. Die eerste kategorie, naamlik *Voedingsnood*, word vervolgens bespreek.

4.3.2.1 Kategorie 1: Voedingsnood

Uit die resultate van die ondersoek blyk dit dat die deelnemers van mening is dat die ouers eerder hul bestaande beskikbare fondse sal aanwend om alkohol en dwelms aan te skaf as om in die kinders se voedselnood te voorsien. Een deelnemer het dit soos volg gestel: "*Hulle misbruik die kinders se toelaag (om alkohol te koop) en die kind is koud en honger en kry nooit nuwe klere en tog het sy toegang tot die toelaag*". 'n Ander deelnemer het genoem dat sy weet dat solank sy vir die kleuters kos gee hulle op die strate sal bly want die kleuters weet iemand sal vir hulle kos gee. Hierdie bevindinge van die ondersoek stem ooreen met 'n studie wat deur Jensen (2012:79) gedoen is en waar bevind is dat ouers eerder alkohol sal aanskaf met beskikbare fondse as om in die kinders se voedselbehoefte te voorsien. Dit het tot gevolg dat 'n aantal kinders honger gelaat word.

Volgens die deelnemers is daar ook geen voedingskema in plek vir hierdie kwesbare groep kleuters wat in die strate sonder toesig rondbeweeg op soek na kos nie. Die deelnemers meld dat sommige van die kinders honger is aangesien hulle uitgesluit word uit hul huise wanneer die ouers werk toe gaan. Sommige van die ouers is van mening is dat dit veiliger is indien almal in die gemeenskap die kind kan sien eerder as om die kind in die huis alleen te laat waar die kind meer kwesbaar blyk te wees vir seksuele misbruik. Een van die deelnemers het die volgende opmerking in hierdie verband gemaak: *"Die kind is veiliger want ander kan haar sien, maar sy is blootgestel aan hierdie mans. Wat dan gebeur is dat die kinders soms nie kos het nie en dan vir hierdie groter mans vir geld vra om kos te koop. Die groter mans sal die geld gee, maar iets in ruil wil hê"*. 'n Ander deelnemer het byvoorbeeld genoem dat die kinders wat in die strate rondslender niks kos kry nie want die voedingskema het in duie gestort. Nog 'n deelnemer het die volgende in dié verband gemeld: *"As jy die heeldag niks geëet het nie en jy weet daar is nie kos by die huis, so alles in ag genome is dit armoede, dit is hongersnood"*. Hierdie bevinding ten opsigte van onvoldoende voorsiening in die kleuters se basiese behoefte sluit aan by Louw en Louw (2007:153) asook Van Niekerk (2006:103) se siening dat talle kinders in Suid-Afrika daaglik kwesbaar is vir seksuele misbruik in hul poging om in hul basiese behoeftes te voorsien.

Hierdie voedingsnood van die kleuters wie se ouers bestaande fondse ontvang om in die kleuters se voedselnood te voorsien maar dit vir eie gewin misbruik, veroorsaak dat hierdie groep kinders kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik aangesien hulle uitgelewer is aan die gemeenskap om in hul voedingsnood te voorsien. Die afwesigheid van 'n voedingskema in die gemeenskap wat daaglik voeding aan alle kleuters in die gemeenskap voorsien terwyl die ouers uithuisig is om werk te bekom, verhoog verder dié groep kinders se kwesbaarheid aangesien hulle in die strate rondbeweeg op soek na kos en sodoende deur vermeende misdadigers uitgebuit word.

Die tweede kategorie van Subtema 2, naamlik *Persoonlike veiligheid*, word vervolgens aan die hand van narratiewe bespreek.

4.3.2.2 Kategorie 2: Persoonlike veiligheid

Die bevindinge van hierdie studie dui aan dat die deelnemers ook van mening is dat die ouers gereeld hul kleuters waarsku om nie geld of kos van die volwasse ouer mans in die gemeenskap te aanvaar nie. Die kinders luister in die meerderheid van gevalle egter nie na hul ouers nie. Een deelnemer het byvoorbeeld gemeld dat die kinders nie na die ouers luister nie en dat die ouers gereeld vir die kinders sê om nie geld van die mans te neem nie. Volgens die deelnemer besef die kinders nie die gevaar nie. 'n Ander deelnemer het weer die volgende

opmerking gemaak: *"Dit is omdat hierdie kind nie die gevaar ken nie, die kind wil die ding hê wat die man haar gee, miskien gee die man vir haar geld om lekkers te koop, so die kind is nie bewus van die gevaar nie".* Soos deur die bevindinge van hierdie studie uitgewys, meld Van Wyk (2010:66) ook dat kleuters dikwels die prooi word van die misdadigers van seksuele misbruik omdat die kleuters so 'n beperkte kennis en begrip het van dit wat met hulle gebeur. Louw *et al.* (2007:376) en Pistorius *et al.* (2012:30) meld dat die meerderheid van kinders in die informele nedersettings in Suid-Afrika grootword met 'n siening dat geweld en seksuele misbruik 'n normale verloop in die daaglikse gebeure van die gesin is omdat hulle so gereeld daaraan bloot gestel word.

As gevolg van die kleuters se ontwikkelingsfase toon hulle nie die nodige insig om te begryp watter gevaar hul dade inhou nie. Hulle verstaan dus nog nie dat om in die strate rond te beweeg sonder toesig hulle kwesbaar laat vir seksuele misbruik nie, al sou hul ouers hulle daarteen gewaarsku het. Ander is weer so gewoond aan die geweld in die gemeenskap dat hulle as gevolg daarvan nie meer bedag is om hulself daarteen te beskerm nie.

Die derde kategorie wat vervolgens in hierdie subtema bespreek word, is die *Emosionele behoeftes van die kind*. Hierdie kategorie word vervolgens bespreek.

4.3.2.3 Kategorie 3: Emosionele behoeftes van die kind

Uit die resultate van die ondersoek blyk dit dat die deelnemers van mening is dat talle kinders sonder die emosionele koestering van hul ouers moet leef. Een deelnemer het dit soos volg gestel: *"Jy kan duidelik die kind sien, sy (die moeder) het hom amper weggedruk asof sy nie geïnteresseerd in hom was nie en die seuntjie se skoene het nie gepas nie, hy het 'n dun klein baadjie aangehad dit was 'n koue dag en die moeder was nie bekommerd nie"*. 'n Ander deelnemer het weer gemeld dat die kinders getraumatiseer is. Die kinders lewe in chaos en moet laste dra wat geen kind veronderstel is om te doen nie. Die bevindinge van hierdie ondersoek stem ooreen met Barnett (2005:109) wat meld dat waar kinders emosioneel verwaarloos word hulle 'n verhewe behoefte aan aandag en erkenning openbaar wat hulle meer kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Studies deur Laaksonen *et al.* (2011:488) toon verder dat waar daar 'n beperkte vermoë by ouers is om die nodige toesig en ondersteuning aan hul kinders te verleen, dit 'n leemte skep wat die kinders meer kwesbaar maak vir seksuele misbruik. Volgens die outeurs is emosioneel verwaarloosde kinders meer geneig om slagoffers te word van misdadigers wat aan die kinders die nodige ondersteuning en erkenning verskaf tydens die vroeë fases van seksuele misbruik. Spies (2006:75) brei hierop uit deur te meld dat kinders koestering en warmte tuis by hul ouers moet ontvang anders sal hulle alternatiewe bronne soek om hul behoeftes te bevredig. Volgens die outeur kan kleuters as gevolg van hul

kognitiewe vermoëns nie onderskei tussen gesonde en ongesonde bronne van koestering en versorging nie en dit laat hulle kwesbaar vir seksuele misbruik.

Pistorius *et al.* (2012:29) sluit by hierdie bevinding aan en dui aan dat ouers wat onder die broodlyn leef meer daarop ingestel is om skuling en kos aan hul kinders te verskaf as om in hul kinders se emosionele behoeftes te voorsien. Pretorius en Pistorius (2012:13) meld in hierdie verband dat die proses van gereedmaking vir seksuele misbruik (in Engels word die term *grooming* gebruik) 'n reeks aksies behels wat die misdadiger doelbewus onderneem om die kind te bevriend en 'n emosionele band met die kind te vorm en sodoende die kind se inhibisies te verlaag ter voorbereiding vir die seksuele misbruik. Pistorius *et al.* (2012:36) sluit hierby aan en meld dat kinders met ouers wat 'n onbetrokke ouerstyl gebruik, geneig is om deur misdadigers in die gemeenskap misbruik te word aangesien die kinders ondersteuning en aanvaarding elders gaan soek.

Aandag en koestering is belangrik vir die gesonde ontwikkeling van die kleuter. Wanneer ouers dus nie hul kleuters koester nie omdat daar net in die kinders se fisiese behoeftes voorsien word soos deur Pistorius *et al.* (2012:29) van melding gemaak word, skep dit 'n leemte in terme van emosionele versorging, wat kleuters kwesbaar maak vir seksuele misbruik. Die gebrek aan aandag en koestering tuis maak dus kleuters meer kwesbaar vir seksuele misbruik.

Die volgende hooftema wat duidelik deur die meerderheid van deelnemers uitgewys is, was *Bydraende risikofaktore in die gesin as mikrosisteem*. Dit word vervolgens bespreek.

4.4 TEMA 2: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE GESIN AS MIKROSISTEEM

Fraser (2004:5), Hong en Eamon (2012:430) asook Kruger en Spies (2006:161) definieer die mikrosisteem as 'n patroon van daaglikse aktiwiteite, rolle en interpersoonlike verhoudings wat deur die ontwikkelende individu in 'n gegewe situasie met spesifieke fisiese en materiële eienskappe ervaar word. Die gedrag van ouers met kleuters het 'n direkte invloed op die ontwikkeling van die kleuter. Studies toon dat die ouers se betrokkenheid by hul kinders asook die wyse waarop hulle as ouers hul rolle vertolk 'n definitiewe invloed uitoefen op die kind se kwesbaarheid ten opsigte van seksuele misbruik (Beckett, 2003:52; Pistorius *et al.*, 2012:40; Townsend en Dawes, 2004:72).

Hierdie tema fokus spesifiek op bydraende risikofaktore in die gesin as 'n mikrosisteem wat bydra tot die seksuele misbruik van die kleuter. Die belangrikste aspek wat hier na vore gekom het, is ontoereikende ouerskap. Hierdie subtema word vervolgens bespreek.

4.4.1 Tema 2: Subtema 1 – Ontoereikende ouerskap

Die eerste kategorie wat onder Subtema 1 bespreek word, is die *Onverantwoordelike gedrag van die ouers*.

4.4.1.1 Kategorie 1: Onverantwoordelike gedrag van die ouers

Uit die resultate van hierdie studie blyk dit dat dit veral die moeders is wat in die meeste gevalle as die primêre versorger, naas die oumas, deur hul onverantwoordelike gedrag hul kleuters aan hul eie lot oorlaat en kwesbaar maak vir seksuele misbruik. In hierdie opsig het een deelnemer genoem dat die moeders nie in hul kinders se emosionele en fisiese behoeftes voorsien nie aangesien die moeders nie die kleuters van kos voorsien nie en dit agterweë laat om die kinders bedags wanneer hulle werk in verantwoordelike alternatiewe sorg te laat.

Volgens die deelnemers ontvang die moeder 'n toelaag om wel vir haar kind te sorg maar sy verkies om nie die fondse daarvoor aan te wend nie. As hierdie siening van die deelnemers vergelyk word met studies wat deur Pretorius en Pistorius (2012:9) onderneem is, blyk dit dat die deelnemers oor die algemeen van mening is dat die ouers nie behoorlik vir hul kinders “sorg” nie. Volgens Pretorius en Pistorius (2012:9) beteken die term *sorg* dat die ouer aan die kind 'n geskikte plek bied om te woon en lewensomstandighede skep wat bevorderlik is vir die kind se gesondheid, welstand en ontwikkeling. Volgens die outeurs beteken sorg voorts ook dat die ouer die nodige finansiële ondersteuning en beskerming aan die kind sal verskaf en daarna sal streef om die kind se welstand te bevorder. Laastens beteken die term *sorg* volgens die outeurs dat die ouer die kind sal beskerm teen mishandeling, misbruik, verwaarloosing, vernedering, diskriminasie, uitbuiting en enige ander fisiese, emosionele of morele leed of gevaar. Hierdie bevindinge stem saam met Pistorius *et al.* (2012:34) wat meld dat sommige moeders meer impulsief gedrewe is en plesier najaag, en verandering en aksie nodig het en nie die spanning en frustrasie van ouerskap kan hanteer nie. Volgens die outeurs is die moeders geneig om met hul lewensmaat weg te gaan en hul kinders aan hul eie genade oor te laat. Volgens Pistorius *et al.* (2012:35) help die uitgebreide familie aanvanklik die moeder met haar moederlike pligte, maar verwag van haar om in 'n stadium haar rolle self te vertolk. Wanneer hulle onttrek, gebeur dit soms dat die moeder nie aan die verwagtinge kan voldoen nie en dit laat die kind kwesbaar vir seksuele misbruik.

Ander deelnemers het egter albei ouers as onverantwoordelik uitgewys en was van mening dat albei ouers se alkoholmisbruik tot die verwaarloosing van die kleuters gelei het. Dit het uiteindelik aanleiding gegee tot die onbeheerbare gedrag van die kinders wat hulle meer kwesbaar gelaat het. Soos een deelnemer dit in hierdie verband stel: “*Sommige van die ouers misbruik alkohol*”

en sorg nie vir die kind nie wat beteken die kind word verwaarloos en by die ouderdom van vier tot vyf wanneer die kinders altyd sien dat die ouers alkohol misbruik begin die kinders onbeheerbaar optree". Ander deelnemers het weer gemeld dat die ouers hul onverantwoordelike gedrag openbaar deur hul kinders sonder toesig die heel dag buite te laat. Soos reeds in 4.3.1.1 bespreek is, het die deelnemers aangedui dat die ouers hul kleuters bedags buite laat omdat hulle as ouers nie die nodigheid insien om hul kleuters in die sorg van 'n crèche of ander volwassene te laat nie. Volgens die deelnemers is die ouers nie daaraan gewoond om vir die versorging van hul kinders te betaal nie en reken die ouers dit is reg dat hulle hul kleuters heeldag buite los terwyl dit een van die vernaamste redes is waarom die kleuters seksueel misbruik word. Die deelnemers dui voorts aan dat die ouers geen begrip openbaar dat hul gedrag as ouers onverantwoordelik is nie. Townsend en Dawes (2004:72) bevestig dat waar kinders sonder toesig gelaat word hulle 'n groter risiko loop om prooi te word van seksuele misdadigers. Ramírez *et al.* (2011:1023) sluit by bogenoemde aan en meld dat die volgende moontlike risikofaktore op gesinsvlak geïdentifiseer kan word, naamlik 'n gebrek aan ouerlike toesig en ouerlike ondersteuning en 'n gees van wanorde en ontevredenheid. Volgens die outeurs verhoog hierdie risikofaktore die kanse van 'n kind om 'n slagoffer van seksuele misbruik te word. Beckett (2003:156) meld ook dat die finansiële stremming wat die alkoholmisbruik op die ouers plaas daartoe kan lei dat die ouers laer standaarde begin handhaaf ten opsigte van die versorging van hul kinders, wat weer die risiko verhoog dat die kinders kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik.

Die volgende kategorie wat onder hierdie subtema bespreek word, is *Misbruik van die kinderondersteuningstoelaag*.

4.4.1.2 Kategorie 2: Misbruik van kinderondersteuningstoelaag

'n Verdere bevinding wat deur die ondersoek aan die lig gekom het, was dat die ouers eerder die kinderondersteuningstoelaag vir hul eie gewin sal misbruik as om die fondse aan te wend om hul kinders se welstand te verbeter. Een van die deelnemers het in hierdie verband genoem dat sommige jong moeders, hoewel hulle die kinderondersteuningstoelaag vir hul kleuters ontvang, dit nie vir die grootouers/versorger gee wat die versorging van die jong kind behartig nie. Volgens die deelnemer moet die grootouer as versorger van die kleuter op die ashope gaan rondkrap om leë bottels te vergaar om sodoende 'n inkomste te kry om vir die jong kind te sorg. Intussen ontvang die jong moeders wel toelae, maar wend dit nie vir die versorging van hul kleuters aan nie. 'n Ander deelnemer het dit weer soos volg gestel: "*Die kinders kom na haar plek deur die dag en sy gee vir hulle kos, wanneer die ma kom sal sy dan dankie sê dat sy vir die kind kos gegee het aangesien die ma nie by die huis kos het nie, maar sy blameer die ma want hulle kry 'n toelaag*". Dit is beduidend om hierdie bevindinge met Pretorius en Pistorius

(2012:7) se bevinding te vergelyk. Volgens Pretorius en Pistorius toon 'n studie wat in 2008 van stapel gestuur is dat die kind-armoede koers steeds 65.5% in die Wes-Kaap is ondanks die instelling en uitbreiding van kinderondersteuningstoelae. Volgens die outeurs het die Wes-Kaap die kleinste persentasie kinders wat in armoede leef, naamlik 5%, terwyl die kinders wat in armoede in Limpopo, KwaZulu-Natal en die Oos-Kaap leef gesamentlik 46% uitmaak van die totale populasie van kinders wat in armoede leef. Hierdie bevindinge tesame met die literatuur dui daarop dat daar kinders in die informele nedersettings is wat steeds in armoede leef al ontvang hul ouers die kinderondersteuningstoelaag. In teenstelling met die bevindinge van hierdie ondersoek het Patel (2012:117) egter bevind dat die kinderondersteuningstoelaag 'n belangrike bydrae tot die inkomste van die baie arm gesinne is. Die outeur het gevind dat die toelaag bygedra het tot 'n verbetering in opvoeding, gesondheid en die voeding van kinders, en dat dit die gesinne bemagtig en hul welstand verbeter het. Mitchell (2008:223) ondersteun die bevinding van Patel (2012:117) deurdat die outeur aandui dat die kinderondersteuningstoelaag 'n verligting van armoede in Suid-Afrika gebring het, maar dui tog aan dat dit net beperkte verligting gebring het.

Hoewel sommige literatuur aandui dat die kinderbeskermingstoelaag 'n bydrae lewer in die verbetering van die lewensomstandighede van gesinne is daar egter steeds gesinne waar die ouers/versorgers hierdie toelae wanbestee. Die wanbesteding van die kinderbeskermingstoelaag veroorsaak dat die kleuters in die spesifieke gemeenskap kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik omdat hulle elders voedsel moet bekom as gevolg van die feit dat daar nie voldoende voedsel tuis is nie. In 'n poging om voedsel te bekom word hulle derhalwe aan vreemdelinge blootgestel wat nie altyd hul belange op die hart het nie maar die kleuters vir eie gewin wil misbruik.

Die derde kategorie wat uitgestaan het by hierdie tema was die onvermoë van die ouers om na wense vir hul kinders te sorg omdat hulle nie oor die nodige ouerskapvaardighede beskik het nie.

4.4.1.3 Kategorie 3: Swak ouerskapvaardighede

Volgens die bevindinge van hierdie ondersoek het die deelnemers aangedui dat sommige ouers nie hul rol as ouers na behore vertolk nie. Volgens die deelnemers vind dit plaas aangesien die ouers nie oor die vermoë beskik om hul ouerlike rol te vertolk nie. Een deelnemer stel dit soos volg: "*Ouers moet hulle rol vertolk, maar hulle het nie die vermoë nie*". Hierdie bevinding sluit aan by 'n studie wat deur Ramírez *et al.* (2011:1023) onderneem is en wat aandui dat die ouers se beperkte vermoë om hul ouerlike rol te vertolk, verband hou met die seksuele misbruik van hul kinders. Hierdie siening word ook deur Pistorius *et al.* (2012:28) beklemtoon aangesien die

outeurs aandui dat die lae sosiale ontwikkeling van sommige ouers 'n gebrek aan vaardighede veroorsaak wat daartoe lei dat die ouers nie voldoende kan voorberei vir 'n nuwe kind nie óf nie kan aanpas by die uitdagings wat ouerskap vir hulle mag inhou nie. Volgens die outeurs is dit veral in Suid-Afrikans duidelik sigbaar waar 'n groot aantal ouers gebrekkige sosiale vaardighede openbaar as gevolg van hul ontoereikende sosiale ontwikkeling. Volgens die outeurs is die misbruik van kinders dus meer algemeen in Suid-Afrika in die gesinne met swak of onvoldoende sosiale ontwikkeling en ouerskapvaardighede.

Volgens die deelnemers kan die gebrekkige ouerskapvaardighede aan 'n gebrek aan voldoende opleiding toegeskryf word. Die deelnemers was van mening dat die ouers nie voldoende vaardighede aangeleer het nie. Een deelnemer het in hierdie verband gemeld dat die ontoereikende vaardighede van die ouers neerkom op 'n gebrek aan opleiding en dat die moeders net opgelei moet word om hierdie vaardighede te kan aanleer. Die bevindinge van hierdie ondersoek het getoon dat die deelnemers tog geglo het dat die ouers kan verander as hulle net die regte vaardighede aangeleer word. Een deelnemer het dit soos volg gestel: *“Die ouers moet ingeroep word in 'n vergadering en hulle moet een vir een gevra word hoekom hulle nie vir hul kinders sorg nie en daarna moet hulle geleer word hoe om dit te doen”*. Volgens die deelnemers is daar reeds sulke inisiatiewe in die spesifieke informele nedersetting aan die gang en kan dit moontlik uitgebrei word om 'n groter aantal ouers en spesifiek die jong moeders in te sluit. Pistorius *et al.* (2012:29) meld egter in dié verband dat gesonde vlakke van dissiplinerende en 'n stabiele gesinsroetine normaalweg afwesig is in gesinne waar die ouers onder die broodlyn lewe aangesien ouers wat in armoede leef slegs poog om skooling en voedsel aan hul gesinne te verskaf. Gesien in die lig van bogenoemde is dit duidelik dat die uitdaging baie groter is in hierdie spesifieke informele nedersetting wat reeds deur armoede gekenmerk word. Tog het die deelnemers aangedui dat daar 'n vlak van veerkragtigheid in die nedersetting aanwesig is wat daarop dui dat die inwoners wel bo hul vermoë kan uitstyg as hulle die nodige ondersteuning ontvang. Een deelnemer stel dit só: *“Baie mense het baie veerkragtigheid en hulle is oorlewers wat hul huise self bou en met geen bestaansmiddele tot hul beskikking nog oorleef”*.

Gesien in die lig van hierdie bevinding blyk dit tog dat die deelnemers van mening is dat ouers ouerskapvaardighede met die nodige opleiding kan aanleer wat hul kleuters minder kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Indien die ouers self in hul kleuters se basiese behoeftes kan voorsien, sal dit nie vir die kleuters nodig wees om na ander in die gemeenskap te gaan om hul basiese behoeftes te bevredig nie.

Die volgende kategorie wat bespreek word, is *Enkelouerskap*.

4.4.1.4 Kategorie 4: Enkelouerskap

Die deelnemers se belewenis van die uitdagings wat enkelouerskap aan sommige ouers stel stem ooreen met Finkelhor (2009:171) se mening dat kinders wat in enkelouer-huishoudings grootword meer kwesbaar is vir sekuele misbruik. Volgens die deelnemers is dit veral vir die moeders wat in die meerderheid van gevalle die enkelouerskaprol vertolk moeilik om respek by die res van die gemeenskap af te dwing. Volgens die deelnemers het dit tot gevolg dat die vermeende misdadigers die enkelouers nie voldoende vrees nie en dus sal poog om die kinders van enkelouers te misbruik. Een deelnemer het aangedui dat kleuters van moeders wat enkelouers is meer kwesbaar is vir seksuele misbruik aangesien daar nie vaders in die huishouding is wat gesag in die gemeenskap afdwing nie. 'n Ander deelnemer het weer gemeld dat moeders as enkelouers sukkel om in hul kinders se behoeftes te voorsien, wat die kleuters verder kwesbaar maak vir vermeende misdadigers wat daarop uit is om die kinders om te koop met geld of lekkernye. Hierdie bevinding van die ondersoek korreleer met Barnett *et al.* (2005:95) se studies wat aandui dat kinders van enkelouers meer kwesbaar is vir seksuele misbruik aangesien die ouer bedags vir lang tydperke uithuisig is om in die gesin se finansiële behoeftes te voorsien. Bogenoemde bevindinge dui daarop dat enkelouers se kleuters meer kwesbaar is as die kleuters van ander ouers.

Uit die resultate van hierdie ondersoek blyk dit dus dat kleuters van enkelouers, wat meestal moeders is, meer kwesbaar is vir seksuele misbruik. In die meerderheid van gevalle sukkel hierdie moeders om in hul kinders se behoeftes te voorsien en ook om die nodige respek en ondersteuning van die gemeenskap te ontvang. Die vermeende misdadigers buit hierdie situasie uit deurdat hulle nie die enkelouers voldoende vrees nie en hierdie kwesbare kinders met lekkernye en geld omkoop om 'n verhouding met die kleuters op te bou.

Die volgende kategorie wat bespreek word, is *Afwesigheid van vaderfiguur*.

4.4.1.5 Kategorie 5: Afwesigheid van vaderfiguur

Die deelnemers het aangedui dat die afwesigheid van die vaderfiguur 'n groot invloed op die kwesbaarheid van die kleuters laat. Een deelnemer het aangedui dat daar in die gemeenskap 'n algemene verlies aan vaderfigure is wat 'n negatiewe impak op die gesinne het. Volgens die deelnemer het talle kinders in die nedersetting nie meer 'n vaderfiguur nie en smag dié kinders na hul afwesige vaders. 'n Groot aantal deelnemers het ook gemeld dat waar die vaderfiguur afwesig is dié kleuters meer geneig is om elders te gaan soek vir vervulling van hul behoefte aan aandag, wat tot die seksuele misbruik van die kleuters kan lei. Hierdie bevinding van die studie sluit aan by navorsing wat deur Barnett *et al.* (2005:113) onderneem is en wat gevind het

dat kinders in die afwesigheid van die ouerfiguur meer geneig is om hierdie leemte aan te vul deur dit elders buite die gesinsverband te gaan soek, wat die kind meer kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Die studie dui ook aan dat die afwesigheid van die vaderfiguur die kinders meer kwesbaar laat aangesien die misdadigers nie die moeders, wat in die meeste gevalle die enkelouers is, voldoende vrees nie, soos reeds in die bostaande kategorie “Enkelouer” bespreek is. Hierdie bevindinge sluit aan by die studie deur Laaksonen *et al.* (2011:488) wat bevestig dat die afwesigheid van die biologiese vaderfiguur die kind in groter gevaar laat om deur ander mansfigure seksueel misbruik te word aangesien die vader nie aanwesig is om die kind teen seksuele misbruik te beskerm nie. Van Niekerk (2006:104) sluit by bogenoemde outeurs aan en beklemtoon die noodsaaklikheid van die fisiese teenwoordigheid van die vaderfiguur ter voorkoming van seksuele misbruik van kinders.

In die gemeenskap het die afwesigheid van vaderfigure in gesinne 'n negatiewe impak op die gesinne. Dit maak die kleuters ook meer kwesbaar aangesien die kleuters elders aandag soek van mansfigure. Kleuters word makliker prooi vir vermeende misdadigers aangesien daar nie vaderfigure tuis is wat vrees en gesag in die gemeenskap afdwing nie.

Die derde hooftema wat deur die bevindinge uitgewys is, is die risikofaktore wat in die wisselwerking tussen die gesin en bure as mesosisteem bestaan. Hierdie hooftema word vervolgens bespreek.

4.5 TEMA 3: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE WISSELWERKING TUSSEN DIE GESIN EN BURE AS MESOSISTEEM

Louw en Kail (2007:27), Papalia en Feldman (2011:36) asook Thomlinson (2004:96-97) definieer die mesosisteem as die wisselwerking tussen twee of meer mikrosisteme. Volgens die outeurs het die verhoudings en sosiale netwerke wat daar tussen mikrosisteme soos die gesin en die bure bestaan 'n direkte uitwerking op die ontwikkeling van die kleuter. Thomlinson (2004:96-97) toon aan dat waar daar 'n swak of negatiewe wisselwerking tussen die gesin en die bure in die onmiddellike omgewing bestaan, dit 'n definitiewe invloed uitoefen op die kind se kwesbaarheid ten opsigte van seksuele misbruik.

Volgens die deelnemers wat aan die studie deelgeneem het, heers daar 'n gebrek aan 'n gees van ubuntu in die spesifieke gemeenskap. Die deelnemers was van mening dat hierdie afwesigheid van ubuntu die kwesbaarheid van die kleuters ten opsigte van seksuele misbruik verhoog aangesien daar 'n swak wisselwerking tussen die gesin en die bure op mesovlak in die gemeenskap bestaan. Hierdie bevindinge van die ondersoek word vervolgens in Subtema 1, naamlik “Afwesigheid van ubuntu”, aan die hand van narratiewe uit die transkripsies bespreek.

4.5.1 Tema 3: Subtema 1 – Afwesigheid van ubuntu

Uit die resultate van die studie blyk dit dat die deelnemers van mening was dat die inwoners in die spesifieke informele nedersetting nie mekaar bystaan nie. Volgens die deelnemers help bure nie meer vir mekaar wanneer hulle sien dat 'n gesin hulp nodig nie. Een deelnemer stel dit soos volg: *“Daar is net nie meer 'n gees van ubuntu nie waar dit 'n gemeenskap neem om 'n kind groot te maak nie, in die verlede sou almal gehelp het om die kind groot te maak maar nou wil niemand meer help nie, nie eers die familie nie, hulle het die gees van ubuntu verloor”*. Bogenoemde bevindinge van die studie, soos deur die deelnemers uitgewys, sluit aan by Plummer en Njuguna (2009:527) se mening dat kulturele praktyke as buffer- of risikofaktore gesien kan word aangesien die wyse waarop die gemeenskap die kinders van daardie gemeenskap waardeur en koester in woorde asook in daad bepaal hoe kwesbaar die kinders vir seksuele misbruik is.

Die volgende kategorie is uit bogenoemde subtema geïdentifiseer, naamlik *Neem nie medeverantwoordelikheid vir mekaar nie*.

4.5.1.1 Kategorie 1: Neem nie medeverantwoordelikheid vir mekaar nie

Die ondersoek toon dat hoewel die meerderheid van die inwoners bewus is van kinders wat seksueel misbruik word, hulle nie optree nie. Die deelnemers meld dat bure geen poging sal aanwend om 'n kind te beveilig nie, maar die ouer sal blameer omdat die ouer nie die kind beveilig het nie. 'n Ander deelnemer het gemeld: *“Ons het 'n kind hierdie week gevind wie sonder kos was vir 'n lang tyd, sy was baie swak, 'n klein meisie, sy is nou in ons sorg, almal het ons kom vertel dat die versorger nie na die kind omsien nie, sy was uitgesluit uit die huis, terwyl die vrou werk toe was, sy het nie die kind gewas nie, sy het nie die kind kos gegee nie, maar hulle het self niks omtrent die kind gedoen nie”*. Hierdie veranderde apatiese ingesteldheid van gemeenskapslede teenoor mekaar, soos deur die deelnemers uitgewys, word ook deur Louw et al. (2007:366) en Van Niekerk (2006:103) bevestig, wat aandui dat die sosio-politieke geskiedenis van Suid-Afrika gesins- en familielevelle afgebreek het. Die outeurs meld dat mense in agtergeblewe gemeenskappe daagliks geweld ervaar en afgestomp geraak het vir die nood van ander in 'n poging om emosioneel en sielkundig te oorleef.

In die spesifieke informele nedersetting blyk dit dus dat bure nie meer medeverantwoordelikheid vir mekaar se kinders neem nie deurdat hulle nie meer mekaar se kinders beveilig wanneer die ouers uithuisig is nie. Die meerderheid deelnemers het aangedui dat hulle nie meer by ander se probleme betrokke raak nie as gevolg van die wetteloosheid en gewelddadigheid in die gemeenskap. Soos een deelnemer dit gestel het: *“Niemand het dit gerapporteer nie alhoewel*

dit 'n informele behuisings area is waar almal daarvan bewus was". 'n Ander deelnemer het gemeld: "Dit is omdat hulle vrees ervaar dat hulle nie wil betrokke raak nie, omdat hulle vrees dat iemand iets slegs aan hulle kan terug doen". Omdat die inwoners self onveilig voel en magteloos voel teen die geweld en misbruik in die gemeenskap ervaar hulle nie voldoende mag om te kan optree nie. Die bevindinge van hierdie studie sluit aan by studies wat deur Barolsky (2012:146) onderneem is en waar gevind is dat daar veral in die informele nedersettings waar oorbevolking aan die orde van die dag is 'n gees van onbetrokkenheid by mekaar se omstandighede heers. Volgens die outeur is dit omdat die inwoners in die informele nedersettings elkeen daaglik moet veg om te oorleef en in hul eie basiese behoeftes moet voorsien. Dit lei daartoe dat hulle afgunstig word op mekaar en dat hulle nie by mekaar se nood betrokke wil raak nie al is hulle duidelik bewus daarvan. Barolsky (2012:134) asook Pistorius *et al.* (2012:26) meld dat die gesinslewe van die kind wat misbruik word gekenmerk kan word as geïsoleerd en gefragmenteerd van die ander familieledede, bure en gemeenskap.

Die bevindinge van hierdie studie toon duidelik dat daar 'n gebrekkige wisselwerking tussen die gesin en bure in hierdie gemeenskap bestaan. As gevolg van elke gesin se stryd om te oorleef, word hulle afgestomp ten opsigte van mekaar se laste en meld hulle nie meer misdaad aan wanneer dit teen nabygeleë bure gepleeg word nie. Hierdie apatiese ingesteldheid laat die kleuters kwesbaar aangesien gesinne nie meer op bure kan staatmaak om in te tree wanneer die ouers nie aanwesig is nie.

Die vierde hooftema wat deur die bevindinge uitgewys is, is *Bydraende risikofaktore in die sosiale dienste as eksosisteem*. Hierdie hooftema word vervolgens bespreek.

4.6 TEMA 4: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE SOSIALE DIENSTE AS EKSOSISTEEM

Hong en Eamon (2012:431) asook Visagie (2011:24) dui aan dat die eksosisteem persone insluit wat op 'n indirekte wyse 'n belangrike bydrae tot die ontwikkeling van die individu lewer. Volgens Papalia en Feldman (2011:36) is die eksosisteem die skakeling tussen die mikrosisteme en buitesisteme – soos instellings wat dienste aan die individu lewer en op 'n indirekte wyse by die individu betrokke is.

Uit die resultate van hierdie ondersoek blyk dit dat die kleuters kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik aangesien daar onvoldoende dienste aan hierdie groep kinders in die gemeenskap gelewer word. Die subtema *Onvoldoende programme vir kleuters in die gemeenskap* word vervolgens bespreek.

4.6.1 Tema 4: Subtema 1 – Onvoldoende programme vir kleuters in die gemeenskap

'n Beduidende aantal deelnemers wat aan die ondersoek deelgeneem het, het aangedui dat daar vele ingrypings van die breë gemeenskap van Buffalo City is om die spesifieke informele nedersetting te ondersteun ten opsigte van sosiale dienste. Verskeie programme word deur instansies van stapel gestuur om oumas, moeders, die jeug asook babas en kleuters te ondersteun. Een deelnemer se siening oor die dienslewering was soos volg: “*Dit is 'n goeie plek want hier is baie hulpbronne wat dienste lewer*”. Uit die bevindinge het dit egter geblyk dat die kleuters die groep individue in die gemeenskap is met 'n leemte ten opsigte van dienslewering. Volgens die deelnemers veroorsaak die afwesigheid van voldoende programme vir kleuters dat hulle alleen tuis gelaat word sonder voldoende voeding, soos reeds in 4.3.2.1 bespreek is. Hierdie kleuters wat nie by bestaande programme ingeskakel word nie is derhalwe meer kwesbaar vir seksuele misbruik omdat hulle in die strate rondbeweeg sonder toesig omdat hulle honger is en aandag soek, soos in 4.3.2.3 bespreek is. Indien daar voldoende programme vir alle kleuters was, selfs vir dié wie se ouers dit nie kan bekostig om hulle na versorgingsentrums te stuur nie, sal hierdie groep kinders minder kwesbaar wees vir seksuele misbruik van die vermeende misdadigers wat in die strate van die informele nedersetting rondbeweeg.

Die eerste kategorie wat onder Subtema 1 bespreek word, is *Geen toesig middag na skool*. Hierdie kategorie word bespreek en met toepaslike narratiewe en literatuur toegelig.

4.6.1.1 Kategorie 1: Geen toesig middag na skool

Die deelnemers het gemeld dat daar wel instansies is wat dienste aan die kleuters lewer, maar net tot 12:30. Volgens een deelnemer gaan die kleuters na die preprimêre skool, maar die skool sluit reeds middag om 12:30. Van 12:30 tot 17:30 wanneer die ouers van die werk af kom, is daar nie voldoende toesig oor die kleuters nie. In sommige gevalle is daar geen toesig nie. Om aandag aan hierdie probleem te skenk, het een bepaalde instansie besluit om sy dienste tot 16:00 te verleng. Een deelnemer het dit soos volg gestel: “*Wat ons doen, ons was oop tot 13:00 elke dag, toe het ons die behoefte raakgesien, so ons het ons ure verleng tot 16:00 elke dag*”. Die meerderheid deelnemers was egter van mening dat die rede waarom die kleuters in die strate rondbeweeg was omdat die groep kinders se ouers hulle sonder toesig en soms ook sonder kos die heeldag buite laat en die kleuters dan moet wag tot hul ouers saans huistoe kom. Die ouers wat hul kinders sonder toesig laat, beskik normaalweg nie oor die nodige fondse om hul kinders na 'n versorgingsinstansie te stuur nie. Soos genoem in 4.3.2.1, meld die deelnemers dat daar 'n algemene neiging is om die kinders eerder buite te los en die huis te sluit sodat iemand nie die kind in die huis sal volg en dan in die privaatheid van die huis seksueel sal misbruik nie. Soos een deelnemer dit stel: “*So die kind is veiliger want ander*

mense kan die kind sien". Hierdie bevinding van die ondersoek sluit aan by studies wat deur Townsend en Dawes (2004:72) onderneem is en wat aantoon dat die klein kinders wat sonder volwasse toesig gelaat word en wat in die strate rondbeweeg, kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik.

Die resultate van hierdie studie toon dat daar wel kleuters is wat soggens na crèches en ander versorgingsinstansies gaan, maar vandat die crèches middag uitkom tot die kleuters se ouers van die werk af kom is hierdie groep kinders sonder behoorlike toesig, soos in 4.3.1.2 en 4.3.1.3 bespreek is. Een instansie het hierdie leemte raakgesien en verskaf tans toesig tot 16:00 aan die kleuters wat by hulle geregistreer is. Die diens is egter net vir kleuters wie se ouers dit kan bekostig om wel vir hierdie alternatiewe diens te betaal. Soos reeds in 4.4.1 bespreek, kan nie alle ouers dit bekostig om hul kinders na 'n versorgingsinstansie te stuur nie om verskeie redes wat met die ontoereikendheid van die ouers verband hou. Daar is dus 'n groep kleuters wat middag alleen tuis gelaat word en dikwels ook sonder kos. Dit is hierdie groep kleuters wat kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik. Die deelnemers was dit eens dat daar geen diens vir alle kleuters aangebied word waar kleuters bedags versorg kan word tot hul ouers saans van die werk terugkeer nie. Die leemte aan so 'n diens maak hierdie kleuters kwesbaar vir seksuele misbruik.

Hierdie bevinding ten opsigte van kleuters wat middag sonder toesig in die strate rondbeweeg omdat daar nie voldoende toesig of programme vir hulle aangebied word nie het die tweede kategorie na vore gebring, naamlik die afwesigheid van 'n voedingskema vir kleuters wat nie bedags deur hul ouers na versorgingsinstansies gestuur word nie, maar wat na hulself moet omsien tot hul ouers saans huistoe kom.

4.6.1.2 Kategorie 2: Voedingskema

Volgens die bevindinge van die ondersoek ontvang die kleuters wat wel na crèches en ander versorgingsinstansies gaan daaglik voedsel by die voedingskemas wat deur die instansies verskaf word. Kleuters wat saam met hul moeders by die nie-regeringsorganisasies se programme inskakel ontvang ook kos by hierdie instansies. Die deelnemers meld egter dat die kleuters wie se ouers werk, soos in 4.4.1 bespreek is, heeldag sonder toesig aan hul eie genade oorgelaat word en in menige geval geen voedsel deur die loop van die dag kry nie. Hierdie kleuters is kwesbaar vir seksuele misbruik omdat hulle as gevolg van hul voedselnood in die strate begin rondbeweeg op soek na iemand om vir hulle kos te gee. Dit veroorsaak dat hulle kwesbaar raak vir seksuele misbruik deur die vermeende misdadigers wat op die uitkyk is vir sulke kwesbare kinders wat 'n voedselnood het en nie by 'n bestaande voedingskema ingeskakel is nie, aangesien die ouers nie kan bekostig om die kinders na alternatiewe

versorgingsinstansies te stuur nie. In dié verband stel een deelnemer dit soos volg: “*Sekerlik die middag is die kwesbare tyd wanneer die tieners en ouer broers en susters opgewonde is om na hul programme by die nie-regeringsorganisasie te gaan waar hulle 'n gekookte ete kry. Hulle los die kleintjies in die middag en dit is wat hulle so kwesbaar laat*”. Hierdie bevinding van die ondersoek stem ooreen met 'n studie wat deur Iversen *et al.* (2011:72) onderneem is en wat gevind het dat die jong kinders in die landelike en informele nedersettings van Suid-Afrika die groep is wat steeds kritiese lae vlakke van voeding ontvang en by wie die voedselnood die hoogste is. Die feit dat hierdie groep kinders volgens die deelnemers in die strate rondbeweeg op soek na kos maak hulle kwesbaar. Dit strook met Townsend en Dawes (2004:72) se bevinding dat die groot aantal onbeskermende kinders 'n besonder kwesbare groep van slagoffers uitmaak.

Een deelnemer, wat 'n nie-regeringsorganisasie verteenwoordig, het aangedui dat hulle deur 'n behoeftebepalingstudie bevind het dat die voedingsnood van kleuters veroorsaak dat die kleuters sonder toesig in die strate rondbeweeg wat hulle kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Volgens die deelnemers is dit 'n tendens waaraan die bepaalde nie-regeringsorganisasie in die toekoms aandag wil skenk. Daar is egter tans geen voedingsprogram in die gemeenskap wat op hierdie behoefte gerig is nie. As in ag geneem word dat daar soveel instansies is wat behulpsaam wil wees in die opheffing van die gemeenskap, is hierdie leemte iets wat gevul kan word en daadwerklik 'n verskil in die kleuters se kwesbaarheid vir seksuele misbruik kan maak.

Die bevindinge van hierdie studie toon duidelik dat daar 'n aantal kleuters is wat daagliks by geen programme in die gemeenskap ingesluit word nie. Soos in 4.3.1.1 genoem, het die deelnemers aangedui dat hierdie kleuters sonder toesig gelaat word terwyl hul ouers gaan werk. Aangesien die ouers, soos in 4.4.1.1 gemeld, onverantwoordelike gedrag openbaar, laat hulle hierdie kinders bedags buite die huis aan hul eie genade oor sonder die nodige voedsel. Hierdie voedselnood, soos bespreek in 4.3.2.1, veroorsaak dat die kleuters in die strate begin rond dwaal op soek na voedsel van enigiemand wat bereid is om dit aan die kind te verskaf. Hierdie groep kleuters is die groep wat die kwesbaarste is vir seksuele misbruik deur misdadigers. Daar is tans geen program waarby hierdie kleuters gratis ingeskakel kan word nie.

Die laaste tema wat deur die bevindinge uitgewys is, is *Bydraende risikofaktore in die gemeenskap as makrosisteem*. Dit word vervolgens bespreek.

4.7 TEMA 5: BYDRAENDE RISIKOFAKTORE IN DIE GEMEENSKAP AS MAKROSISTEEM

Cattanach (2007:431), Kruger en Spies (2006:162), Townsend en Dawes (2004:63) asook Visagie (2011:25) meld dat die makrosisteem volgens die ekologiese sisteemperspektief na die sosiale invloede, leefwyses en gewoontes in die gemeenskap verwys en hoe dit op 'n indirekte wyse 'n invloed op die individu se ontwikkeling uitoefen. Die tema het die volgende subtemas na vore gebring, naamlik armoede en onvoldoende infrastruktuur. Elke subtema word vervolgens bespreek.

4.7.1 Tema 5: Subtema 1 – Armoede

Uit die bevindinge van die studie blyk dit dat armoede een van die hooforsake was waarom kleuters kwesbaar gelaat is vir seksuele misbruik in die spesifieke informele nedersetting. Die volgende aanhaling deur 'n deelnemer beskryf die gees van hoe die deelnemers die gemeenskap oor die algemeen beleef: *“Mense kom soek werk, maar daar is geen werk. Hulle het 'n verwagting om 'n werk te kry, 'n hoop en die mense eindig op in 'n hopelose situasie wat aanleiding gee tot die misbruik van alkohol om verligting te bring vir die stres en armoede wat veroorsaak dat hulle kinders kwesbaar raak vir misbruik”*. 'n Ander deelnemer het aangedui dat al die probleme in die spesifieke informele nedersetting neerkom op armoede, aangesien die ouers bedags moet gaan werk soek en die kinders alleen tuis laat in 'n gemeenskap waar daar baie werklose mense rond dwaal in die strate. Hierdie siening van die meerderheid van deelnemers stem egter nie ooreen met bestaande literatuur nie. Die korrelasie tussen die gesin se sosio-ekonomiese omstandighede en die seksuele misbruik van die kind is deur verskeie studies ondersoek, en telkens is daar 'n swak korrelasie tussen die veranderlikes gevind (Barnett *et al.*, 2005:95; Beckett, 2003:109; Corby, 2006:95). Volgens Pistorius *et al.* (2012:28) word meer maatskaplike dienste aan armer woonbuurte gelewer terwyl meer gegoede persone hul seksuele misbruik van kinders beter kan verskuil. Volgens die outeurs blyk dit op die oog af of die meeste seksuele misdadigers wat gevonnissen word uit 'n laer sosio-ekonomiese vlak kom. Misdadigers uit die hoër sosio-ekonomiese vlak kan hul verkeerde dade beter verskuil of regshulp inwin om wetlike gevolge te vermy. In hierdie spesifieke informele nedersetting blyk dit volgens die deelnemers dat armoede wel 'n bydraende risikofaktor is aangesien dit aanleiding gee tot ander vraagstukke soos werkloosheid en alkohol- en dwelmisbruik wat die kleuters kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Pistorius *et al.* (2012:26) dui aan dat 'n gemeenskap wat deur armoede en werkloosheid gekenmerk word meer geneig is om 'n omgewing te skep waarin seksuele misbruik van kinders kan voorkom omdat dié gemeenskappe gekenmerk word deur 'n hoë misdadafsyfer in die

algemeen, 'n gebrek aan maatskaplike dienste en ondersteuningsnetwerke, 'n hoë armoedesyfer en swak behuisingsomstandighede, 'n hoë werkloosheidsyfer en 'n tekort aan behoorlike leiers. Hierdie kenmerke het almal duidelik sigbaar geword uit die ondersoek en kan as bydraende risikofaktore op die makrosistemiese vlak bestempel word wat kleuters in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Die twee kategorieë wat onder die subtema *Armoede* uitgestaan het, was werkloosheid en die misbruik van alkohol en dwelms. Die bevindinge van hierdie twee kategorieë word vervolgens bespreek.

4.7.1.1 Kategorie 1: Werkloosheid

Die deelnemers het aangedui dat daar 'n duidelike verband bestaan tussen werkloosheid in die informele nedersetting en die feit dat kleuters seksueel misbruik word. Van die deelnemers was van mening dat die feit dat 'n groot aantal persone daaglik in die nedersetting doelloos rondbeweeg en in baie gevalle ook alkohol en dwelms misbruik, die kleuters meer kwesbaar gelaat het vir seksuele misbruik. Hierdie bevinding van die ondersoek dat werkloosheid wel 'n bydraende risikofaktor tot die seksuele misbruik van kleuters kan wees, word bevestig deur studies wat deur Barnett (2005:113), Townsend en Dawes (2004:71) asook Van Niekerk (2006:103) onderneem is. Volgens 'n studie wat deur Townsend en Dawes (2004:71) van stapel gestuur is, kan werkloosheid moontlik bydra tot die seksuele misbruik van kinders aangesien die misdadiger tyd op hande het en die stresvolle ekonomiese faktore 'n negatiewe impak op gesinsverhoudinge het.

Een deelnemer het aangedui dat die vlak van werkloosheid in die gemeenskap die moeders forseer om ver van hul huise af werk te soek. As gevolg hiervan word die kleuters bedags kwesbaar gelaat omdat hulle alleen tuis agtergelaat word. Barnett (2005:113), Pistorius *et al.* (2012:29) asook Townsend en Dawes (2004:76) se siening sluit by die bevindinge van hierdie ondersoek aan omdat hulle van mening is dat werkloosheid moeders in sommige gevalle dwing om elders werk te vind om in hul gesinne se finansiële behoeftes te voorsien, wat veroorsaak dat hul kinders onbeskermd tuis agtergelaat word.

Volgens die deelnemers is werkloosheid dus 'n bydraende risikofaktor in die gemeenskap, aangesien die moeders elders moet gaan werk soek en hul kleuters in sommige gevalle alleen tuis laat in die nedersetting terwyl daar mense doelloos in die strate rond dwaal omdat hulle nie werk het nie. Werkloosheid in die gemeenskap veroorsaak ook, soos in 4.3.2.1 genoem, dat die ouers nie oor voldoende fondse beskik om in hul kleuters se voedingsnood te voorsien nie. Die feit dat daar nie voldoende voedsel tuis is nie het tot gevolg dat hierdie honger kleuters wat alleen tuis gelaat word, en waarvan reeds in 4.3.1.3 melding gemaak is, in die strate rond dwaal op soek na kos. In die lig van bogenoemde is dit dus duidelik dat werkloosheid 'n direkte bydrae

lewer tot die kwesbaarheid van die kleuter tot seksuele misbruik aangesien die honger kleuter 'n teiken vir die vermeende misdadiger in die gemeenskap is.

Werkloosheid is 'n groot probleem wat volgens die deelnemers ook aanleiding gee tot ander risikofaktore soos *alkohol- en dwelmmisbruik*. Die risikofaktor van alkohol- en dwelmmisbruik dra daartoe by dat die kleuters in die informele nedersetting kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik. Hierdie risikofaktor word vervolgens as die tweede kategorie onder die Subtema 1: Armoede bespreek.

4.7.1.2 Kategorie 2: Alkohol- en dwelmmisbruik

Uit die bevindinge van die ondersoek het dit duidelik na vore gekom dat 'n groot aantal inwoners in die spesifieke informele nedersetting alkohol en dwelms weens werkloosheid en armoede misbruik in 'n poging om hul sosio-ekonomiese omstandighede te probeer hanteer. Een deelnemer was van mening dat die rede vir die gemeenskapslede se dwelmmisbruik die tekort aan werk en die werkloosheid van die gemeenskapslede is. Volgens die deelnemer misbruik die inwoners die alkohol en dwelms in 'n poging om van hul probleme te vergeet en maak dit die kinders kwesbaar aangesien ouers onder die invloed van drank en dwelms nie voldoende toesig oor hul kinders kan hou nie. Nog 'n deelnemer het gemeld dat die werklose potensiele misdadiger makliker kinders seksueel misbruik wanneer die misdadiger onder die invloed van alkohol en dwelms is. Hierdie bevinding dat persone alkohol en dwelms misbruik in 'n poging om hul finansiële omstandighede te hanteer, sluit by Pistorius *et al.* (2012:33), September (2004:309) asook Van Niekerk (2006:112) se siening aan wat meld dat kinders in talle gevalle seksueel misbruik is waar die misdadiger onder die invloed van alkohol of dwelms was.

Volgens die deelnemers word alkohol en dwelms op 'n gereelde basis in die spesifieke informele nedersetting misbruik omdat dit so maklik toeganklik is. Die deelnemers meld dat daar oral in die nedersetting volop shebeens is waar alkohol en dwelms verkoop word. Dit veroorsaak dat die kleuters wat in die strate rond dwaal op soek na aandag en voedsel, soos in 4.3.2.3 bespreek, deur shebeengebruikers wat onder die invloed van alkohol is seksueel misbruik word. Hierdie bevinding word deur Jensen (2012:32) ondersteun wat meld dat shebeens 'n bydraende faktor is by alkohol-verwante probleme. Volgens Jensen (2012:64) dra die nabyheid van die shebeens by tot alkohol-verwante probleme en blyk dit dat die pogings om hierdie onwettige verspreiding van alkohol te reguleer onsuksesvol is.

Die deelnemers het aangedui dat dit veral die moeders en versorgers soos die oumas is wat hul skuldig maak aan die misbruik van alkohol en dwelms. Een deelnemer stel dit soos volg: "*Iets*

wat gereeld voorkom is die feit om babas te hê vir die toelaag maar dan nie die toelaag vir die baba aan te wend nie, dit blyk of hulle die geld gebruik vir alkohol en nie om na die kind om te sien nie". 'n Ander deelnemer het ook aangedui dat die jong moeders hul babas by die oumas los wat alkohol misbruik. Wanneer die jong moeder terugkeer van die werk vind sy dat haar kind seksueel misbruik is. Uit die resultate van die ondersoek, soos reeds in 4.4.1.2 gemeld is, blyk dit dat die moeders die kinderondersteuningstoelaag gebruik om alkohol aan te skaf in 'n poging om van hul finansiële omstandighede te ontsnap en dus weens die misbruik van alkohol nie in staat is om na behore om te sien na hul kleuters nie. Hierdie onverantwoordelike gedrag van die ouers, soos bespreek in 4.4.1.1, veroorsaak dat die kleuters sonder toesig in die strate rondwaal en onvermydelik kwesbaar word vir seksuele misbruik deur vermeende misdadigers wat op die uitkyk is vir kwesbare kleuters. Hierdie bevindinge sluit by Laaksonen *et al.* (2011:488) asook Ramírez *et al.* (2011:1023) aan wat meld dat waar ouers afhanklikheidsvormende middels misbruik, die kinders meer geneig is om tyd buite die gesinsverband te spandeer wat hulle gevolglik meer kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Die volgende subtema wat bespreek word, is *Onvoldoende infrastruktuur*.

4.7.2 Tema 5: Subtema 2 – Onvoldoende infrastruktuur

'n Beduidende aantal deelnemers het aangedui dat daar binne die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City onvoldoende infrastruktuur is om in die groeiende behoeftes van die gemeenskap te voorsien. Volgens die deelnemers is toesig en beheer van kleuters wat alleen tussen die plakkershutte rondbeweeg moeilik as gevolg van die snelle uitbreiding in die spesifieke informele nedersetting. Die deelnemers meld ook dat daar weens die onvoldoende infrastruktuur nie voldoende sanitêre geriewe en kragtoevoer na die wonings is nie, wat kleuters kwesbaar laat as hulle alleen in die donker strate rondbeweeg om in die buitewyke sanitêre geriewe te bekom. Volgens die deelnemers het die instellings in beheer van die ontwikkeling van die gemeenskap nie vinnig genoeg bygehou met die infrastruktuur van die gemeenskap nie. Een deelnemer merk die volgende op: "Die gemeenskap het so snel gegroei in getalle en ek dink nie die gemeenskap kan die getalle hanteer nie. Dit laat die kinders kwesbaar aangesien toesig oor hulle in die toebehoude gebied onmoontlik is." Hierdie bevinding van die ondersoek kom ooreen met dié van Bezuidenhout (2008:190) en Pistorius *et al.* (2012:28) wat reken dat snelle verstedeliking en die instroming van mense op soek na werk in stedelike gebiede tot die verswakking van sosiale beheer en ander gemeenskapstrukture lei. Volgens die outeurs vind bogenoemde plaas omdat die gemeenskappe bo hul vermoë moet funksioneer sonder die nodige hulpbronne.

Die deelnemers het bo en behalwe die onvoldoende infrastruktuur ook aspekte soos 'n tekort aan voldoende behuising en 'n tekort aan water- en sanitasiegeriewe uitgewys. Die volgende twee kategorieë, naamlik *'n Tekort aan voldoende behuising* en *'n Tekort aan water- en sanitasiegeriewe* word vervolgens bespreek.

4.7.2.1 Kategorie 1: Tekort aan voldoende behuising

Uit die bevindinge van die ondersoek het dit na vore gekom dat daar nie voldoende behuising is nie en dat gesinne van vyf tot ses lede soms in 'n eenvertrek- of tweevertrek-plakkershut saamwoon. Een deelnemer het dit soos volg gestel: *"Soms bly daar baie mense in een huis, hulle huise is oorbevolk, almal woon saam in een plakkershut"*. Volgens sommige van die deelnemers word die kinders soms in die plakkershutte blootgestel aan hul ouers se seksuele gedrag wat ook met geweld gepaard kan gaan. Die deelnemers meld dat die groter kinders in die huishoudings gewoond raak aan hierdie seksuele gedrag en leer dat dit aanvaarbaar is. Hulle begin dan uit nuuskierigheid om op die kleiner kinders te eksperimenteer. Hierdie bevindinge van die ondersoek stem ooreen met studies wat deur Van Niekerk (2006:104) onderneem is en wat bevind het dat talle kinders in situasies van armoede en oorbevolking aan seksuele gedrag van volwassenes blootgestel word daartoe lei dat dié kinders die gedrag weer teenoor ander jonger kinders openbaar. Die bevinding sluit ook aan by Townsend en Dawes (2004:71) wat meld dat oorbevolking in een huishouding veroorsaak dat daar nie voldoende afbakening van grense tussen die ouers en die kinders is nie en dat hulle in baie gevalle saam in een vertrek slaap wat die risiko van seksuele misbruik van die kind verhoog. Pistorius *et al.* (2012:29) brei hierop uit en noem dat mense wat in die huidige sosio-ekonomiese klimaat in Suid-Afrika in armoede leef (wat die meerderheid van die bevolking is), meer blootgestel word aan werklike lewensgetroue seksuele aktiwiteite. Volgens die outeurs is dit die gevolg van gesinne wat in klein plakkershutte woon waar ouers 'n gebrek aan privaatheid het. Townsend en Dawes (2004:74) ondersteun die siening dat armoede wat ook tot oorbevolking in een huis lei op die volgende kan uitloop: 'n toename in huweliksgeweld, spanning en disfunksionele ouerskap. Volgens die outeurs kan dit aanleiding gee tot seksuele misbruik van die kinders. Volgens Pistorius *et al.* (2012:26) is dit veral kenmerkend van die informele nedersettings in Suid-Afrika waar misdaad aan die orde van die dag is en gesinne baie moet ontbeer.

Die resultate van die ondersoek toon dat kleuters ook kwesbaar is vir seksuele misbruik waar daar nie voldoende afbakening van grense tussen die ouers en kinders bestaan nie en waar hulle saam met hul gesinne in eenvertrek- of tweevertrek-plakkershutte woon en aan hul ouers se seksuele gedrag blootgestel word. Volgens die bevindinge veroorsaak die blootstelling aan seksuele aktiwiteite van die ouers ook dat sommige van die ouer kinders in die gesin begin eksperimenteer deur die kleuters in die huis seksueel te misbruik.

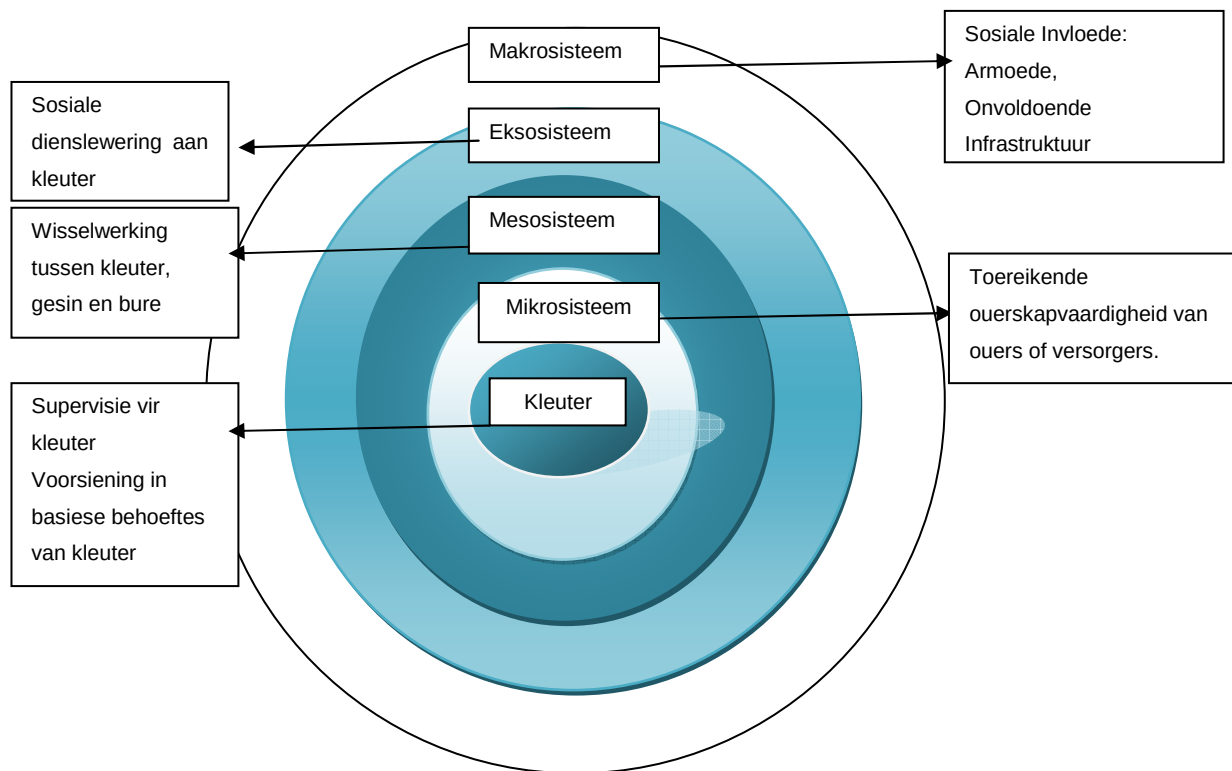
Vervolgens word die tweede kategorie, naamlik *Tekort aan water en sanitasiegeriewe*, aan die hand van die nodige narratiewe bespreek.

4.7.2.2 Kategorie 2: Tekort aan water- en sanitasiegeriewe

'n Verdere faktor wat as 'n bydraende risikofaktor op makrovlak in die gemeenskap geïdentifiseer is, is die tekort aan water- en sanitasiegeriewe. Die deelnemers meld dat die inwoners, wat ook die kleuters insluit, na verafgeleë gebiede moet stap om sanitasiegeriewe te bekom. Hulle moet ook stap om water te gaan haal, wat soms in die donker moet geskied. Volgens die deelnemers veroorsaak hierdie gebrekkige infrastruktuur dat die kleuters kwesbaar word wanneer hulle alleen in die gebiede beweeg. Soos een deelnemer dit stel: *"In haar wyk het hulle nie toilette of water of elektrisiteit nie, hulle moet alleen na woud stap vir toiletgeriewe en moet ver loop om water te kry dit maak hulle kwesbaar".* Die bevindinge stem ooreen met die bevindinge van Joshi *et al.* (2011:92), September en Savahl (2009:36) asook Thomlinson (2004:96-97) wat sê dat onvoldoende behuising en materiële hulpbronne asook langdurige ekonomiese spanning bydraende risikofaktore is wat kinders kwesbaar laat vir seksuele misbruik.

Dit blyk derhalwe uit die bevindinge dat waar kleuters in digbehoude gebiede in die donker rondbeweeg om die nodige sanitasiegeriewe te bekom, hulle kwesbaar is vir seksuele misbruik omdat dit moeilik is om in die donker voldoende beheer en toesig oor hierdie kleuters te hou.

Soos breedvoerig in Hoofstuk 2 bespreek is, het die ekologiese sisteemperspektief as teoretiese raamwerk vir hierdie studie gedien. Die bevindinge van hierdie studie word in **Figuur 4.1** aan die hand van dié perspektief uitgebeeld ter verduideliking van hoe die bydraende risikofaktore 'n invloed op elkeen van die vlakke uitoefen om die kwesbaarheid van die kleuter vir seksuele misbruik te verhoog.

Figuur 4.1: Bronfenbrenner se Ekologiese Sisteemperspektief soos toegepas en geïntegreer met die bevindinge van die studie

Bron: Aangepas uit Louw en Kail (2007:28).

Die ekologiese sisteemperspektief is in die studie as teoretiese raamwerk gebruik om die wisselwerking tussen die kleuter en al die sisteme in die kleuter se ekologie te bespreek. Elkeen van hierdie sisteme oefen 'n invloed uit op die kleuter se ontwikkeling. Die toereikendheid waarmee die ouers of versorgers hul rol as ouers vertolk, het 'n direkte invloed op die kleuter se kwesbaarheid ten opsigte van seksuele misbruik. Vervolgens veroorsaak die wisselwerking óf die afwesigheid daarvan tussen die kleuter, die gesin en die bure op die mesovlak dat die kleuter kwesbaarheid gelaat word vir seksuele misbruik. Op die eksovlak, waar dienste deur sosiale diensleweringorganisasies aan die individu gelewer word, veroorsaak die beskikbaarheid óf afwesigheid van voldoende programme aan kleuters dat die groep kinders kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik. Op die makrovlak het die sosiale invloede in die informele nedersetting, soos armoede en onvoldoende strukture, 'n uitwerking op die kleuter se ontwikkeling en die kind se kwesbaarheid tot seksuele misbruik.

4.8 SAMEVATTING

Die bevindinge van die ondersoek is in hierdie hoofstuk weergegee en die vyf hooftemas wat in die ontleding van die data geïdentifiseer is, is bespreek aan die hand van subtemas, kategorieë

en narratiewe wat uit die bevindinge van die ondersoek na vore getree het. Toepaslike literatuur is in die bespreking gebruik om as literatuurkontrole te dien.

Die gevolgtrekkings en aanbevelings wat uit bogenoemde bevindinge voortspruit, word in Hoofstuk 5 bespreek.

HOOFSTUK 5

GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

5.1 INLEIDING

Die resultate van hierdie studie is in die vorige hoofstuk bespreek. In hierdie hoofstuk word daar aandag geskenk aan die bereiking van doelstellings en doelwitte in die studie, waarna 'n oorsig gegee word van die navorsingsproses wat tydens die studie gevolg is. Toepaslike gevolgtrekkings en aanbevelings word vervolgens aangebied tesame met 'n bespreking van die beperkinge van die studie. Laastens word 'n samevatting van die studie gegee.

5.2 BEREIKING VAN DOELSTELLING EN DOELWITTE IN DIE STUDIE

Die doel van hierdie studie was om deur die benutting van 'n beskrywende, kwalitatiewe ontwerp te verken en te beskryf wat die risikofaktore is wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City. Om bogenoemde doelstelling te bereik, is die volgende doelwitte vir hierdie studie geformuleer:

Die doelwitte vir die ondersoek was om:

- Die risikofaktore bydraend tot die seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te identifiseer.
- Die wyse waarop die risikofaktore bydra tot die seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te verken en te beskryf.

Die ondersoek het hierin geslaag deur die volgende uit te voer en te bereik:

In *Hoofstuk 1* is 'n oorsig gegee oor die studie. Die rasionaal van die studie is uiteengesit waarna die navorsingsprobleem geformuleer is. Vervolgens is die doelstelling en doelwitte uiteengesit waarna die navorsingsvraag, die navorsingsontwerp van die studie en die navorsingsprosedure en werkwyse breedvoerig bespreek is. Die navorser het ook aandag geskenk aan die etiese aspekte van die navorsing. Toestemming is van die Etiese Komitee ontvang om die empiriese studie te kan onderneem. Laastens is definisies van die hoofkonsepte gegee.

In *Hoofstuk 2* is 'n literatuurstudie onderneem ten opsigte van al die hoofkonsepte wat van belang was vir hierdie studie, insluitende die teoretiese raamwerk wat die uitgangspunt vir hierdie studie gevorm het. Aandag is dus geskenk aan die volgende konsepte wat as grondslag

vir hierdie studie gedien het, naamlik die ekologiese sisteemperspektief, die ontwikkelingsfase van die kleuter, seksuele misbruik van kinders, risiko- en bufferfaktore, en voorkomingsgerigte dienslewering.

In *Hoofstuk 3* is die navorsingsmetodologie bespreek, waartydens 'n breedvoerige uiteensetting van die navorsingsprosedure en werkwyse gegee is wat tydens die studie gevolg is.

In *Hoofstuk 4* is die resultate en bevindinge van die empiriese studie bespreek. Die bydraende risikofaktore wat die kleuters in dié spesifieke informele nedersetting kwesbaar maak vir seksuele misbruik is vanuit die ekologiese sisteemperspektief op al die vlakke geïdentifiseer.

In hierdie hoofstuk word gevolgtrekkings en aanbevelings gemaak ten opsigte van die bydraende risikofaktore wat geïdentifiseer is.

Die volgende navorsingsvraag het rigting aan hierdie studie verleen:

"Wat is die risikofaktore wat bydra tot seksuele misbruik van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City?"

Die navorser kon deur die bereiking van die doelwitte van die studie daarin slaag om bogenoemde navorsingsvraag te beantwoord. Die risikofaktore wat bydra tot die seksuele misbruik van kleuters in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City is dus bekend.

5.3 OORSIG VAN DIE NAVORSINGSPROSES

Hierdie ondersoek het verkennende en beskrywende navorsing behels. Die kwalitatiewe data wat deur die ondersoek ingewin is, is benut om bydraende risikofaktore wat kleuters kwesbaar maak vir seksuele misbruik in 'n spesifieke informele nedersetting te verken en te beskryf. 'n Doelgerigte, nie-waarskynlikheidsteekproef is benut en 16 deelnemers is vir die studie gewerf. Daar is van twee populasies gebruik gemaak. Die eerste populasie het bestaan uit agt ouers of versorgers van kleuters in 'n spesifieke informele nedersetting in Buffalo City wie se kinders in die afgelope vyf jaar seksueel misbruik is. Die tweede populasie het bestaan uit agt gemeenskapsleiers wat in dieselfde informele nedersetting diens gelewer het waar die navorsing onderneem is. Daar is van semi-gestruktureerde een-tot-een onderhoude gebruik gemaak om 'n gedetailleerde beeld van die deelnemers te kry ten opsigte van die moontlike bydraende risikofaktore in die spesifieke informele nedersetting wat hul kleuters kwesbaar gemaak het vir seksuele misbruik. Hierdie onderhoude is met behulp van 'n onderhoudskedule gevoer. Deur die proses van kristallisasie is daar ook van 'n verskeidenheid ander data-

insamelingsmetodes gebruik gemaak, naamlik waarneming, refleksies en veldnotas om sodoende die vertrouenswaardigheid van die studie te verseker. Vervolgens is die onderhoude getranskribeer waarna die data ontleed is en temas, subtemas en kategorieë geïdentifiseer is. Laastens is 'n literatuurkontrole gebruik in die bespreking van die temas, subtemas en kategorieë.

Bogenoemde navorsingsproses het tot die gevolgtrekkings hieronder gelei.

5.4 GEVOLGTREKKINGS TEN OPSIGTE VAN DIE STUDIE

Die gevolgtrekkings word vervolgens ooreenkomstig die temas en subtemas van hierdie ondersoek aangebied:

Tema 1: Bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu

Subtema 1: Onvoldoende supervisie vir die kleuter

Subtema 2: Onvoldoende voorsiening in die basiese behoeftes van die kleuter

Tema 2: Bydraende risikofaktore in die gesin as mikrosisteem

Subtema 1: Ontoereikende ouerskap

Tema 3: Bydraende risikofaktore in die wisselwerking tussen die gesin en die bure as mesosisteem

Subtema 1: Afwesigheid van ubuntu

Tema 4: Bydraende risikofaktore in sosiale dienste as eksosisteem

Subtema 1: Onvoldoende voorkomingsprogramme vir kleuters in die gemeenskap

Tema 5: Bydraende risikofaktore in die gemeenskap as makrosisteem

Subtema 1: Armoede

Subtema 2: Onvoldoende infrastruktuur

5.4.1 Bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu

Die studie het bevind dat daar bepaalde bydraende risikofaktore ten opsigte van die kleuter as individu is wat bygedra het tot sy/haar kwesbaarheid tot seksuele misbruik.

Die volgende gevolgtrekking word gemaak: Die kleuters wat sonder voldoende supervisie alleen tuis gelaat word, is 'n kwesbare groep ten opsigte van seksuele misbruik in die spesifieke

informele nedersetting. Dit blyk duidelik uit die studie dat kleuters in menige gevalle óf onbewaak alleen tuis gelaat word óf in die sorg van ander jeugdiges gelaat word terwyl die ouers werk. Hierdie groep kleuters wat alleen en sonder toesig in die gemeenskap rondbeweeg maak dié kleuters kwesbaar vir seksuele misbruik deur die vermeende misdadigers wat op die uitkyk is vir alleenlopende, ronddwalende weerlose kinders.

Een van die hoofredes waarom die kleuters bedags sonder toesig in die strate ronddwaal, is omdat daar nie by hul ouerhuis aandag geskenk word aan hul basiese behoeftes soos voeding en emosionele nabyheid nie. Die vermeende misdadiger teiken hierdie groep kinders en voorsien oënskynlik in hul behoeftes in 'n poging om 'n verhouding met die kinders op te bou sodat hulle uiteindelik dié kwesbare kinders seksueel kan misbruik. As gevolg van die kleuters se kognitiewe ontwikkeling beskik hulle nog nie oor die nodige woordeskat om hulself ten volle te verwoord nie. Die vermeende misdadigers besef dit en misbruik juis hierdie onderdomsgroep omdat die kinders nie aan ander kan verbaliseer dat hulle seksueel misbruik word nie.

Die bydraende risikofaktor ten opsigte van die kleuter as individu wat die kind kwesbaar maak vir seksuele misbruik in die spesifieke informele nedersetting is die feit dat kinders in hierdie ouderdomsgroep in menige gevalle alleen sonder supervisie en sonder die basiese middele tuis gelaat word terwyl die ouer gaan werk. Dit veroorsaak dat dié kinders in die strate begin rondbeweeg op soek na aandag en kos in 'n poging om in hul basiese behoeftes te voorsien.

5.4.2 Bydraende risikofaktore in die gesin as mikrosisteem

Volgens die ekologiese sisteemperspektief, soos in Hoofstuk 2 bespreek, bestaan 'n mikrosisteem (soos 'n gesin) uit 'n patroon van aktiwiteite, rolle en interpersoonlike verhoudings wat op 'n daaglikse basis 'n invloed op mekaar uitoefen.

Die volgende gevolgtrekking word oor ontoereikende ouerskap gemaak: Die ouers en versorgers se ontoereikende ouerskapvaardighede is as 'n bydraende risikofaktor op die mikrosistemiese vlak uitgewys. Die ouers openbaar onverantwoordelike gedrag aangesien hulle hul kleuters sonder die nodige toesig alleen tuis laat en in talle gevalle ook nie hul beskikbare fondse tot voordeel van die kinders aanwend nie. Die ouers en versorgers gebruik die fondse om alkohol of dwelms aan te koop of vir persoonlike gebruik. Die beskikbare fondse word dus nie altyd aangewend vir die versorging en voeding van hul kinders nie. Dit het tot gevolg dat die kleuters hulle tot vreemdelinge in die gemeenskap wend om in hul basiese behoeftes te voorsien.

Waar die vaderfiguur afwesig is, is die moeder wat as enkelouer optree nie altyd in staat om die kleuter teen seksuele misbruik te beskerm nie aangesien sy nie voldoende gesag in die gemeenskap afdwing nie.

5.4.3 Bydraende risikofaktore in die wisselwerking tussen die gesin en die bure as mesosisteem

Soos in Hoofstuk 2 bespreek, bestaan die mesosisteem uit die wisselwerking wat daar tussen mikrosisteme plaasvind en 'n direkte uitwerking op die kleuter se ontwikkeling het. Die bydraende risikofaktor wat in die wisselwerking tussen die gesin en die bure op mesovlak geïdentifiseer is, is die *Afwesigheid van ubuntu*.

Die volgende gevolgtrekking word ten opsigte van die afwesigheid van ubuntu gemaak: Die afwesigheid van 'n gees van ubuntu tussen bure veroorsaak dat bure nie verantwoordelikheid vir die beveiliging van mekaar se kinders wil neem nie. Die bure wat deel vorm van die onmiddellike omgewing van die kleuter en die gesin wil nie by die gesin se probleme betrokke raak nie. Dit veroorsaak dat die kleuters wat alleen in die strate rondbeweeg kwesbaar gelaat word vir sekuele misbruik.

5.4.4 Bydraende risikofaktore in sosiale dienste as eksosisteem

Vanuit die ekologiese sisteemperspektief, soos in Hoofstuk 2 bespreek, bestaan die eksosisteem uit die mense van een of meer instellings wat belangrike rolspelers in die individuele ontwikkeling is. Die bydraende risikofaktor wat in die sosiale dienste as eksosistevlak geïdentifiseer is, is *Onvoldoende versorgingsprogramme vir kleuters in die gemeenskap*.

Die volgende gevolgtrekking word ten opsigte van onvoldoende versorgingsprogramme vir kleuters in die gemeenskap gemaak: Die ondersoek het ten opsigte van die eksosisteem bevind dat die gebrek aan voldoende versorgingsprogramme vir kleuters deur die sosiale diensleweringorganisasies daartoe lei dat die kleuters kwesbaar is vir seksuele misbruik. Daar is nie middae nadat die skool verdaag het voldoende toesig en beheer oor die kleuters nie. Talle ouers en versorgers laat die kleuters middae nadat die kleuters van die crèches of ander versorgingsinstansies teruggekeer het alleen en sonder toesig buite die huis speel. Ander ouers laat die kleuters in die sorg van ander jeugdige tot die ouers saans terugkeer van die werk. Die ouers wat die kinders alleen en sonder toesig tuis laat, sluit in baie gevalle die huis toe sodat die kind net buite die huis kan speel. Die ouers is van mening dat dit veiliger is vir die kind om buite die huis te wees as alleen binne die huis. Hierdie kinders word in baie gevalle sonder kos buite gelaat en hulle begin dan in die buurt rondbeweeg op soek na kos omdat hulle honger is.

Die kinders wat by ouer jeugdiges gelaat word, bly uiteindelik ook alleen tuis omdat die ouer sibbe lewensvaardigheidsprogramme bywoon wat by een van die nie-regeringsorganisasies vir tieners aangebied word en waar hulle 'n middagete ontvang. Een nie-regeringsorganisasie het sy ure tot 16:00 verleng om na die kleuters om te sien. Hierdie nie-regeringsorganisasie maak nie tans voorsiening vir alle kleuters nie, slegs dié wie se ouers vir die diens kan betaal. Die kleuters is egter weer alleen in die strate vanaf 16:00 tot die ouers saans van die werk af terugkeer. Daar is geen algemene versorgingsprogram vir alle kleuters in die gemeenskap nie en daarom kry alle kleuters nie die nodige versorging en voedsel nie. Daar is dus 'n groot aantal kleuters wat bedags alleen tuis gelaat word sonder toesig en sonder die nodige voeding.

5.4.5 Bydraende risikofaktore in die gemeenskap as makrosisteem

Die makrosisteem verteenwoordig die kultuur en samelewing waarbinne die individu gebore is – soos in Hoofstuk 2 bespreek. Die volgende bydraende risikofaktore wat in die spesifieke informele nedersetting as gemeenskap op makrovlak geïdentifiseer is, is *Armoede* en *Onvoldoende infrastruktuur*.

Die volgende gevolgtrekking word ten opsigte van armoede en onvoldoende infrastruktuur gemaak: Volgens die ondersoek is daar in die gemeenskap as makrosisteem in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City bepaalde bydraende risikofaktore wat die kleuters kwesbaar laat vir seksuele misbruik. Die eerste bydraende risikofaktor op makrovlak is armoede wat tot gevolg het dat daar hoë vlakke van werkloosheid in die informele nedersetting is. Die spanning wat werkloosheid by die ouers tot gevolg het, veroorsaak dat menige ouers en versorgers hulle tot alkohol- en dwelmmisbruik wend in 'n poging om van die spanning te ontvlug. Dit lei daartoe dat hulle nie voldoende toesig oor hul kleuters kan hou nie. Die ouers misbruik ook soms die bestaande fondse wat vir die versorging van die kinders bestem is om alkohol en dwelms aan te skaf.

Talle mense loop daaglik in die nedersetting rond as gevolg van armoede en werkloosheid. Dit veroorsaak dat die kleuters wat ook in die strate rondbeweeg op soek na aandag en voedsel kwesbaar gelaat word vir seksuele misbruik.

Die onvoldoende infrastruktuur in die gemeenskap veroorsaak ook dat die kleuters kwesbaar is vir seksuele misbruik deurdat daar onvoldoende behuising vir die gesinne is. 'n Groot aantal mense woon saam in eenvertrek- of tweeventrek-plakkershutte waar die kleuters aan die seksuele gedrag van hul ouers blootgestel word. In sommige gevalle word hierdie kleuters ook seksueel misbruik as gevolg van die oorbevolking in die plakkershut.

Die onvoldoende infrastruktuur van die nedersetting lei tot 'n tekort aan water- en sanitasiegeriewe wat die kleuters kwesbaar laat wanneer hulle ver moet stap om water te gaan haal. Soms moet die kleuters alleen in die donker loop na privaat gedeeltes in die gemeenskap waar daar geen elektrisiteit is nie sodat hulle by sanitasiegeriewe kan uitkom. Dit laat hulle kwesbaar vir seksuele misbruik deur vermeende misdadigers wat rondbeweeg op soek na weerlose kinders.

5.5 AANBEVELINGS TEN OPSIGTE VAN DIE STUDIE

Aanbevelings word in hierdie studie ten opsigte van die praktyk, opleiding en verdere navorsing gemaak. Daar word eerstens na aanbevelings ten opsigte van die praktyk gekyk.

5.5.1 Aanbevelings ten opsigte van die praktyk

In die praktyk word aanbevelings gemaak wat moontlik deur die gesinsorgorganisasies wat in die spesifieke nedersetting in Buffalo City diens lewer, gebruik kan word in hul toekomstige voorkomingsgerigte diensleweringprogramme wat in dié nedersetting ontwikkel sal word.

Die volgende aanbevelings word gemaak:

- Bied lewensvaardigheidsprogramme oor seksuele misbruik en persoonlike veiligheid aan vir die kleuters in die spesifieke informele nedersetting. Só kan die kleuters die taal en vaardighede aanleer om hulself beter teen potensiële seksuele misdadigers te beskerm.
- Bied programme oor ouerskapsvaardighede vir die ouers en versorgers in die nedersetting aan sodat hulle kan leer hoe om toereikend vir hul kinders te sorg en hoe om in hul kinders se basiese behoeftes te voorsien. Dit sal as voorkoming dien teen die seksuele misbruik van kleuters aangesien die kleuters dan nie na onbekende potensiële misdadigers sal uitreik ter vervulling van hul basiese behoeftes nie.
- Vorm selfhelpgroepe in die nedersetting sodat gesinne wat onafhanklik en selfversorgend funksioneer ander disfunksionele gesinne kan ondersteun. Só kan ouers leiding ontvang om meer toereikende ouers te word wat hul kleuters doeltreffend teen seksuele misbruik kan beskerm.
- Bied programme oor finansiële bestuur aan die ouers en versorgers in die nedersetting sodat die ouers leiding kan ontvang oor hoe om hul beskikbare fondse oordeelkundig aan te wend. Die ouers moet leiding ontvang om 'n begroting op te stel wat ook in hul kleuters se basiese behoeftes kan voorsien.

- Verleen ondersteuning aan enkelouers deur die gesinsorgorganisasies in die nedersetting sodat die enkelouers hul aansien in die nedersetting kan verhoog en meer respek by die gemeenskapslede kan afdwing.
- Tree deur die gesinsorgorganisasies by die gemeenskapsforumvergaderings in gesprek met die gemeenskapslede oor die hervestiging van 'n ubuntu-ingesteldheid in die spesifieke informele nedersetting. Die gemeenskapslede moet weer gemotiveer word om 'n ingesteldheid van medeverantwoordelikheid vir mekaar se gesinne te ontwikkel wat die seksuele misbruik van die kleuters in die nedersetting sal teenwerk.
- Vestig 'n versorgingsprogram in die nedersetting wat op dieselfde wyse funksioneer as die bestaande een wat vir die tieners ontwikkel is. Enige kleuter moet by die versorgingsprogram kan inskakel om gratis versorging en voeding te ontvang terwyl die ouers bedags weg is en die kleuter alleen tuis gelaat word.
- Stel programme in die nedersetting bekend om die gemeenskaplede bewus te maak van die gevaar van alkohol- en dwelmmisbruik en van die gevolge wat dit vir die kleuters inhou ten opsigte van seksuele misbruik wat daaruit mag voortspruit.
- Werk deur die gesinsorgorganisasies om met die gemeenskapsleiers in gesprek te tree oor die gebrekkige infrastruktuur wat veroorsaak dat daar nie voldoende behuisings, water- en sanitasiegeriewe aan die gemeenskapslede beskikbaar is nie. Voer gesprekke met die gemeenskapsleiers om hul aandag daarop te vestig dat die gebrekkige infrastruktuur 'n rol in die seksuele misbruik van die kleuter speel.
- Stel hierdie aanbevelings beskikbaar aan die gesinsorgorganisasies wat in die spesifieke informele nedersetting diens lewer sodat hulle dit in die samestelling van toekomstige voorkomingsprogramme in dié gemeenskap kan gebruik.

5.5.2 Aanbevelings ten opsigte van opleiding

Die volgende aanbevelings word oor die ontwikkeling van voorkomingsgerigte dienslewingsprogramme gemaak:

- Skenk deur die opleiding van studente in maatskaplike werk aandag aan die ontwikkeling van voorkomingsgerigte dienslewingsprogramme sodat voornemende maatskaplike werkers die nodige vaardighede en hulpmiddels tot hul beskikking sal hê om voorkomingsprogramme te ontwikkel vir vraagstukke soos armoede, alkohol- en dwelmmisbruik, seksuele misbruik van kinders, wanbesteding van beskikbare fondse deur ouers, ontoereikende ouerskap en lewensvaardigheidsprogramme vir kinders.
- Skenk deur die opleiding van studente in maatskaplike werk aandag aan die identifisering van bydraende risiko- en bufferfaktore in 'n gemeenskap vanuit die ekologiese sisteemperspektief sodat voornemende maatskaplike werkers beter toegerus sal wees om

voorkomingsgerigte programme te ontwikkel op al die vlakke in die gemeenskap wanneer hierdie werkers in die praktyk staan.

5.5.3 Aanbevelings ten opsigte van verdere navorsing

Die volgende aanbevelings word gemaak om die vraagstuk van seksuele misbruik in die spesifieke informele nedersetting verder te ondersoek:

- Onderneem verdere navorsing oor die bydraende risikofaktore wat kleuters kwesbaar maak vir seksuele misbruik. Die ondersoek moet ook klem lê op die redes waarom ouers en versorgers 'n ontoereikende openbaar om hul ouerskapverantwoordelikhede behoorlik na te kom.
- Onderneem navorsing om uit te vind waarom die ingesteldheid van ubuntu in informele nedersettings afneem aangesien die afwesigheid daarvan die kinders van die gemeenskappe kwesbaar laat vir misbruik.
- Onderneem navorsing in die spesifieke informele nedersetting om te bepaal hoe lewensvatbaarheid dit sal wees om lewensvaardigheidsprogramme vir die kleutergroep in die gemeenskap te ontwikkel. Hierdie program moet soortgelyk wees aan die suksesvolle program vir tieners in die gemeenskap.
- 'n Verder aanbeveling is dat daar ook van ander navorsingsontwerpe en navorsingsmetodes gebruik gemaak kan word om hierdie problematiek verder te ondersoek.

Daar word vervolgens aandag geskenk aan die beperkings van die studie soos dit aan die lig gekom het tydens die ondersoek, die ontleding van die data en die skryf van die verslag.

5.6 BEPERKINGE VAN DIE STUDIE

Die volgende beperkings moet in die navorsing uitgelig word:

- Die meeste van die deelnemers was nie Engels of Afrikaans magtig nie en daar moes van die dienste van 'n tolk gebruik gemaak word. Dit het 'n beperking geplaas op die weergee van inligting aangesien van die dieper betekenis van die deelnemers se insette verlore kon gaan omdat die navorser nie die fynere nuanses van hul woorde kon verstaan nie. Die tolk is voor die onderhoudvoering met die deelnemers deeglik oor die doel van die studie ingelig. Elkeen van die vrae in die onderhoudskedule is volledig met die tolk bespreek sodat enige onsekerheid uit die weg geruim kon word. Die tolk se diens kon ten spyte daarvan steeds 'n beperking op die studie geplaas het.

- Nóg 'n beperking is die feit dat sommige deelnemers moontlik nie altyd die vrae ten volle verstaan het nie. Die onderhoudskedule is aangepas deur die taalgebruik eenvoudiger en toegankliker te maak vir die deelnemers wat in die meerderheid van gevalle nie geskoolde opleiding ontvang het nie. Sommige van die deelnemers het egter steeds gesukkel om die vrae te verstaan. Die tolk het in sulke gevalle die navorser versoek om alternatiewe of eenvoudiger woorde met dieselfde betekenis te gebruik sodat die deelnemers dit makliker kon verstaan. Die probleem kon telkens oorbrug word, maar dit kon wel tot 'n beperking lei.

5.7 SAMEVATTING

Volgens die bevindinge van hierdie studie is daar vanuit die ekologiese sisteemperspektief bydraende faktore in elke vlak van die gemeenskap wat daartoe bydra dat kleuters kwesbaar is vir seksuele misbruik. Die kombinasie van al die bydraende risikofaktore, soos deur die ondersoek geïdentifiseer, verhoog die kwesbaarheid van die kleuter vir seksuele misbruik. Deur die benutting van voorkomingsgerigte diensleweringprogramme kan hierdie bydraende risikofaktore op elke vlak van die gemeenskap aangespreek word en verminder word. Aangesien bestaande gesinsorgorganisasies in die spesifieke informele nedersetting reeds diens aan die gemeenskap lewer, kan voorkomingsgerigte programme vir die kleuters as ontwikkelingsgroep, die ouers en versorgers asook vir die gemeenskap in geheel aangebied word om aandag te skenk aan die probleemareas wat deur die ondersoek uitgewys is.

Die ouers en versorgers van die kleuters moet veral aangemoedig word om by programme in te skakel waar hulle ouerskapvaardighede kan aanleer. Dit is belangrik aangesien die kleuters as gevolg van hul ontwikkelingsfase in 'n groot mate afhanklik is van hoe die ouers of versorgers hul ouerskaprol vertolk. Aangesien die ouerskapvaardigheidsprogramme tot verandering oor tyd sal lei, moet daar in die interimfase programme ontwikkel word wat dit vir alle kleuters in die spesifieke informele nedersetting moontlik maak om versorging te ontvang terwyl hul ouers of versorgers bedags by die werk is. Dit is nodig omdat 'n groot aantal kleuters bedags sonder toesig in die strate van die informele nedersetting rondbeweeg terwyl hul ouers en versorgers werk. Hierdie groep kleuters is uiters kwesbaar vir seksuele misbruik deur potensiële seksuele misdadigers aangesien daar in die meerderheid van gevalle volgens die studie nie in hierdie kleuters se basiese behoeftes voorsien word nie. Die vermeende misdadigers kan die kleuters se behoefte aan voeding en aandag tot hul voordeel uitbuit. Dit is dus nodig om inisiatiewe in die spesifieke informele nedersetting te implementeer om die gesindheid van ubuntu te hervestig sodat die gemeenskapslede weer mede-verantwoordelikheid vir mekaar se belange kan begin neem.

Bogenoemde is moontlik aangesien sommige deelnemers reeds tydens die ondersoek aangedui het dat die spesifieke informele nedersetting oor die nodige veerkragtigheid beskik om aandag te skenk aan die geïdentifiseerde risikofaktore op elke vlak van die gemeenskap.

BRONNELYS

Arad, B.D. & Wozner, Y. 2001. The least detrimental alternative: Deciding whether to remove children at risk from their homes. *International Social Work*, 44(2), 229-239.

Babbie, E. & Mouton, J. 2001. *The practice of social research*. Kaapstad: Oxford University Press Southern Africa (Edms) Bpk.

Baginsky, M. & Macpherson, P. 2005. Training Teachers to Safeguard Children: Develop a Consistent Approach. *Child Abuse Review*, 14, 317-330.

Barnett, O., Miller-Perrin, C.L. & Perrin, R.D. 2005. *Family violence across the lifespan: An introduction*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Barolsky, V. 2012. A better life for all, social cohesion and the governance of life in post-apartheid South Africa. *Social Dynamics*, 38(1), 134-151.

Beckett, C. 2003. *Child protection: An Introduction*. Londen: Sage Publications Ltd.

Beniot, M.B. 2007. Parental abuse and subsequent foster home placement. (In Boyd Webb, B. *Play Therapy with Children in Crisis: individual, group, and family treatment*. 3rd ed. New York: The Guildford Press, 91-106).

Berliner, L. 2011. Child Sexual Abuse: Definitions, prevalence and consequences. (In Myers, J.E.B. *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*. 3rd ed. Londen: Sage Publications Inc, 215-322).

Bezuidenhout, F. 2008. *A Reader on Selected Social Issues*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers.

Botma, Y., Greeff, M., Mulaudzi, F.M. & Wright, S.C.D. 2010. *Research in Health Science*. Cape Town: Pearson Education South Africa (Pty) Ltd.

Boya, S. 2012. Dimbaza rapist tells of biggest mistake of his life. *Saturday Dispatch*, 6, 11 February.

Brink, H., Van der Walt, C. & Van Rensburg, G. 2012. *Fundamentals of Research Methodology for Healthcare Professionals*. 3rd ed. Kaapstad: Juta & Company Bpk.

Bronfenbrenner, U. 1979. *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bronfenbrenner, U. & Morris, P.A. 2006. The Bioecological Model of Human Development. (In Damon, W. & Lerner, R.M. *Handbook of Child Psychology. Vol. 1, Theoretical models of human development*. 6th ed. Chichester: Wiley, 793-825).

Cattanach, A. 2007. Brief Narrative Play Therapy with Refugees. (In Boyd Webb, N. *Play Therapy with Children in Crisis: individual, group, and family treatment*. 3rd ed. New York: The Guildford Press, 426-439).

Cattanach, A. 2008. *Play Therapy with Abused Children*. Londen: Jessica Kingsley Publishers.

Collins, S.J. 2007. Emerging issues in research on school-based sexual abuse prevention programmes. *Child abuse research in South Africa*, 8(2), 60-68.

Connell, V.M. 2007. Re-referral to child protective services: The influence of child, family and case characteristics on risk status. *Child Abuse & Neglect*, 31(1), 573-588.

Corby, B. 2006. *Child abuse: Towards a knowledge base*. 3rd ed. Berkshire: Open University Press.

Creswell, J.W. 2009. *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 3rd ed. Londen: Sage Publications Inc.

Crosson-Tower, C. 2004. *Exploring Child Welfare: A practice perspective*. 3rd ed. Boston: Pearson.

Dawes, A. & Ward, C. 2011. Violence and violence prevention: New roles for child and adolescent mental health practitioners. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*. 23(1), 1-4.

De Koker, C. 2010. *Die effek van 'n kind se seksuele misbruik op die nie-beskuuldigde ouer/voog se psigososiale funksionering*. Potchefstroom: Noordwes-Universiteit (MA-verhandeling).

De Witt, M.W. 2009. *The young child in context: A thematic approach: Perspectives from educational psychology and sociopedagogics*. Pretoria: Van Schaik Publishers.

Du Plooy, J. M. 2007. Persepsies van ouers aangaande regressiewe gedrag by die kleuter. Pretoria: UNISA (MA-verhandeling).

Delpont, C.S.L., Fouché, C.B. & Schurink, W. 2011. Theory and literature in qualitative research. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delpont, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, p.297-306).

Duerden, M.D. & Witt, P.A. 2010. An Ecological Systems Theory Perspective on Youth Programming. *Journal of Park and Recreation Administration*, 28(2), 08-120.

Durrheim, K. 2006. Research Design. (In Terreblanche, M., Durrheim, K. & Painter, D. *Research in practice: Applied methods for the social sciences*. Kaapstad: University of Cape Town Press (Edms) Bpk, 33-59).

Durrheim, K. & Painter, D. 2006. Collecting quantitative data: sampling and measuring. (In Terre Blanche, M., Durrheim, K., & Painter, D. *Research in Practice. Applied Methods for the Social Sciences*. 2nd ed. Kaapstad: University of Cape Town Press (Edms) Bpk, 131-159).

Faller, K.C. 2003. *Understanding and Assessing Child Sexual Maltreatment*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.

Ferrara, F.F. 2002. *Childhood sexual abuse: Developmental effects across the lifespan*. Pacific Grove: Brooks/Cole Thomson Learning.

Finkelhor, D. 2009. The prevention of childhood sexual abuse. *The future of children*, 19(2), 169-194.

Fouché, C.B. & De Vos, A.S. 2011a. Formal formulations. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delpont, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 89-99).

Fouché, C.B. & De Vos, A.S. 2011b. Selection of researable topic. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delpont, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 79-88).

Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. 2011a. Writing the research proposal. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 101-112).

Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. 2011b. Introduction to the research process. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 61-78).

Fouché, C.B. & Schurink, W. 2011. Qualitative research designs. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik, 307-327).

Fraser, M.W. 2004. *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. 2nd ed. Washington, DC: NASW Press.

Fraser, M.W., Kirby, L.D & Smokowski, P.R. 2004. Risk and resilience in childhood. (In Fraser, M.W. *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. 2nd ed. Washington, DC: NASW Press, 12-66).

Galloway, H.J. 2006. *'n Maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse*. Pretoria: Universiteit van Pretoria (PhD-proefskrif).

Geldard, K. & Geldard, D. 2008. *Counselling Children: A Practical Introduction*. 3rd ed. Londen: Sage Publications, Inc.

Greeff, M. 2011. Information collection: Interviewing. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik, 341-375).

Henderson, D.A. & Thompson, C.L. 2011. *Counselling Children*. 8th ed. United States of America: Brooks/Cole Cengage Learning.

Hershkowitz, I., Horowitz, D. & Lamb, M.E. 2007. Individual and family variables associated with disclosure of child abuse in Israel. (In Pipe, M., Lamb, M.E., Orbach, Y. & Cederborg, A. 2007. *Child sexual abuse. Disclosure, Delay and Denial*. New York: Routledge Taylor & Francis Group).

Hong, J.S. & Eamon, M.K. 2012. Students' Perceptions of Unsafe Schools: An Ecological Systems Analysis. *Journal of Child & Family Studies*, 21(3), 428-438.

Iversen, P.O., Du Plessis, L., Marais, D. & Herselman, M. 2011. Nutritional health of young children in South Africa over the first 16 years of democracy. *South African Journal of Child Health*, 5(3), 72-77.

Jensen, J. 2012. *Grapes of Wrath: A burden of liquor carried by farm workers – a heritage borne by children*. Linnaeus University (Master's degree).

Joshi, D., Fawcett, B. & Mannan, F. 2011. Health, hygiene and appropriate sanitation: experiences and perceptions of the urban poor. *Environment and Development*, 23(1), 91-111.

Joyce, P. & Sills, C. 2001. *Skills in Gestalt Counselling & Psychotherapy*. Londen: Sage Publications Ltd.

Kelly, K. 2006a. Calling it a day: reaching conclusions in qualitative research. (In Terre Blanche, M., Durrheim, K. & Painter, D. *Research in practice. Applied methods for the social sciences*. 2nd ed. Kaapstad: University of Cape Town Press, 370-387).

Kelly, K. 2006b. From encounter to text: collecting data in qualitative research. (In Terre Blanche, M., Durrheim, K. & Painter, D. *Research in practice. Applied methods for the social sciences*. 2nd ed. Kaapstad: University of Cape Town Press, 285-319).

Khalifa, M. 2012. A Re-New Paradigm in Successful Urban School Leadership: Principal as Community Leader. *Educational Administration Quarterly*, [Aanlyn] beskikbaar <http://eaq.sagepub.com/content/early/2012/01/20/0013161X11432922> Datum van gebruik: 19 Junie 2012.

Kimberlin, S.E., Anthony, E.K. & Austin, M.J. 2009. Re-entering foster care: Trends, evidence and implications. *Children and Youth Services Review*, 31(2009), 471-481.

Kruger, M.E. & Spies, G.M. 2006. The rights of the sexually abused child. (In Spies, G.M. *Sexual abuse. Dynamics, Assessment and Healing*. Pretoria: Van der Schaik Publishers, 157-184).

Laaksonen, T., Sariola, H., Johansson, A., Jerna, P., Varjonena, M., Von der Pahlen, B., Sandnabba, N.K. & Santtila, P. 2011. Changes in the prevalence of child sexual abuse, its risk

factors, and their associations as a function of age cohort in a Finnish population sample. *Child Abuse & Neglect*, 35, 480-490.

Leedy, P.D. & Ormrod, J.E. 2010. *Practical research: Planning and design*. 9th ed. Boston: Pearson Educational International.

Louw, D. & Louw, A. 2007. Early Childhood. (In Louw, D. & Louw, A. *Child and Adolescent Development*. Bloemfontein: Psychology Publications, 146-211).

Louw, D. & Kail, R. 2007. Basic Concepts of Child and Adolescent Development. (In Louw, D. & Louw, A. *Child and Adolescent Development*. Bloemfontein: Psychology Publications, 1-43).

Louw, S. & Reyneke, R.P. 2011. Indikatore vir 'n Maatskaplikewerk-intervensieplan vir straatkinders. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 51(2), 214-237.

Louw, D., Duncan, N., Richter, L. & Louw, A. 2007. Vulnerabilities, Resilience and Rights of Children. (In Louw, D. & Louw, A. *Child and Adolescent Development*. Bloemfontein: Psychology Publications, 348-391).

MacMillan, H.L., Wathen, C.N., Barlow, J., Fergusson, D.M., Leventhal, J.M. & Taussig, T. 2009. Interventions to prevent child maltreatment and associated impairment. *Lancet*, 373, 250-266.

Makoe, M., Warria, A., Bower, C., Ward, C., Loffel, J. & Dawes, A. 2009. South Africa country report on the situation on prevention of child maltreatment study. [Aanlyn] beskikbaar http://www.hsrc.ac.za/module-KTree-doc_request-docid-1655.phtml Datum van gebruik: 10 Januarie 2012.

Maree, A. 2008. Criminogenic risk factors for youth offenders. (In Bezuidenhout, C. & Joubert, S.. *Child and youth misbehaviour in South Africa. A holistic approach*. 2nd ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 55-80).

Maree, K. & Pietersen, J. 2007. The quantitative research process. (In Maree, K. *Research*. Pretoria: Van Schaik Publishers, 145-153).

Maree, K. & Van Der Westhuizen, C. 2007. Planning a research proposal. (In Maree, K. ed. *Research*. Pretoria: Van Schaik Publishers, 24-44).

- Matthias, C.R. 2010. Removing perpetrators of abuse rather than children: options for social workers. *Child Abuse Research: A South African Journal*, 11(1), 57-67.
- Mitchell, W.A. 2008. Population Issues. (In Bezuidenhout, F. A reader on selected social issues. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers. p213-228).
- Mukhuthu, Z. 2012. MP's get child abuse report. *Daily Dispatch*, 2, 16 Feb.
- Munro, E. 2008. *Effective child protection*. Londen: Sage Publications.
- Nader, K. 2007. Assessment of the child following crisis. (In Boyd Webb, N. Play Therapy with Children in Crisis: individual, group, and family treatment. 3rd ed. New York: The Guildford Press. p21-44).
- Nash, J.K. & Randolph, K.A. 2004. Methods in the analysis of risk and protective factors: Lessons from epidemiology. (In Fraser, M.W. *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. 2nd ed. Washington, DC: NASW Press, 67-87).
- Newman, B.M. & Newman, P.R. 2009. *Development through life: A Psycosocial approach*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Neutze, J., Seto, M.C., Schaefer, G.A., Mundt, I.A. & Beier, K.M. 2010. Predictors of Child Pornography Offenses and Child Sexual Abuse in a Community Sample of Pedophiles and Hebephiles in Sexual Abuse. *A Journal of Research and Treatment*, 23(2), 212-242.
- Nieuwenhuis, J. 2007a. Qualitative research designs and data gathering techniques. (In Maree, K. *Research* Pretoria: Van Schaik Publishers, 70-92).
- Nieuwenhuis, J. 2007b. Analysing qualitative data. (In Maree, K. *Research*. Pretoria: Van Schaik Publishers, 99-117).
- Nieuwenhuis, J. 2007c. Introducing qualitative research. (In Maree, K. *Research*. Pretoria: Van Schaik Publishers, 47-66).
- Nkonkobe, Z., Kimberley, M., Stone, A. & Plaatjies, P. 2012. Eastern Cape in child rape crisis. *Daily Dispatch*, 1, 8 Feb.
- O'Donnell, M., Scott, D. & Stanley, F. 2008. Child abuse and neglect – is it time for a public health approach. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 32(4), 325-330.

Papalia, D.E. & Feldman, R.D. 2011. A Child's Word: Infancy through adolescence. 12de uitgawe. New York: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Patel, L. 2012. Poverty, gender and social protection: Child support grant in Soweto, South Africa. *Journal of Policy Practice*, 11, 106-120.

Pipe, M., Lamb, M.E., Orbach, Y. & Cederborg, A. 2007. *Child sexual abuse. Disclosure, Delay and Denial*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Pistorius, A., Besuidenhout, C., Mbokazi, A., Kotzé, M. & Pretorius D. 2012. Child abuse risk factors. (In Pretorius, D, Mbokazi, A.J., Hlase, K.K. & Jacklin, L. *Child Abuse. Guidelines and applications for primary healthcare practitioners*. Kaapstad: Juta and Company Bpk, 25-62).

Plummer, C.A. & Njuguna, W. 2009. Cultural protective and risk factors: Professional perspectives about child sexual abuse in Kenya. *Child Abuse & Neglect*, 33(2009), 524-532.

Pretorius, D. 2012. Health team interaction with the child and parents: Prevention of secondary trauma. (In Pretorius, D, Mbokazi, A.J., Hlase, K.K. & Jacklin, L. *Child Abuse. Guidelines and applications for primary healthcare practitioners*. Kaapstad: Juta and Company Bpk, 91-104).

Pretorius, D. & Pistorius, A. 2012. Introduction and definitions of child abuse. (In Pretorius, D., Mbokazi, A.J., Hlase, K.K. & Jacklin, L. *Child Abuse. Guidelines and applications for primary healthcare practitioners*. Kaapstad: Juta and Company Bpk, 3-14).

Pretorius, D., Kotzé, M. & Lodge, B. 2012. Indicators of child abuse and neglect. (In Pretorius, D., Mbokazi, A.J., Hlase, K.K. & Jacklin, L. *Child Abuse. Guidelines and applications for primary healthcare practitioners*. Kaapstad: Juta and Company Bpk, 63-79).

Pretorius, G., Chauke, A.P. & Morgan, B. 2011. The lived experiences of mothers whose children were sexually abused by their intimate male partners. *The Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 11(1). [Aanlyn] beskikbaar

<http://www.ajol.info/index.php/ipjp/article/view/73370> Datum van gebruik: 8 Maart 2012.

Ramírez, C., Pinzón-Rondón, A.M. & Botero, J.C. 2011. Contextual predictive factors of child sexual abuse: The role of parent-child interaction. *Child Abuse & Neglect*, 35, 1022-1031.

Richards, R., O'Leary, B. & Mutsonziwa, K. 2007. Measuring quality of life in informal settlements in South Africa. *Social Indicators Research*, 81(2), 375-388.

- Richman, J.M., Bowen, G.L. & Woolley, M.E. 2004. School Failure: An Eco-Interactional Developmental Perspective. (In Fraser, M.W. *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. 2nd ed. Washington, DC: NASW Press, 133-160).
- Richter, L.M. & Dawes, A.R.L. 2008. Child abuse in South Africa: Rights and wrongs. *Child Abuse Review*, 17, 79-93.
- Richter, L., Dawes, A. & Higson-Smith, C. 2004. *The sexual abuse of young children in Southern Africa*. Pretoria: HSRC Press.
- Roos, N. 2005. *Praat daaroor*. Pretoria: LAPA Uitgewers (Edms) Bpk.
- Roux, M. 2011. Die verkenning van buffer- en risikofaktore wat 'n rol speel in die ontwikkeling van gehoorgestremde kleuters. Pretoria: UNISA (MA-verhandeling).
- Sandelowski, M. 2010. What's in a name? Qualitative description revisited. *Research in Nursing & Health*, 33, 77-84.
- Schurink, W., Fouché, C.B. & De Vos, A.S. 2011. Qualitative data analysis and interpretation. (In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delport, C.S.L. *Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 397-423).
- September, R. 2004. The report of the parliamentary task group on the sexual abuse of children 2002: a commentary. (In Richter, L., Dawes, A. & Higson-Smith, C. *The sexual abuse of young children in Southern Africa*. Pretoria: HSRC Press, 304-332).
- September, R. & Savahl, S. 2009. Children's perspectives on child well-being. *The Social Work Practitioner-Researcher*, 21(1), 23-40.
- Shagoury, R. 2011. Crystallization: Teacher Researchers Making Room for Creative Leaps in Data Analysis. *Learning Landscapes*, 4(2), 297-306.
- Smith, M.J. 2008. *Child Sexual Abuse. Issues and Challenges*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Smothers, M.K. & Smothers, D.B. 2011. A sexual assault primary prevention model with diverse urban youth. *Journal of Child Sexual Abuse*, 20(6), 708-727.

South Africa. Minister of Welfare and Population Development. 1997. White Paper for Social Welfare Government Gazette. [Aanlyn] beskikbaar
<http://www.info.gov.za/view/DownloadFileAction?id=127937> Datum van gebruik: 10 April 2012.

South Africa. Department of Social Development. 2006. Integrated Service Delivery Model towards Improved Social Services. [Aanlyn] beskikbaar
<http://www.info.gov.za/view/DownloadFileAction?id=70079> Datum van gebruik: 10 April 2012.

South Africa. Department of Social Development. 2011. *Green Paper on Families. Promoting Family Life and Strengthening Families in South Africa*. [Aanlyn] beskikbaar
<http://www.info.gov.za/view/DownloadFileAction?id=152939> Datum van gebruik: 10 April 2012.

Spies, G.M. 2006. *Sexual Abuse: Dynamics, Assessment and Healing*. Pretoria: Van Schaik Publishers.

Strydom, H. 2011. Ethical aspects of research in the social science and human service professions. (*In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delpont, C.S.L. Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 113-130).

Strydom, M. 2008. *Maatskaplike Werkers by Gesinsorgorganisasies se Perspektief op Gesinsinstandhoudingsdienste aan Hoërisikogesinne*. Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch (PhD-proefskrif).

Strydom, H. & Delpont, C.S.L. 2011. Sampling and pilot study in qualitative research. (*In De Vos, A.S., Strydom, H., Fouché, C.B. & Delpont, C.S.L. Research at Grass Roots: For the Social Sciences and Human Service Professions*. 4th ed. Pretoria: Van Schaik Publishers, 390-396).

Suid-Afrika. 2005. Kinderwet 38 van 2005. Pretoria: Staatsdrukker.

Suid-Afrikaanse Polisie. 2011. Jaarverslag 2010/2011. [Aanlyn] beskikbaar:
<http://www.sapd.co.za> Datum van gebruik: 20 Maart 2012.

Thomlinson, B. 2004. Child Maltreatment: A Risk and Protective Factor Perspective. (*In Fraser, M.W. 2004. Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. 2nd ed. Washington, DC: NASW Press, 89-132).

Topping, K.J. & Barron, I.G. 2009. School-based Child Sexual Abuse Prevention Programs: A Review of Effectiveness. *Review of Educational Research*. 79(1), 431-463.

Townsend, L. & Dawes, A. 2004. Individual and contextual factors associated with the sexual abuse of children under 12: a review of recent literature. (In Richter, L., Dawes, A. & Higson-Smith, C. *The sexual abuse of young children in Southern Africa*. Pretoria: HSRC Press, 55-94).

UNICEF (United Nations Children's Fund). 2010. Child Protection from Violence, Exploitation and Abuse. [Aanlyn] beskikbaar: http://www.unicef.org/media/media_45451.html Datum van gebruik: 9 Maart 2012.

Van Breda, E.E. 2012. *Die behoefte aan ondersteuning van vroue in landelike gebiede wat by intiemepaargeweld betrokke is: 'n Ekologiese Perspektief*. Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch (MA-verhandeling).

Van Den Heever, C. 2007. Gemeenskapsopvoeding met betrekking tot die beveiliging van die kleuter teen seksuele mishandeling in 'n hoërisikogebied. Pretoria: UNISA (MA-verhandeling).

Van Der Schyff, M. 2009. *Aanmeldingsriglyne vir adolessente wat aan seksuele misbruik blootgestel word*. Potchefstroom: Noordwes-Universiteit (MA-verhandeling).

Van Dyk, R. 2012. Onderzoekbeampte by die Eenheid vir Gesinsgeweld, Kinderbeskerming en Seksuele Misdrywe in Oos-Londen. Onderhoud 19 Januarie.

Van Niekerk, J. 2006. The often neglected side of the sexual abuse equation – the child sex offender. (In Spies, G.M. *Sexual abuse. Dynamics, Assessment and Healing*. Pretoria: Van der Schaik Publishers, 100-123).

Van Wyk, N. 2010. *Beveilig jou kind teen seksuele misbruik*. Pretoria: LAPA Uitgewers (Edms) Bpk.

Van Wyk, C. 2011. Beroepstres en stresshantering by maatskaplike werkers wat betrokke is by intervensie met seksueel misbruikte kinders. Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch. (PhD-proefskrif).

Visagie, E.A. 2011. Die verkenning van faktore wat lei tot voortydige terminering van terapeutiese dienslewering aan seksueel mishandelde kinders by Tygerberg. Pretoria:UNISA (MA-verhandeling).

Von Solms, M. 2011. Hoof van CMR-kantoor in Oos-Londen. Onderhoud 19 Julie.

Weems, C.F. & Overstreet, S. 2008. Child and Adolescent Mental Health Research in the Context of Hurricane Katrina: An Ecological Needs-Based Perspective and Introduction to the Special Section. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 37(3), 487-494.

Williams, J.H., Ayers, C.D., Van Dorn, R.A. & Arthur, M.W. 2004. Risk and Protective Factors in the Development of Delinquency and Conduct Disorder. (In Fraser, M.W. *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. 2nd ed. Washington, DC: NASW Press, 209-250).

Whittaker, A. 2009. *Research Skills for Social Work*. Exeter: Learning Matters Ltd.

Wurtele, S.K. 2009. Preventing Sexual Abuse of Children in the Twenty-First Century: Preparing for Challenges and Opportunities. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18, 1-18.

Bylae A: Toestemming van wyksraadslid

Consent form from the Ward Counsellor that was appointed by the community members of the Informal Settlement of [REDACTED] in Buffalo City to represent them.

The Ward Counsellor

[REDACTED]

5200

17 April 2012

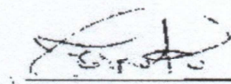
To whom it may concern

PERMISSION TO COMMENCE WITH A RESEARCH PLAN GUIDED BY P.S NEL

I the undersigned, herewith declare that Petronella Susanna Nel, from the North-West University, has permission to interview the parents or the caregivers of those preschool children, who were sexually abused over the past five year period and who live within the grounds of [REDACTED] informal settlement. She may approach the above mentioned children's parents or caregivers and ask them to participate in her research titled *Identification of risk factors that contribute to sexual abuse of preschool children in a informal settlement in Buffalo City* on condition that she treats the information as confidential.

She has access to the parents or caregivers of the preschool children with the goal intended to:

- Gather information with regard to possible risk factors in the informal settlement which could possibly be contributing factors to preschool children being vulnerable to sexual abuse and of which these factors do not currently receive any attention by the welfare organisations who provide services to the community, in their preventative programs.

Signature of Ward Counsellor

Bylae B: Toestemming van gesinnsorgorganisasie

Die Hoof Maatskaplike werker

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Oos-Londen

5213

16 Julie 2012

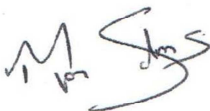
Geagte [REDACTED]

TOESTEMMING TEN OPSIGTE VAN NAVORSING DEUR P.S. NEL

Hiermee word verklaar dat Petronella Susanna Nel van die Noordwes-Universiteit toestemming het om die maatskaplike werker en maatskaplike hulpwerker in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City waar haar studie geloods word as tussengangers en tolke indien nodig, te gebruik. Sy het ook toestemming om die onderhoude by die kantoor van die [REDACTED] Oos-Londen, in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City te mag voer.

Sy het toegang tot rekords met die doel om:

- 'n Naamlys saam te stel met kontakinligting van ouers of versorgers van kleuters wat seksueel misbruik is in die afgelope vyf jaar in die spesifieke informele nedersetting in Buffalo City waar sy haar navorsing wil onderneem.
- Inligting in te samel ten opsigte van moontlike risikofaktore in die informele nedersetting wat moontlike bydraende faktore kan wees dat kleuters kwesbaar is vir seksuele misbruik en waaraan die gesinsorgorganisasie tans nie in hul dienslewering aandag skenk nie.

[REDACTED]

Hoof Maatskaplike Werker

Bylae C: Voorbeeld van toestemmingsvorm vir deelnemers

Consent to participate in the research

Identification of risk factors that contribute to sexual abuse of preschool children in a informal settlement of Buffalo City.

Your help as participant is requested and therefore you are invited to take part in a research study that will be conducted by Sunelle Nel, a student who is currently busy with her Masters Degree in Social Services at the Northwest-University. The research findings obtained from the research will become part of a dissertation. You have been chosen as a possible participant because you are the parent or caregiver of a preschool child who has suffered sexual abuse during the past five year period in the informal settlement where you reside, or a community leader in the informal settlement. It is hoped that you could shed some light on the possible risk factors within your informal settlement that contribute to preschool children becoming more vulnerable to sexual abuse. Your cooperation is greatly appreciated and is vital to finding practical and meaningful outcomes that will help to secure your child

Goal

The aim of the study is to explore and describe through a descriptive, qualitative design the risk factors that contribute to sexual abuse of children in a particular informal settlement in Buffalo City.

Procedure

If the participant agrees to take part in the research, the research process will proceed as follows:

- Your permission will be obtained to participate in the research.
- Verbal consent will be obtained from the participants before commencing with the interviews though the use of an identified community member, who is familiar with the research.
- The researcher, Sunelle Nel, will take notes during the interview and with the consent of the participants, will also audio record the sessions.
- If the participants are unable to speak or understand Afrikaans or English and wishes to answer the questions in their own language, the researcher will make use of an interpreter who will sign a declaration to treat all information as confidential.
- In the case of an encoder being used to assist in the analysis of the data, the encoder will sign a declaration to treat all information as confidential.

- Permission has been obtained from the family welfare organisation as well as the ward counsellor in the informal settlement where you are currently living to conduct the study.

Potential risks

If you should experience discomfort under any circumstances during the research process or have any questions about the research, you can contact the researcher, Sunelle Nel, to discuss your concerns. In the case of the participant experiencing any discomfort during the research, support will be arranged.

Potential advantages to participate in the research

The participants will not receive any financial benefits from participating in the research. Through the research, the researcher aims to make the family welfare organisations more aware of the risk factors that contribute to the preschool children in the informal settlement being vulnerable to sexual abuse. By providing the outcomes of the research to the organisations, it may help them to improve their prevention programmes on sexual abuse of children, which will result in fewer preschool children being vulnerable to sexual abuse in the specific informal settlement.

Confidentiality

All identified information obtained from the participants will be handled as confidential during the research process. Information that may identify the participants will not be made public without the consent of the participants. In the dissertation all participants will only be address in general without providing any personal details of the participants. In the case of an independent encoder or interpreter being used they will sign an agreement to treat all information as confidential. All information that is obtained during the research period will be stored in a safe place that only the researcher has access to. The audio recordings that are made during the interviews with the participants will be readily available to the participants in the event that they feel the need to revise or edit their responses. Transcriptions will be made of all the recordings during interviews. These transcriptions will only be used by the researcher and will be destroyed after the research is finished.

Participation and withdrawal

The participants who participate in the research are doing so under their own free will and are allowed to withdraw at any stage without fear of any consequences. If at any time the participants feel uncomfortable answering a question they have the right to leave that question unanswered without fear that their participation in the research would be compromised. If you have any questions about your rights as research participants you are welcome to contact

Sunelle Nel's supervisor, Dr. Carlien van Wyk at 021 864 3593. The researcher reserves the right to withdraw any participant from the research in the event that she feels it is necessary.

Identification of researchers

If you have any inquiries regarding the research, please contact the following persons: Sunelle Nel at 043 748 3934 or her supervisor, Dr. Carlien van Wyk at 021 864 3593

Signature of research participant

The above information was explained to me by Sunelle Nel in English or Afrikaans or in a language I speak. If I cannot speak any of these two languages, I have the option of proceeding with the research with the help of an interpreter. The opportunity was given to me to ask any questions regarding the research and all my questions were answered to my satisfaction.

I, _____ (full names of participant), hereby give informed consent that I volunteered to participate in the research. I also confirm that I have a copy of this form.

Signature of the participant

Date

Signature of the Researcher

I hereby declare that the information contained in this document was explained to _____ (full names of participant). He / she was encouraged by the researcher to raise any questions regarding the research. This interview was conducted in Afrikaans / English / other language with the help of a translator.

Signature of the Researcher

Date

Bylae D: Semi-gestruktureerde onderhoudskedule vir die semi-gestruktureerde een-tot-een onderhoude

1. Can you tell me more about your community, where you and your family stay?
2. You have given your consent that you are willing to participate in this interview to discuss the things in your community that you believe may have contributed to the fact that your preschool child or other preschool children have become victims to sexual abuse.
 - a. In your opinion, are there things in your community that contributed to your preschool child or other preschool children being victims of sexual abuse?
 - b. How did these things which you mentioned above, contributed to the children being vulnerable?
3. Can you think of any contributing things in the neighbourhood, in your specific ward, where you stay which could have contributed to your preschool child or other preschool children being victims of sexual abuse?
 - a. How did these things in your neighbourhood contributed to the children being vulnerable?
4. Would you say that there are contributing things in your family or in the families of preschool children that could have contributed to the children being victims of sexual abuse?
 - a. How could these things as mentioned above have contributed to the preschool children being vulnerable to sexual abuse?
5. In your opinion do you think that there are aspects regarding your own preschool child or other preschool children that could have contributed that the child felt victim to sexual abuse in the community?
6. How do you think do people in our society see children?

Bylae E: Voorbeeld van 'n transkripsie

INTERVIEW HELD WITH A PARTICIPANT

ON 23 JULY 2012

Thank you that we can interview you regarding the sexual abuse of your grandchild, I only have this list of questions to help me.

There is no pass and fail?

There is no pass and fail okay, it's only me who is going to pass or fail, not you, okay.

Okay.

So the first thing that I wanted to ask is can you tell me about your community where you stay, can you tell me something about Mzamomhle, how do you see Mzamomhle?

[Inaudible].

I can't hear.

The way I see Mzamomhle in my life, even before my grandchild being raped, I saw Mzamomhle as a very, very, very evil place.

Evil place?

A very evil place.

What do you mean if you say it's an evil place?

My sister it is like I feel I can move away, you know sometimes when I am staying here I feel like I can run away and leaving my children behind, I was worse after my grandchild was raped.

Is it? So what in the community makes you feel that it's an evil place, what about Mzamomhle to you is an evil place?

You know my sister the people of this place are smoking dagga and these pille and that is why our children are being raped in this place.

So is it because the adults are smoking dagga, or who is smoking the dagga?

Even the young boys.

Yes

Ja.

So the youth and the adults, everybody is smoking the dagga?

Yes, and the old men in this place, and I didn't see a place being like this.

Now do you think it's only the dagga that's the problem, or is there other things that's also the problem?

Ja that thing, the only thing that is making this place worse.

So is it the dagga according to you?

And the drunkenness also.

The drunk, the alcohol and the dagga?

Yes alcohol.

Is it only the men who drinks the ...

No, that's why I am saying to you I feel like this, because I didn't see a woman and a girl drinking, and the girls which I see in this place, and women also, you try to find people who you can play with, you cannot find people to play with in this place, it's too difficult.

So to you the substance abuse of the people causes the children to be very vulnerable to sexual abuse?

Yes.

Right, do I understand you correct that you said you wanted to go away from Mzamomhle because you don't feel safe, because of this substance abuse?

Yes, and you know after my grandchild was abused I was in fear in my street that the people who raped her they are also my enemy, when they don't see her in this place they can do me evil.

Yes ...

And I am very sure that they know me but I don't know them, and that thing is something which is making me very painful in my heart.

Is there something that you wanted to ask her about this question of mine, that maybe I didn't ask clear enough? Do you think she understands what I meant by her community, did she explain it understanding enough what I am saying?

She says yes.

So according to you this place is bad?

Yes, the people are not doing good things here.

Right, tell me , you've given your consent that we can ask you these questions of what you think contributed to children's abuse, like you've just said now the substance abuse to you, you feel that is one of the problems, now is there any other things in the community, besides the substance abuse that you would say contributed to those young children between the age of 4 and 6 to be vulnerable, is there anything else besides the substance abuse that you think makes the children very vulnerable?

The other thing which I see in my place, the mothers, they are very careless to look after their children. You know I was praying one day, saying to God, God we are praying for the mothers who are like Moses's mother because even our daughters, they don't care about their children, that is why, that is the other thing which makes these, the children to be raped in this place.

Do you think they just don't care, or don't they really know how to take care for their children? What I mean is do you think that they are maybe not educated enough to take care of their children or they just don't care? Do you understand what I am saying?

To me I think that they don't care about their children.

Is it, is that your opinion?

Because a mother cannot be away the whole day without her child and sleeping away without her child, you see that's why I am saying they don't care about their children.

Yes ...

And I saw that thing to my child, I myself I didn't sleep without my child.

So how do they not care, they sleep without their children?

Yes.

So where do they sleep?

One week I saw the two children, I think they are 4 / 5, the other girl brought those children in my shack, it was at night, and my daughter also was not in her shack and my grandchildren was supposed to sleep with me, and now to me it was so difficult to take these children and sleep with them in my bed, I was used to do that when the people are bringing the small children, I will take them inside and sleep with them, then in the morning taking the child and looking for the mother, I was fighting with the people who were doing that, you see, so I was no place to sleep with those boys because my grandchildren was with me and I was supposed to sleep with them in my bed, my daughter was away in this place to the church, [inaudible] so my grandchildren sleep with me and my heart was very painful because the girl was telling me that many children's, the other day they were sleeping in the other shack and the shack was open, there was no door in that shack, you see.

So it was not safe at all?

They are not safe.

So it's not your own grandchildren, it is other people's children that were left with you and you have to look after them?

Yes.

Does that happen quite often in Mzamomhle? That they ask the elderly people?

I remember one time I was sleeping with my grandchild and, I don't know which year, before he goes, the other woman wakes me up, it was late I was sleeping, she was my

neighbour in front of me, she sent her child to come and call me and I woke up, they said there is a child who is crying in the other shack on the other side of me, I woke up, I went there, I find the child on the stoep outside there and I took the child, where is your mother, he said she is in Mpolweni, and you see Mpolweni is very far away for me, a child in that side and his mother is in that side, it was the grandmother [interrupted].

So do you still do that, do you still keep the children with you, do you, if you see there is children that doesn't have a place do you still take them in?

I am taking these, the girl is bringing, then this week it was on Tuesday night, you see, I didn't take them with me, sleep with them, because I was no place for them to sleep and they were walking on the mud, it was wet at that time.

Yes....

Ja.

So if you have place in your house and your children is not there then you take them in?

Yes my sister, I was supposed to take those children and [inaudible] was telling me that I was supposed to take them and bring them here and to the police station also because this place has got the mothers who don't care about their children.

Yes ...

Even now I do not yet know the mother of them and I want to know her, I want to know her.

Tell me something, does it happen often that the mothers leave their children with elder women in the community and is the elder women prepared to look after the children? Does it happen quite often?

I don't think so, because this girl was telling me about the old mother who is like me, who is the next door of this girl, and then she said that mother was saying these children were sleeping in the shack which is open and now I didn't know why did she not take these children to sleep with her because to your neighbour you can see everything which is going on to the children, like that one she was not very far away from me you

see, and the people call me at night, they didn't take the child, they call me to take the child.

So the neighbours they see these things and they talk to each other about these things, and they feel concerned?

They used to come to me because they call me a [Xhosa word] a social worker, they say I am a social worker because [Xhosa].

Oh okay. So they came to you because they were seeing you as the social worker?

They see me as the social worker and I am not a social worker, I was telling them.

Okay, so now the next question that I want to ask you, we were talking about the community of Mzamomhle, the big community, but you already actually started talking about this part, is in your ward, where you stay, you know where your house is, what in that ward makes the children very vulnerable, do you understand what I am saying?

If, I think that if our behaviour, the mothers, ja.

How about the mothers' behaviour? What do they do, what do they do that makes the children, so vulnerable in your ward you say the mothers' behaviour makes the children vulnerable?

Yes.

Is it this that they leave their children and go away, they don't sleep with their children, or is there other things as well?

You see sometimes when they are drunkard they are mistreating their children you see, that is the other thing, the mothers they are doing.

Okay, so they're drunk, they don't sleep at home. Now how does it happen that the mums get drunk, where do they get the liquor from?

In my place at that side I don't know [inaudible], but in my place what I see it's that the money of the grant is some other thing which is helping the grandmothers to have something to drink.

Okay, so the money of the grant that they get, they use that to buy the liquor?

Yes.

Yes....

As a result there was my other sister whom I am with her at church, she was telling me that a sitter was looking after her sister's children, the two children, and then she was telling me that the card of the grant of the children is staying to the other shebeen in my side, so that's why I am saying the money [interrupted].

So is there shebeens also where you stay?

Yes [interrupted].

Is it? How many is there, is there quite a lot of shebeens there?

Yes.

So is there like 4 shebeens in that ward, or how many shebeens is there in that ward? More than 5 or less than 5?

In my place we've got 4 on that side.

4?

Ja, except the others on that side.

Yes...

Those are the only ones that I know.

Alright, so now, I've asked you about the community, then I asked you about your ward, where you stay, now I'm asking you about your family, so what I want to ask you, do you think in your family there is aspects that made it more vulnerable for your child to be sexually abused, for example, the fact that you are very old and she was very young, did it make it difficult to look after her wherever she would go, do you understand what I am saying?

Yes.

So in your family, is there aspects in your family, things in your family that made it also vulnerable for your grandchild to be sexually abused? do you understand?

No, it was only my other son who was staying there who used to help me when I am not home, trying to help me at home because I was saying I don't want her to go and play very far away, like that place she was, I told her when she was 4 years that I don't want her to go in that veld.

So you spoke to her, you ...

I spoke to her, she was 4 years when she was arriving to me, because I sent [inaudible] how it is.

And did she understand you?

There are many women who are drinking there and are staying with their children and the boys you see, I cannot bring the boys with my girls inside and then think that that is a good thing in that home, so that is why I was being [interrupted].

So you were saying now that you only had this one boy who helped you, your one son, would you say that you didn't have enough help in the family to look after the children, there wasn't enough support for you in the family to look after the children?

No it was only me.

So did it make it hard for you to look after the children if it was only you to look after the children? Was it hard, was it difficult?

It was not difficult Sunelle, you know right now I have got two grandchildren from my daughter, when she is at work when they are coming from school they come to my place, I am giving them the food and then I am saying they must climb on the bed [interrupted].

And it's not difficult?

It's not difficult.

But this child, and that brings me to the next question, do you think this grandchild made it difficult for you, was there things about her, who she was, that made her more vulnerable for sexual abuse?

First thing, this grandchild was not listening.

So she didn't listen?

Yes. When I am saying to you I don't want you to play until the sun sets you see, until the light goes on, you as a girl, I want you to be here before the sun sets and you, you must put on the light in my shack and she was not doing it.

So she didn't listen to the chores?

Yes. She didn't listen to me. And sometimes you will see a very young child like that one [inaudible].

So you've got other children who is the same age and they would listen to you and they're not vulnerable for sexual abuse but this grandchild she didn't want to listen to you?

Yes. And she was my first grandchild, it was the first time I am having a child like that, I was used to make an example with my youngest son, I was saying to her, my youngest son when I was living in the house, maybe I am going to the shop, I was locking him in the house and telling him that I am going to the shop now and he was staying in the house, everybody will knock and say where is your mother, he was saying my mother went to fetch water, but I told him that I went to the shop, but he was telling people that I went to fetch water, there was no problem when I was walking there inside, because I was not wanting my child to go, because the only thing that was [inaudible] the other people they are insulting their children very bad, and I was trying to avoid him to hear those things, you see.

So this grandchild just didn't want to listen.

Ja [interrupted].

Do you think it was something about her personality, do you think it was something of her being very free-spirited personality, or was it because she wasn't clever enough, or what do you think was it that made her not to listen to you?

You know my sister when I was looking at the mind of this grandchild as I saw her not taking what you are saying to her, when I was looking at her I saw a child who was like when she was grown up maybe she was like abused, maybe with her name, she was like that.

Before she came to you?

Yes, it was something, because I saw her mind was, she was like a child who has a mind which is running, you see, I remember the first day which I was coming from the Transkei, we were running all over that place looking for her, she was not in my shack, the first day, I came with her at home and I came with dirty clothes, and then I run to the other home here to wash her clothes, then when I come back the child was not at home and I left my daughter, my daughter was already, had my child with her, she said she was playing here, outside here, and it was already a little bit dark and people when I was walking down there and the people said they find her in the road, in the road that we were coming from, and every day when I am coming to the other lady who was looking after her, in aftercare, and there from the crèche, that child was not with that lady, she was running all over this place, looking for this grandchild, I was still working that time.

Tell me, the last question, do you think our society still values our children, how do you think our society sees our children, do they care for them, do the big older people, the adults, do they look at their children and say oh they're very precious to us or don't they care about the children, how do you see it, how does society see our children?

You know Sunelle I don't think that when a mother is giving something [inaudible] you can run with a man, can care about the children and that is the other problem of this place.

They don't care?

They don't care, she makes an example that she saw some children playing in the mud, she will go to those children and say no don't play here, you will have bed sores, you will have sores. And in a dirty place. The other mothers will just look at them and don't stop them.

Okay. Is there anything that you wanted to ask me? Is there anything that is uncertain to you that you want to know more about? I've asked all my questions, now it's your turn?

You know Sunelle, to me, I want to ask you and the social workers that you cannot make a plan as I am saying what I see that the mothers of the children are the other people who are just putting their children in this thing of being not safe, they are not protecting the children, like example, I am going to make an example with my daughter, you see when it is weekend she don't used to stay with her children, you see, like I am doing if it is cold or it is raining I am trying to keep the children in the house, and my daughter when she is at home she cannot do that, you see, you will see the children even if they're wet or running all over.

So she doesn't keep them in the house?

Yes they don't keep their children in the house, you see, like this thing which I am saying there are things which they are doing, the mothers, they can sleep without the children, I saw it also to my daughter, and the way of living of the parents in this place.

So even although you taught your daughter the right thing she still doesn't do the right thing, she's doing what all the other ladies in the community does?

I was saying to her, you know this grandchild is like your child, when I am looking she was like a child born with you, because your mind is like this grandchild's, you say to her you mustn't do it, do this, you know she was coming at my place by 19:45, a young child like 7 years, I didn't feel it was the first time to [inaudible] coming in the house by 19:45 / 20:00 she is coming here since she went ...

What you are asking me is that the social workers must see how they can provide programmes so the mothers can be taught skills to care better for their children [interrupted].

Educate the mothers, you see.

Thank you so much for coming here, I really appreciate it.

Okay.